

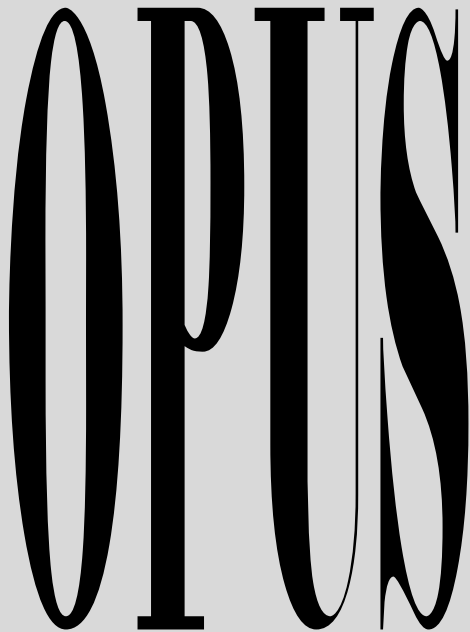
11. évfolyam, 1. szám
 Felelős kiadó: Hodossy Gyula
 Főszerkesztő: Hizsnay Zoltán (opus.hizsnay@gmail.com)
 Szerkesztő: H. Nagy Péter (h.nagy@peter.hu)
 Grafikai és képszerkesztő: Juhász R. József
 Munkatárs: L. Varga Péter (Budapest)
 Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5,
 92901 Dunajská Streda, www.szmit.sk
 Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest
 Megjelent 2019 márciusában 700 példányban.
 Megrendelhető a kiadó címén.
 Regisztrációs szám: EV 3714/09

Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372
 Sídlo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,
 Vydavateľ: Gyula Hodossy
 Šéfredaktor: Zoltán Hizsnay
 Redaktor: Péter Nagy, H.,
 Grafický a obrazový redaktor: József R. Juhász
 Spolupracovník: Péter Varga, L. (Budapešť)
 Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901
 Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com
 Tlač: TAMA Solutions Kft., Budapest
 Vyšlo v Marci 2019. Náklad 700 ks.
 Registračné číslo: EV 3714/09
 ISSN: 1338-0265

Megjelent a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja tá -
 mogatásával – Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu
 kultúry národnostných menšín

szlovákiai magyar írók folyóirata

MEGJELENIK KÉTHAVONTA
 Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479

TARTALOM

Madách- és Forbáth-díj

Barak László: Cinkosaim vagytok; Hamis tanú; Nyílt színen; A sikoly; Árvák (versek) 2

Arany Opus Díj

Z. Németh István: Igazi boldogság; Tejfehér kód (novellák) 7
 Szászi Zoltán: Reneszánsz hármas (vers) 16

Pegazus

Plonicky Tamás: Rigolyák; Séták a Rüdiger-tó partján (kisprózák) 23
 Jung István: (; felsz... ; ntx (versek) 28
 Mellár Dávid: Hullasminkes (vers) 31
 Tóth Lilith Viktória: rúzsfoltok a barokktankon; rúzsfoltok a vattapamacson (kisprózák) ...34

Horizontok

Rózsa Réka: Bacon (novella) 36
 Wawruch Róza: különös kegyetlenséggel; szilánkos késtörés; te vagy a kedvenc állatom (versek) 41
 Jancsó Péter: A fogtündér (novella) 43
 Fekete Anna: Emigráns dal (XXXIX) (vers)....46
 Mórotz Krisztina: Bugyogós Rózsi 47
 Rásó Attila: Haikuk (versek).....49

Fikciók~Valóságok

Baka L. Patrik: J. K. Rowling varázsvilága és a nácizmus 51
 Hegedűs Norbert: Schrödinger városa (China Miéville: A város és a város között) 57
 Vida Barbara: Ingtag határvonalak (Lőrinczy Judit: Elveszett Gondvána vs. Jeff VanderMeer: Expedíció) 61
 L. Varga Péter: A lemúr ír, a filozófus bólogat (Garaczi László: Hasítás [egy lemúr vallomásai 5.]).....72

Szakkritikák

Tóth László: Közelkép Gál Sándorról: Márkus Béla monográfiája 75
 H. Nagy Péter: Labirintusok, Escher-terek, médiumok (Deisler Szilvia: Puzzle-hatás) 80

Palimpszeszt

Hizsnay Zoltán: „...ahol mindenki idegen”. Gondolatfoszlányok Barak László Madách- és Forbáth-díjas verseskönyvéről 87
 Ungvári-Zrínyi Kata: Koter Vilmos művészetéről [bemutatószöveg] 94

Munkatársaink 96

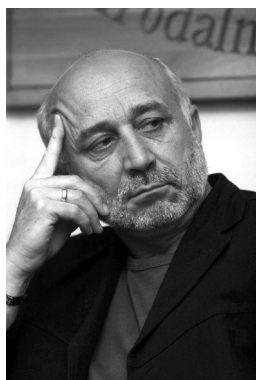
Hamis tanú

tudom
az a konkrét vágyként tolakodó emlék
nem lehet a sajátom
nem az én múltam

*a gerendára hurkolt kötél
egy apáé
a koszorúk alatt roskadozó ravatal
(mint lehetséges következmény)
az anyáé
a kisgyermeké*

nem az enyém a cselekmény
mégis benne vagyok
minden részletében
de nem tehetek semmit
mert csak úgy vagyok
ahogy halott falevélben a favágó véres verejtéke
a búcsúlevélen felsejlő vízjel

ki lehetek mégis?
ki helyett emlékszem?

egy olyan ragaszkodó idegen lehet
mint a testben észrevétlenül burjánzó elmúlás
akiben felismerhetetlen számomra az őszinte tanú

Cinkosaim vagytok

nektek gyónok
akik úgy zsonglörködtök a túlélésért
mint kamu sztorikkal trükköző ivadékaitok
önmagukért
(értetek)

pedig elloptatok a szüleitektől akárhány évet ti is
ahogy a feloldozást hazudó pap
az időtlen vezeklés szabadságát
tőletek

azt hitték
jók vagytok
de becsaptátok őket
úgy hazudtátok nekik az álmaikat
mint falvédő a házi áldást

magatokért
(akárcsak én)

mondhatom-e hát:
nem én voltam!
nem én loptam beléjük a halált!
(legfeljebb lassan csendben gyilkoló bűnjeleket?)

*nem tudtak a kassai villamoson megfújt klarinétról sem
miért haltak volna bele?*

(miért kísért mégis az az ártatlan hangszer?)

biztosan nem fillérekért bérelte

az aranyos kislány

aki ottfelejtette

a konzervatóriumból bumlizhatott hazafelé

*(nem akart mást csak jóra valónak látszani
otthon)*

én a szajrét aztán egy kocsmában adtam el

hazudnék
ha azt mondanám:
nem félek!

Nyílt színen

ott feküdt lehunyt szemmel
mozdulatlan mellkassal
az élők horizontján nagyon túl volt már akkor
búcsúztam volna tőle
meg nem is
nem tudtam hogyan kell végleg elbúcsúzni
kórteremben

nyílt színen!

ahol egy jó seggű doktornő épp vizitel
két diagnózis között
a bahamákon jár
*(ágaskodik benne az oceán kalandja
szeméből végig
a romantikus napszállta regényét törölgeti)*

ott feküdt hát anya lehunyt szemmel
mozdulatlan mellkassal
mint a jó seggű doktornő horizontján túl
páciensei
*(elhagyott kikötők
lankadt daruk
rozsdálló dokkok
kifosztott depók)*

egyszer csak fölsóhajt
kinyitja a szemét

A sikoly

az ismeretlen szobában
nincs forrás
hogyan lehetne hát patak
amiben viharfelhők tükröződnek?
nincs halk gyermeksírás sem
pedig az maga a bizonyosság lenne
hogy létezik az anya
létezik amit keres
ami történik
nem csak sikolyának díszlete

*ahogy a sötétlő égbolt mennydörgése
egy letarolt rétre
úgy hajol az üres kád fölé*

úgy kutat tekintete
mint medrét a forrásból fölbugyogó víz
mintha meztelen gyermeke
valaha is létezett volna

Temporary border (Ideiglenes határ), köztéri intervenció, Caucasus–Balkan Express | Ljubljana, Szlovénia, 2015. Fotó: Nada Žgank

Árvák

vajon én vagyok aki él?
vagy az öcsém
akit nem is ismerhettem meg?
*(nagyon kicsi voltál amikor meghalt
– így anya és apa
amíg éltek)*

elgondolkodna-e vajon
az öcsém ha élne:
élő
vagy halott vagyok-e
én?

válaszaink
tengerbe torkolló folyók
mint anya és apa

Temporary border (Ideiglenes határ), köztéri intervenció, Caucasus–Balkan Express | Ljubljana, Szlovénia, 2015. Fotó: Nada Žgank

Tejfehér köd

Ha meguntuk a fogócskát, és a bújócska sem tartogatott már izgalmakat, ha a rongylabda is foszlásnak indult, és újra gazdára talált az összes színes kavics, amikor kifosztottuk az összes környékbeli madárfészket és az ebédre kapott zsíros kenyér is a bendőnkbe vándorolt, a nagyok a tejfehér ködről meséltek történeteket, mi pedig szájtátva hallgattuk.

Persze mindig volt, aki közbeszólt, mint például most a vörös szeplős Vási:

– A ködről nem szabad beszélni!

A nagyok csak nevettek, minél inkább azt látták rajtunk, hogy félelmünkben nagyokat nyelünk, szaporán pislogunk és egymásba kapaszkodunk, annál inkább mondták a magukét.

– Az a köd a világ vége, aki egyszer abba bemegy, többé nem jön ki élve. Jobb, ha megtudjátok! Persze, a szüleitök féltének benneteket, és nem akarják, hogy megtudjátok a teljes igazságot! – mondta egy szuszra Sojn, és beleharapott a magával hozott sötétzöld almába. – Ezért jól figyeljetelek most ide ránk.

– Nem jön ki élve? Akkor hogy jön ki? Talán holtan? – szellemeskedtem, és a velem szemben ülő, szőke, hosszú hajú Szilve felnevetett. Egy rövid időre találkozott a pillantásunk, rajtam pedig kellemes bizsergés futott végig.

– Egyáltalán nem jön ki belőle – ütött a homlokomra Jaga. – Még soha senki nem jött vissza, aki át akarta rajta menni.

Ha egy kicsit megnövök, én ezt a Jagát mőresre tanítom, az biztos. Nem elég, hogy folyton lehurrog és a homlokomra csap, még Szilve körül is ólálkodik, pedig az láthatóan nem örül a közeledésének.

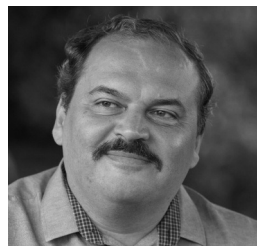
Lehetünk vagy tucatnyian, ülünk a fűben egy fa alatt, hallgatjuk, hogyan rágja el Sojn a csutkát is. Denne veszi át a szót.

– Akkor most elmondom, mit mesélt Mong nagyapám a ködről. Még alig volt tízéves, amikor elhatározta, hogy ő bizony átmegy rajta, lesz, ami lesz. Sikerült is kijátszania az örök figyelmét, és eltűnni benne.

Szilve átül mellém, megfogja a karomat, érzem, hogy reszket.

– Nem tett meg tíz lépésnél többet, amikor szédülni kezdett, s olyan neszek, suttogások ütötték meg a fülét, amit emberi száj még utánozni is képtelen – folytatta Denne, miközben diadalmasan nézett körül a kis társaságon. Minden szem rajta csüngött, még a nála idősebbek is elismerően pislogtak, a kis, sánta Hoga nekiadta a foltos, kissé már túlerejt kortéjét.

Denne nagylelkűen visszaadta a gyümölcsöt, és már vett is egy nagy levegőt, hogy folytassa a megkezdett történetet, amikor teli torokból elkiáltottam magam:

– Dobáljuk meg a Drümót!

Mindenkin furcsa izgatottság lett úrrá, felugráltak, mint akit kígyó mart meg, és botokat, köveket kerestek az árokparton.

– Dobáljuk meg a Drümót! – ordították.

Amikor már mindenki úgy érezte, hogy eléggé fel van fegyverkezve, elszántan indultunk a falu széle felé, ahol a fent nevezett egyén lakott. Nem tudni mikor, hogyan és honnét került ide, a felnőttek szerint egyszer csak megjelent a semmiből, elkapott az utcán egy gyereket, az egyik üres viskóba hurcolta, és ott hörgésével és rikácsolásával majdnem halálra rémítette szerencsétlent. A fiúcska elfutott, a Drümó azóta gyűlölet és megvetés tárgya. A nagyobb kölykök rendszeresen betörnek az ablakát, megdobálják kövekkel meg ami még a kezük ügyébe akad. A kisebbek elbújva figyelik, hogy mi történik, majd amikor a Drümó tájékozva kirohan a házból, valami furcsa, érthetetlen nyelven ordítózik és átkozódik, üvegcserepet hajigál, és próbál a támadók közül egyet-kettőt elkapni, sikoltozva rohannak szanaszét. Nincs ennél jobb móka, bár a szülők haragszanak, ha kiderül, hogy megint megdobáltuk a Drümót. Van úgy, hogy egy hétig ki sem engednek a házból, az pedig a magunkfajta, szaladgáláshoz szokott gyerekeknek eléggé nagy büntetés.

Elöl mennek a legnagyobbak, Koló, a legerősebb, Draf, a legbátrabb valamint Umm, akit a rém egyszer már elkapott. Szétrepesztett inggel, egy monoklival, pár szál kitépett hajjal és több kisebb zúzódással megúszta. Ő viseltetik a legnagyobb gyűlölettel az idegen iránt. Neki aztán nem kell kétszer mondani, hogy gyerünk, dobáljuk meg, mert már régen kapott a szerencsétlen, álmából felugrasztva is azonnal indulna a Drümó ellen.

Sojn, Jaga és Denne csak a második vonalban gyalognak, ők azok, akik elszántan hadonásznak, és arra biztatják a kisebbeket, hogy ne féljenek, a betolakodó már félig vak, sánta is. Amikor a múltkor látták, le volt fogyva, alig húzta a belét, nincs miért aggódni. Ráadásul most Yanz kisebb szikladarabokat is kiásott a földből, ha azokkal fejen találják a gyűlölt ellenséget, hát nem jósólnak neki hosszú életet.

És már ott is vagyunk a Drümó házánál, csend van, az ablakok nincsenek újra beüvegezve, a szél nyikorgatja az egyik ablaktáblát. A kisebbek sírva fakadnak, ketten visszafordulnak, érzem, ahogy Szilve megszorítja a kezemet. Aztán a ködre téved a pillantásom, igen, innen látni, ahogy tejfehéren, vakítón és félelmetesen gomolyog.

Koló kiabál, hogy a Drümó jöjjön ki, de semmi sem mozdul odabent. Erre az összes gyerek felbátorodik, s teli torokból ordít:

– Drümó! Gyere ki, ha mersz!

Az ellenség vagy nem hallja, hogy hívják, vagy inába szállt a bátorsága ekkora túlerő láttán, az is lehet, valamelyik résen kukucskál kifelé, és a szikladarabok láttán úgy döntött, nem veszi fel a harcot a támadókkal.

Draf, a görbe orrú egészen közel merészkedik, mire mindenki abbahagyja a kiabálást, és rémülten figyel, mi fog történni. Jaga, hogy még a legbátrabbat is lepipálja, egészen az ajtóig sompolyog, ott bezörget, majd gyorsan elbújik egy közeli fa mögé.

De nem történik semmi.

Csak Jaga fintorog.

– Gyerekek, itt szörnyű bűdös van!

– Na és? Te megijedsz a Drümó kölnijétől? Gyáva! – kiáltom oda Jagának. Szilve édesen felkacag, ez felbátorít. – Azt akarod, hogy én menjek be?

A kicsik tapsolnak, a nagyobbak füttyögnek, Jaga felém hajít egy nagyobb darab kavicot, szerencsére túl messze van tőlem, hogy eltaláljon.

Szilve megböki a vállamat.

– Menj! Mutasd meg nekik!

Mindenki rám néz, én pedig érzem, hogy a hideg verejték a tarkómról a nyakamba csöpög. Kell nekem hősködni. Lesajnálóan legyintenek, s már mindenki Ummra figyel, aki nem szól semmit, csak odafut az egyik nyitott ablakhoz, és gyorsan beles rajta.

– Alszik! – kiáltja felénk, aztán rohan vissza közénk, mintha maga sem lenne biztos abban, amit állít.

– Nincs itt semmi látnivaló, menjünk haza – mondja valaki unottan.

Szilve elhúzódik tőlem, odasompolyog Jagához.

– Legalább a házát dobáljuk meg! – kérleli hangosan, hogy mindenki jól hallja. Sojn és Denne kényszeredetten elhajít egy-egy követ, de azok el sem érik a roskatag kunyhó falát.

Úgy érzem, tennem kell valamit, hogy mentsem az előbbi tétovázásomat. Elindulok az ajtó felé, a zsvajv elhalkul mögöttem. Szinte érzem a hátamban a kíváncsi pillantásokat. Lenyomom a kilincset, néhányan felsikoltanak. Kinyitom az ajtót, iszonyú bűz csap meg. Szinte megszédülök, életemben nem érzetem még ilyet, nem is tudom mihez hasonlítani.

– Gyáva! – kiáltja utánam Jaga. – Menj be, ha mersz!

A kinyúlt, koszos ingem alját az orromra szorítom, és belépek. Hányinger kerülget, megroggyannak a lábaim, a szemem könnyek lepik el, de azt látom, hogy a ház egyetlen szobájának közepén egy levelekből összehordott ágy van, annak a tetején fekszik egy alak, az arcát, már ami megmaradt belőle, legyenek lepik el...

A következő pillanatban elveszítem az eszméletemet.

Zsongás, valakik beszélnek, egyre közelebb jönnek a hangok, lassan már értem is őket.

– Kinyitotta a szemét! – mondja Kajk, a legkisebb. – É!

A többiek is odajönnek, részvétellel figyelik, ahogy próbálom eltalálni, hogy kik ők, hogyan kerültem ide, és én ki lehetek.

Aztán eszembe jut az alak a levélágyon, felkavarodik a gyomrom, köhögök.

– Koló és Draf hozott ki! – csilingeli vékony hangján Kajk. – Ők a legbátrabbak!

Felülök, még zúg a fejem, dühít, hogy az előbbi hőstettem már feledésbe is merült.

– Én vagyok a legbátrabb! – mondom. – Mert én mentem be elsőnek.

Senki se erősít meg ebben. A kis Hoga beleharap a körtéjébe, én meg nagyot nyelek, mert jólesett volna, ha elismerése jeléül most felém nyújtja. Vási és Sojn gyorsan elterelik a szót:

– Lehet, hogy elkaptad tőle a betegséget!

Kajk odébb lép egyet, mintha máris valami szörnyű kór első jeleit vélné felfedezni rajtam, Koló hümmög valamit. Draf átkarolja Szilvét, aki nem tiltakozik.

– Milyen betegséget, te féleszű? – kiáltom indulatosan, mert látom, hogy valakinek a védelmemről is gondoskodnia kell, és jobb híján ez a feladat most rám hárul. – Öreg volt már, meghalt.

– Dehogy volt öreg! – tiltakozik Salk, aki eddig mindvégig hallgatott. – Harmincnál nem lehetett több.

Hallgatnak, néha a kunyhó felé sandítanak, mintha nem múlt volna még el a veszély. Koló úgy rúg bele egy fatörzsbe, mint valami ellenségbe, szanaszét röppen a száraz fakéreg.

– Halljátok? Elhallgattak a madarak! – mondja vészjóslóan és köp egyet.

– Nem az előbb mondta Denne, hogy a Drümó félig vak, sánta is, és amikor a múltkor látták, már úgy nézett ki, mint egy csontváz? – kérdezem indulatosan.

Denne a neve hallatára odajön, megböki a vállam.

– Attól még elkaphattad a betegséget. Hozzáértél?

– Dehogyi! – mondom iszonyodva. – Őrültnek nézel?

A többiek nem kíváncsiak a vitánkra, lassan megindulnak visszafelé.

Úgy érzem, ennél nagyobb tiszteletet érdemelnék a bátorságom miatt. Majd én megmutatom nekik.

– Nézzétek! Nem őrzik a ködbe vezető utat! – és elindulok. – Ki mer bejönni velem? No, erre megállnak, mert ilyen kérdést ritkán tesz fel bárki közülünk.

– Őrségváltás van. Na és? – Denne legyint, majd felnéz az égre. – Eső lesz, menjünk haza.

A többiek is felbámulnak, de egyetlen felhő sincs.

– Most született kicsikóknk, nézzük meg azt! – javasolja Hoga. – Olyan aranyos!

– Én kártyáznék! – csuklik Kajk. – Persze előbb tanítsatok meg.

Ha most nem szánom el magam valami észbontó örütségre, sosem vesznek komolyan a társaságban. Határozott léptekkel elindulok a köd felé.

– Gyere vissza! – szól utánam Szilve. – Tudod, hogy Ullik milyen áruzkodós. Az lesz az első, hogy beszámol erről a szüleidnek, és...

– Nem érdekel! – vágok közbe. – Ki jön velem?

Állnak, zavartan röhögcsélnek, Ullik az út menti bokrokat vizslatja, nincs-e rajtuk valami ehető, de látom, hogy a fél szemét rajtam tartja.

Futni kezdek, erre páran utánam iramodnak, mert a kíváncsiság nagy úr. Pár méterre a köd kezdetétől megállok, kifújom magam. Lassan odaérnek, majdnem mindenki itt van. Nem szólnak, Ullik idegesen tépegeti magán a ruhát, Draf Szilve nyomában jár, mint egy holdkóros, Koló pedig egy husággal csapkodja a bokrokat. A kis Hoga és Kajk tátott szájjal bámulnak, nem akarnak lemaradni semmiről. Vási, Sojn és Jaga gúnyos mosollyal figyelnek.

– Hagyd már abba! – sziszeg rá Denne Kolóra. – A bokrok nem tehetnek róla, hogy valaki itt közülünk ma nagyon büszke lett... a semmire.

A falu felől egy egyenruhás férfi közeledik az úton. Valószínűleg egy őr. Nem siet, mert arra még nem volt példa, hogy gyerekek bemerészkedtek volna a ködbe. Még bámulniuk sem volt szabad, nehogy elcsábuljanak.

Nem várhatok tovább. Belegázolok a tejfehér ürességbe. A szélén csak a térdemig ér. Hideg, mint a hűtőből frissen kivett tej.

– Gyere vissza, ne hülyéskedj! – kiáltja Szilve, majd oldalba böki Kolót. – Szóljatok már rá!

– Én leszek az első, aki visszajön, és elmondja, mi van a túlsó felén! – kiáltom még oda nekik, és háttal lépegetek bele a ködbe, így látványosabb az eltűnésem. Rendkívül szórakoztat a rémült arcuk látványa.

Aztán már csak a köd. Lassan haladok, lehetőleg egy irányba, gondosan számolom a lépteimet. Ha valaki ma reggel azt jósolja nekem, hogy bemerészkedem a fehér semmi-be! Most meg megyek, egy kicsit megijesztem őket, aztán irány visszafelé, és ha ettől se leszek a mondák hőse, akkor nem is volt érdemes megszületnem.

A talaj kissé süppedős, gyorsan átnedvesedett rajtam minden ruhadarab. Nem szédülök, nem hallok semmi neszt vagy suttogást, és ez megnyugtat. Nem látok semmit a fehérségen kívül. Nincs égbolt, nincsenek felhők, nincsenek madarak, derengés van, csönd és nyugalom.

Mekkora átverés volt az egész! Nem tudni, mi a csoda ez, de nem halálos csapda, az biztos. Legalábbis eddig nem esett bántódásom. Ha ezt otthon elmesélem!

Megteszek száz lépést. Nem tudom, mennyi idő telt el, de pár percnél semmiképpen sem lehet több. Igyekszem, hogy pontosan az ellenkező irányba forduljak, és lassan, komótosan, kifelé ebből a belélegezhető tejből.

Szinte hallok Szilve hangját, ahogy azt mondja a többieknek: „Mik vagytok ti hozzá képest? Nyálas szilvamacok!” És mosolygok. Félelmem, ha volt is, elszállt, mint a füst.

Egészen addig bizakodom, amíg száz lépést meg nem számolok visszafelé. Legalábbis, ha jó irányba indultam, vagy közben nem kanyarodtam el. Itt már ritkulnia kellene ennek a valaminek, aztán ha egy órbe is botlok, nem számít.

De csak a köd van.

– Hahó! – kiáltom olyan hangosan, ahogy csak bírom. Fázom, és kicsit elegendem is van az egészből, hiányoznak a többiek, most már azt sem bánnám, ha kinevetnének. – Hahó! Hall engem valaki?

Tartom az irányt. Azt hiszem. Lehet, hogy elszámoltam magam idegességemben.

Mi lenne, ha futnék? Úgy gyorsabban túl lehetnék ezen az egész önként vállalt rémálmon.

Rohanok, de ez nem olyan egyszerű, mint elsőre tűnt. Megbotlok, elesek, hempergek a semmiben, aztán elsírom magam tehetetlenségemben.

– Hahó! Valaki! Valaki!

Senki. Lihegek, a vér dobol a fülemben, szédülök.

És akkor meghallok a suttogást. Mintha valaki azt mondaná: „Sii, sii, siess!”

Felállok, csukott szemmel megyek. Amíg bírom, egyik lábam a másik elé, a másikat az egyik elé, nincs más választásom. Mióta is tart ez már?

Aztán leülök, összehúszom magam, amennyire lehet, lehajtott fejjel gondolkozom.

Talán alszom is? Éhes és szomjas vagyok, a hajam csupa víz, viszket a fejbőröm, felkelek. Megyek.

És nincs vége a ködnek.

Az időérzésem teljesen elveszett, a könnyeim is csak befelé folynak. Már nem számolom a lépéseim, nem is fordulok vissza, pontosam az orrom után lépegetek. Gyűlölöm magam, sajnálom magam, röhögök magamon, mit sem segít mindez.

Órák teltek el vagy napok? Ha soha senki nem jött ki a ködből, aki bemerészkedett, akkor én miért gondoltam, hogy kivétel leszek?

Kár, hogy bölcs tapasztalataimat már nem oszthatom meg senkivel.

Álmomban rongylabdázom a fiúkkal, aztán együtt törjük a diót, Hoga kicsikóját simogatjuk, friss szénával kínáljuk, Szilvének mesét írok a szófogadatlan, hálátlan Tnarról, aki eltűnt a ködben és soha többé nem látták.

„Sii, sii, siess!” Erre ébredek, de ki mondja ezt, és hova siessek?

Egy nyilat véstem a földbe, arcommal szinte érintem a talajt, igyekszem a jelet követni. Nem vagyok már éhes, sem szomjas. Egy idő után ijedten veszem észre, hogy tántorgok. Muszáj letérdelnem, és szégyenszemre négykézláb folytatni az utat. Azaz, ki előtt is szégyellem magam? Már beletörődtem a megváltoztathatatlanba. Innen nincs kiút.

Énekelgetek, dúdolok, beszélgetek magammal.

Mesét mondok a szófogadatlan, hálátlan Tnarról, aki eltűnt a ködben és soha többé nem látták. De ez csak ideig-óraig segít, megint erőt vesz rajtam a csüggedés.

Ököllel verem a földet. Ez jó, ez segít! Amikor belefáradtam, leülök törökülésben, próbálom megfogni a ködöt, aztán elhessegetni, aztán megsimogatom, aztán nekiállok, hogy a képzeletbeli nyakát szorongassam. Teljesen mindegy.

Nem megyek én innét már sehová.

A következő percben viszont talpra állok, örülként ugrándozom, és azt képzelem, hogy beleütöközöm valamibe. Mondjuk egy falba. Vagy egy túskebokorba zuhanok, esetleg egy árokba. A bőröm piros és fáj.

És megyek. És jól látok? A köd egyre ritkul. Ritkul!

Az utolsó lépéseket futva teszem meg.

Napfény fűrösztli az arcomat! Sikerült! Én vagyok az első, aki kijutott.

A távolban falu, az úton gyerekek játszanak.

– Hahó! Hahó!

Futnak felém, arcukon inkább félelmet látok, mint halottnak hitt pajtásuk megpillantása felett érzett mámoros örömet. Lassítanak, valami érthetetlen nyelven karattyolnak, némelyik lehajol, követ keres.

– Sikerült!

Nincs erőm többet mondani, a szám cserepes, a ruhám tépett, talán nem is csoda, ha nem ölelnek azonnal a keblükre. A ködre mutatok, aztán magamra. Óvatosan jönnek közelebb, semmi jót nem ígér az ábrázatuk, de a legjobban az zavar, hogy egy szavukat sem értem.

– Kijutottam!

A legbátrabb egy vörös hajú, szeplős, ő egészen a közelemben merészkedik. Egyik kezében kihegyezett faágot tart, a másikat a háta mögé rejti.

– Drümó! – kiált fel hirtelen, majd végigvág rajtam a bottal. A többiek ordibálnak, mutogatnak, mint akiknek a józan eszük ment el.

– Drümó! Drümó!

És záporoznak a kövek, apró szikladarabok, üvegcserepek. Vér önti el a szememet, nézem, merre menekülhetnek. Az út mellett elhagyott kunyhó áll. Három ugrással elérem, ide talán nem mernek utánam jönni. Itt megbújhatok addig, amíg tisztázódik a félreértés.

Igazi boldogság

A boldogság választás kérdése. Ha boldog akarsz lenni, találd meg, miképpen lehetnél az, ne várd, hogy valaki majd eléd hordja talicskával. Mányai úr tudta ezt.

Dacára annak, hogy hétfő volt, jókedvűen ébredt. Tíz óra múlt húsz perccel, az ilyen késői kelést csak azok engedhetik meg maguknak, akik éppen szabadságukat töltik. Mányai úr örült a lazaságnak. Bár rettenetesen fájt a háta, a fájdalom sem szegte kedvét, az enyé, gondolta, ez az én tönkrement gerincem, akkor viszont ne más örüljön neki. Tíz perce vagyok ébren, és ez már kettő örömkönny, gondolta, ha eljutok százig, beválthatom ezt egy nagyobb egységre: egy szikra boldogságra.

A konyha lehangolt képet mutatott, de pillantása egyszerűen tovasiklott a mosatlan edényeken, és egy tálon állapodott meg, amelyben a barátjától kapott szilvát tartotta. A fele jól láthatóan penészes, gondolta, de a többi valószínűleg még ehető. Leült, hogy a hátfájása némileg csillapuljon, és elkezdte válogatni a szilvát. Az egészségesnek tűnő példányokat megmosta, a többit a szemébe öntötte. Késsel kettészelte a kiválasztottakat, a magot kipöccintette, és ráérvén rágcsálni kezdett.

Eszébe jutott a kávé, ideje feltenni főni, mielőtt végez a reggelivel. A tegnapi dinnyehéjakat rejtő tállal a kezében tárta ki a bejárati ajtót. Mellbe verte a késő augusztusi nap-sütés. Öröm, gondolta. Beleöntötte a szemetet a nagy kék kukába, majd lyukas papucs orrán kikandikáló nagylábujját kissé visszarendelve ráérvén visszaballagott a konyhába.

Fütyörészve gyűjtötte meg a gázt a kávé alatt, majd a hűtő tetején árválkodó régi kazettás magnóra tévedt a pillantása. Már nyúlt is, hogy elindítsa az egyetlen kazettát, ami túlélte a házban a digitális zenehallgatásra való átállást. A Bergendy együttes Hétfő

című albumáról az Úthenger című szám csendült fel. Öröm, gondolta. „Döcög az úthenger, nem olyan gyors, mint a madár, de ezzel jár mégis a bölcs ember...” – dúdolta együtt az énekessel, és kedve lett volna néhány tánclépéshez is, de a hátába hasító éles fájdalom egyértelműen jelezte, hogy ülve kell megvárnia, míg kifő a kávé.

Nem kis döbbenetére éppen egy narancssárga úthenger állt meg a háza előtt. A vezetője telefonált, ujjaival idegesen dobolt az ablaküvegen, aztán zsebre vágta a mobilját és már kászálódott is le a behemót járművéről. Valahonnét ismerősnek tűnt a figura. Az illető viszont nem ismerhette a falut, mert kétségbeesetten nézett körül, ökölrel még rá is vágott a masina oldalára. Aztán megint telefonálni próbált.

– Talán defektet kapott a járgány? – vigyorgott Mányai úr, de már ki is főtt a kávé, nehézkesen felállt, kikapcsolta a zenét, kissé félrehúzta a függönyt.

– De hiszen ez a Tibor! – mondta hangosan. Automatikusan két csészét emelt le a polcról. – Milyen Tibor is? Peták? Pavel?

Hirtelen nem jutott eszébe. A gimnáziumban „póknak” becézték szegényt, az érettségi óta nem látta. Megvan, Pavuk Tibor, ez ő lesz, ilyen görbe ember nincs is másik az országban.

Mányai úr kopogott az ablaküvegen, majd intett a férfinak, hogy jöjjön be. Az bátoritanul megindult a kapu felé, de hiába nyomta le a kilincset, az meg sem mozdult.

– Nyomd meg erősen, nehezen nyílik!

Az ajtóban kezét fogtak. A jövevény egyik lábáról a másikra állt, izzadsága átütött világoskék ingjén. Félve nézett Mányai szemébe, mintha attól tartana, hogy feltartja valamiben.

– Egy töltő kéne sürgősen... Lemerült ez a vacak.

Mányai intett a fejével, egykori évfolyamtársa megadón követte.

– Ül le nyugodtan, azonnal hozom!

Pavuk állva maradt, idegesen tördelte a kezét. Amikor a házigazda visszatért, ügyetlenül a töltő után nyúlt, kis híján kiejtette a kezéből.

– Neked is jut kávé. Cukorral iszod?

– Köszönöm, keserűn az igazi, mint az élet.

– Lerobbant? – intett az úthenger felé Mányai úr. – Pont a legjobbkor, mi?

– Leharcolt csotrogány, még a múlt rendszerből maradt. Rossz helyre szállították, a plátónak meg sürgősen el kellett mennie máshova. Meg vagyok áldva.

Tibor szürcsölt egyet és letette a poharat. Mányai úrnak egy régi magyar filmsorozat jutott az eszébe.

– Már azt hittem, Józsi elindult úthengert szerezni a falujának, hogy végre igazi út legyen Nyírmadocsán...

– Hát autóversenyre nem nevezném be, az biztos – mondta a vendég szárazon. – És még csak fel sem tudom hívni a céget.

Amíg a házigazda egy szemtelen legyet hessegetett az asztalról, Pavuk telefonálni próbált.

– Most meg nem veszik fel.

– Legalább pihensz egyet – legyintett Mányai úr. – A munka megvár. Tudod mit? Írok neked igazolást.

A jövevény nem találta szellemesnek az előbbi megjegyzést, zsebéből szemüveget halászott elő, és folytatta reménytelen próbálkozásait. Csak a csattanásra rezzent össze.

– Elnézést, de ez a szemtelen légy idegesít. Amúgy nem kell sietned, én szabadságon vagyok, az asszony Pozsonyba utazott látogatóba, a gyerekek régen kirepültek. Tényleg. Család?

– Két fiú. Mindkettő külföldön dolgozik.

Pavuknak láthatóan nem volt kedve elmesélni, mi minden történt vele az érettségi óta. Hirtelen összerándult, a gyomrához kapott.

– Nem akad valamilyen fájdalomcsillapító a házban?

– Már hogyne akadna – ugrott fel szolgálatkészén Mányai úr. Azaz csak ugrott volna, mert a háta nem engedte, hogy könnyednek és energikusnak látszódjon egykori évfolyamtársa előtt. – Ssssz.

– Nem tudom nem észrevenni, hogy sziszegsz, mint egy kígyó. – Aztán Tibor a telefonba kiabált: – Halló! Vegye már fel valaki!

A házigazda lassan felemelkedett, a konyhaszekrény egyik fiókjából orvosságot halászott elő, majd a vendége felé nyújtotta. Az ásványvizes palackot a hűtőből vette ki, gondosan megnézte, nem túl hideg-e, majd bölintott, és vele együtt egy üveg poharat is tett Tibor elé. Az csak ült összegörnyedve, nem mozdult.

– Jól vagy?

– Talán a kávé, nem tudom, de... A vécé merre van?

– Fent az emeleten, jobbra a második ajtó.

Amíg Pavuk távol volt, Mányai úr a maradék szilvát eszegette. A másodpercmutató ráérősen járta a köröket a falon, a régi, palacsintává lapult légy helyett újabb érkezett, úgy látszik, a túlérett szilva édes illata vonzotta ide. A légycsapó ismét lesújtott, ezúttal sikertelenül. Aztán újra és újra, de mindig csak mellé. Mányai úr elmosta a két üres kávéspoharat, miközben fél szemmel a szemtelen betolakodót leste. Aztán óvatosan a konyharuha felé nyúlt, türelmesen várt, gondosan célzott, és igen, ezúttal nem kellett csalódnia. Öröm, gondolta.

Ekkor jutott eszébe Tibor, már vagy tíz perce felment, és gyanúsán nagy a csend.

– Jól vagy?

A vendég a lépcső tetején ült, és a falnál is fehérebb volt. Egyik kezével a nadrágszíját fogta, a másikkal az izzadságot próbálta letörölni a homlokáról. Alig jött hang a torkán.

– Be tudnál vinni a kórházba?

– A feleségem elvitte az autót. Hívok mentőt.

– Mennyi idő alatt érnek ki?

Mányai úr eleresztette a kérdést a füle mellett, volt már tapasztalata az ilyesmivel, negyven kilométerre vannak a legközelebbi kórháztól.

– Talán gyere ki ide a ház elé, itt jobban mozog a levegő.

Dehogyan mozgott. Bár augusztus vége felé járt az idő, még jócskán volt ereje a napnak.

Pavuk elég ügyesen lejtött a lépcsőn, már-már úgy tűnt, hogy lassan rendbe jön, amikor ismét felnyögött, a telefonja kicsúszott a kezéből és nagyot koppant a földön.

Mányai úr a rémülettől azt se tudta, hogy a vendégének segítsen-e leülni, vagy a telefon keresgélje az asztal alatt. Szélesre tárta az ablakot, hogy jöjjön be egy kis levegő. A kertszomszéd éppen akkor állt ki a garázból kicsit régimódi, de megkímélt állapotban lévő gépkocsijával.

– Pozsonyba megy, Pali bácsi?

Az öreg nem hallotta, a járgánya máskor nem tűnt ilyen hangosnak, most pedig patanáig feszítette Mányai úr dobhártyáját. Hirtelen leállt a motor, és jól kivehetően hallani lehetett, hogy útjában áll Pavuk Tibor munkaeszköze, amit ő nemes egyszerűséggel „kurva nagy vasszekérnek” titulált.

Mányai mit sem törődve a fájós hátával odaevickélt a szomszédhoz.

– Pozsonyba megy, Pali bácsi?

– Mennék, fiam, ha ez a tragacs nem állna az utamba!

– A barátom rosszul van, sürgősen orvosi segítségre lenne szüksége. Be tudná vinni a legközelebbi kórházba?

– Jöjjön csak, de arra vigyázzon, hogy össze ne rókázza nekem a szép új huzatot, mert a feleségemtől nincs mit félnie, de a haragjától igen!

Mányai úr mindent megígért, aztán már botorkált is vissza a vendégért, akit viszont sehogy sem sikerült talpra állítania. Csillagokat látott a fájdalomtól, ivott egy nagy pohár hideg vizet, a vendégnek meg egy nagyon ügyetlen borogatást tapasztott a tarkójára. Ami persze semmit nem segített.

– Csak a szíve meg ne álljon itt nekem! – fohászkodott.

Volt az öt perc is, mire az egyébként nagyon készséges és emberszerető Pali bácsit meggyőzte, hogy ketten viszonylag egyszerűen eljuttathatják ájult vendégét a koci hátsó üléséig. Negyven kiló vaságyastól, csak kissé görbék a végtagjai.

A szomszédot már nem is zavarta az úthenger, gázt adott, és robogtak is távoli céljuk felé.

Nem úgy Lajos atyát, aki éppen akkor kerékpározott arra.

– Vigye odébb ezt az izét, legyen már olyan kedves, ez így balesetveszélyes, hogy az úton áll keresztbe, hát jön egy kamion és megvan a baj.

– Nem az enyém – rázta a fejét Mányai úr, de a szomszéd özvegy Rideghné, aki amúgy is mindig leskelődött az ablak sarkában, meglátta a lehetőséget egy kis bosszantásra.

– Hát tönkre teszi ez az ormótlanság a kerítésem előtti földet! Éppen most gereblyéztem össze a reggel. Hát behorpad az aszfalt. Hát mindjárt jön a kisunokám, és nem lesz hova állnia, Mányai úr.

– Háttal nem kezdünk mondatot, Malvin néni.

– Hát ezt szemtől szembe mondom magának, mint a múltkor is, amikor a kakasa megkergette a macskámat, maga meg mindezt fordítva látta!

– Nem az enyém. Majd jönnek érte.

Azzal Mányai úr teljesen kiegyenesedve, felszegett fejjel belépegetett a házba. Becsukott ajtót, ablakot, még a redőnyt is leengedte. Végre csend lett és nyugalom.

Körülbelül egy percig, Tibor telefonja ciripelni kezdett az asztal alatt, odakint egy teherautó sofőrje nyomta a dudát.

– Legalább egy másfél métert! – kiáltotta valaki odakint.

– Hogy működik ez az izé? – lihegte a telefonba, miközben érezte, hogy izzadt markából lassan kicsúszik a szerkezet. – Micsoda, hogy töltsen le a kezelési utasítást az internetről? Hogy pdf formátum? Hogy megvan magyarul is?

– Én most szabadságon vagyok – de ezt már magának mondta. – Dudáljatok, kopogjatok, csengessetek csak, de meg nem nyitattik néktek.

Amikor felmászott az úthenger ülésébe, és elindította a gépezetet, arra gondolt, hogy milyen jól indult ez a nap. A monstrum azonban rázkódott egyet, majd a bal oldala alatt beszakadt a föld. Mányai úr még érezte, hogy megbillen felette az égbolt, aztán már csak azt, hogy nem fáj a háta.

Tisztán látta magát a nagy, narancssárga szörnyeteg alatt feküdni, és pontosan tudta, hogy soha többé nem fog fájni a háta. Öröm, gondolta. És még csak nem is talicskával jött.

Reneszánsz hármas

Én találtam arcot Ferencnek, Giotto...

(trecento)

templomhajó végében lesz neki jó
fény se kell majd bentről ragyog
a bal kezét kell emelnie

háta mögé méltatlankodó nő kerül
középtől kissé balra álljon a szent
jobbra madarak
nem sok nem kevés

több fajta kéne
mozgásban is változó
legyen libbenő érkező pihenő
fel az égre induló
meg kell egy virágot hajtó fa még

csak ne fázna az ujjam
beleüt a hideg mint a nyíl
hegyek felől gyakorta ér a köd
templom oldalában a campanile mered
szőlők erdők kertek
rőt parasztok mind csak alszanak
novemberiek

tényleg erre gondolt hallva az égi szót
*Ferenc menj és javítsd meg hajlékomat
mert látod romba dől*

nem tetszik nekem
rongycsuhájához
túlzott pompa ez
sok drága kőlap
arany ezüstöt fedez
súlyos kelmék bársonyok zászlók
templomszolga betévedt verebet botoz

én az arcát keresem
szájának formáját a szót
amit kimond
ahogy húgocskáinak nevezi a madarakat

a fényt glóriájából előcsalom
meztéláb áll sáron vagy havon mindegy
rebegve ejti ki
tiéd a dicséret dicsőség és imádás

hideg van
tucatnyi kép vár ránk
a fizetség még messze
tűszőmből fogy a sápadt ezüst
miként fakupánkból a vizes bor este
mikor fáradt csuklóm ernyed híg leves felett

istenemre ez lesz a jó
így legyen
mégis okos vagy Giotto

kicsit oldalt fordul
áldás bomlik ki ujján
kicsit nevet
nem is érzi mit akarhat
az a méltatlan asszony tőle hátrább
ki bolondnak nézi

mindegy
neki istenhez reptető erőnek
ott vannak a madarak

Honnan a kék Mária köpenyéhez Fra...

(quattrocento)

ne méregesd mióta lakom képem
rejtett szegletében
hiúság hogy megmaradni vágytam

nevem Fra
mókusszőr ecset finom fogásában
enyém a vonal íve a szín teltsége
Madonna Mária szívem megtalálta

a kor melybe születtem
nem éppen lant húrjára való
kard élén vér csorgott
vérpirost alkonyat izzani tőle tanult
harcosról pengettek éneket dalnokok

húr zúgta mily nagy hős
egyik s másik is
de tudtam én
a dal sokszor hamis
mert félelemmel teli
a gatyá s a szív

pedig éthosz és pátosz társak lehettek volna
én hittel reméltem
Isten szeret
így létem kerete
freskós klastromi mészfal lett
valóssá nyitottam égi földi távlatot

Boldogasszony örök rabja maradok
úgy raktam fel temperával szép alakját
hogy ismerjen magára
de azt megbocsássa
ami ihlette kékjét köpenyének

gyónom

gúnyád olyan mint annak a macskaosonású
novíciának a szeme aki megnyitja zárját
cellaszobámnak s mikor elment
azt súgta reggel várlak

az Úr falamon faragott feszület
égni kezdett tekintetétől
éreztem hogy nem bűn
ő előjáték purgatóriumhoz a földön
te novícia mégsem kell magamat megölnöm
Ő akarta hogy anyja köpenyének színe
mint szemed olyan kék legyen

ó a gyönyörök kertjében te
égre néző azúr szempár
mikor festettem az angyali üdvözletet
vékonyka ecsettel
meg a boltívek élén csillanó napot
mintáztam hajadról
tudtam Uramnak így teszek jót
ha dicséretére lesz e kék
s a naparany meg a falfehér
a virág sárga és minden vérpiros szív
ezt nyitottam ki én Fra Angelico
a színeket
ez volt a titkom míg várt az ég

Hadd higgyem Ő küldött Vincibe...

(cinquecento)

sosem mondtad el Caterina
honnan hozott a sors
Anchianóba
hol Toszkána bájos földjén
Ser Pietro letepert
s fullánkja átdöfött engem beléd
ó te szegény
majdnem kislány voltál még

állatok voltak játszótársaim
porba rajzolja őket legeltettem
szemem mindig kívánta égnek kékjét
megfejtteni eszem akarta
ha valami olyan akkor miért

süldő kamasz Verrocchiohoz mentem
én banyak legény
hogy ujjaim rajzra nevelje
de vád ért fiúkat rontani vélt
pár gonosz míg én
ki minden vizsályt kerültem
csak rajzoltam férfi szerszámát
nem vonzott nemzés aktusa soha

tűszőbe rakva kevés holmival
irány Milánó
messze hó ragyogott a város felett
a kertekben mégis ciprusok lobogtak

ti Sforzák ti dúsak kik megvettétek erőm
hogy agyagból gyúrjam meg mintáját lovas szobornak
sose láttam oly szépnek emlékeimben anyámat
mint itt hol árnyat mértek
felém kék hegyek

áldott légy ezerszer Mária
rólad mintázom
mamma mia Caterina
a Madonnát a sziklákon

ha nedves fal nem lenne

Jézus arca mindig füstös fátyolos
én tudom
nincs már határ árny és fény között
a Santa Maria delle Grazie refektóriuma átkozott
csorbul erőm
bogot ujjamra köt reuma

ölni társául szegődtem a hadnak
vezérem Borgia
megláttam a halált szembe jönni
fájt

álomtalanul éltem
holtak testét irónnal vázoltam

így ül bent a gyermek
ilyen az anya hasa
próbáltam miként feszül
hogyan petyhüdik karom

miért süt át mégis a mosoly
Lisán
akkor is ha nem akarom

Isten akarta talán

te sose mondtad el Caterina
ki volt Ő
aki elküldött hozzád
én meg sose mondtam neked
mama

mindegy már
a kamaszlány Madonna arca
mindörökké te
így

Temporary border (Ideiglenes határ), köztéri intervenció, Caucasus–Balkan Express | Ljubljana, Szlovénia, 2015. Fotó: Nada Žgank

Rigolyák

1.

...gondoltam, először a bizarr rigolyáimról számolok be, például arról, hogy hogyan kap el minden egyes alkalomkor a hasmenés, ha könyvtárba megyek, és környékez meg a „cifra” ugyanúgy a könyvesboltokban is – anélkül, hogy tudnám az okát –, azzal a nőánsznyi különbséggel, hogy az ilyen üzletekben található mellékhelyiségre sajnos csak az adott cég alkalmazottainak van bejárása. Súlyos problémámat természetesen megosztottam Dr. Daddydreuf becenevű pszichológusommal is, aki – bizonyítva korántsem felhőtlen kapcsolatunkat – hosszú heteken keresztül szkeptikus volt: nem hitt ugyanis a problémáim létjogosultságában. Amikor viszont egy napon a mellékhelyiségre való rohanás közepette ecseteltem neki, hogy szakértelmének így végképp nem veszem hasznát, és hogy kezdetleges megállapításai kis túlzással szinte ugyanazt az elemi reakciót váltják ki belőlem, amelyet a könyvtárak és a könyvesboltok, mi tagadás, még jóízűen nevetett is: nosztalgikus bólogatások és szemének heves törölgetése közben többször is elismételte közkedvelt frázisát, amely megismerkedésünktől fogva szavajárása volt; Dr. Daddydreuf, miközben fénysebességgel a budira rohantam, azt mondta, hogy: „ezek szerint manapság tényleg egy szar világban élünk”.

A doktor úr, mivel komolyan vette a szakmáját, egyre többet kezdett foglalkozni nem mindennapi tünetcsoportommal, és hosszas elemzések, illetve órákig tartó foglalkozások után arra a végtelenül egyszerű megállapításra jutott, amely szerint nem mindennapi szimptomáim valószínűsíthetően szexuális eredetűek, és természetesen gyerek- és tinédzserkori traumáimra vezethetőek vissza, sőt a későbbi vizsgálatok során arra a következtetésre jutott, hogy feltehetőleg az édesapámmal és a nőekkel való rossz viszony miatt alakulhattott ki bennem ez a fajta, idézem: „*infantilis frusztráció*”. Ezek voltak megfogalmazva abban a rólam megírt hivatalos szakvéleményben is, amit lepecsételve elélem nyújtott, és bizony-bizony, alá kellett írnom, hitelesítve, hogy cselekedeteim teljes tudatában elfogadom azt a tényt, miszerint én, a beskatulyázott, gyakorta beszaró szakbarbár vagyok az egyetlen ember a világegyetemben, akinek pszichológus által meghatározott és papírra vetett diagnózisa volt arról, hogy tinédzser korában immáron orvosilag igazolt okok miatt többször is összefosta a helyi könyvesboltot...

2.

A másik rigolyám az óvszer nevű gumis-nedves gusztustalanság volt, amelyet éveken keresztül képtelen voltam használni; ha fel is húztam, lankadó pénisszel feszítettem alkalmi szexpartnerem előtt – ami súlyosabbnak bizonyult minden más lehangoló cselekedetnél! –, ha viszont nem öltöttem magamra (ez volt a gyakoribb!) az emberi találmányok eme legcsúfabbikát, sokáig egyetlenegy hölgy sem akadt, aki engedte volna, hogy férfiaságommal buja testnyílásán át örömet okozzak neki. És még hogy a fajfenntartás e szentélyei nem egyformák; pedig még szóról szóra is ugyanazt mondták mindannyian: „Úgy be nem teszed, baszd ki!”, ismételték felhevült állapotban számtalanszor, miután meglátták, hogyan adom fel szerencsétlenkedve a harcot, hangolódok le és bukok el az apák nevében férfiként azzal a leírhatatlanul bűdös-nyúlós ocsmánysággal, és jelentkezek be szálnalmas vigyorral a kellék nélküli használatra; mondhatom eléggé szerencsétlen voltam akkoriban.

Pedig, annak idején, igazi balfácánságra hajlamos szakbarbár gentlemanként, ha kényszeredetten is, de még meg is hallgattam a hölgyeket, és igen, mindig megértő voltam velük, és nekik – mivel ez jelentette a havi keresetemet – jóindulatú, a gyógyulásukhoz kapcsolódó tanácsokat is osztogattam. Évtizedekig tartó praxisom során, mondhatnám, a női lélek számomra nyitott könyv lett, de bármennyit is beszélgettem velük, mégse tehettem be nekik (baszd ki!), így hát ez az egész óvszeres mizéria ekképpen vált idővel életem legfőbb, legnagyobb küzdelmeinek egyikévé, ma már azonban magasról leszarom. Bár távoli utakon járva, romantikus tavaszi estéken még mindig azon lamentálok, hogy ha újra születhetnék, a megoldatlan gondokkal küszködő mindenféle ember segítése helyett nyilvánvalóan a vákuumos gumióvszer feltalálására áldoznám az életem, azzal a céllal, hogy előrébb jusson és bizony-bizony sokkalta boldogabb legyen az a „nemes” faj, amit úgy hívnak: emberiség. Csodálatosabbnál csodálatosabb álmokat szőttem arról, hogy meg nem született találmányommal én vagyok a szexuális élet Nikola Teslája; szerkezetem – amelynek az Eszter nevet adnám, mivel ő volt az első nő, akivel először hozott össze „úgy” a jó sors – bizonyára megváltoztatná a világ felfogását a szexualitásról. Én lennék az, aki kifejlesztett találmányommal a kezemben kémiaköpenyben, igazi istenként feszítene az összes e témával foglalkozó magazin címlapján (Playboy, Sexy Bitch, Fuck for free etc.), mindemellett én lennék az is, aki aláírásokkal tenné értékesebbé könyveit a rajongóknak, és természetesen, akire az emberek a szexualitás szent pillanatában az idők végezetéig gondolnának; bár könnyen elképzelhető, hogy talán egyes férfiaknak is én jutnék eszébe aktus közben, de ez már csak amolyan felesleges, távoli gondolatfoslány, amelyet gyorsan el szoktam hessegetni, még mielőtt újabb frusztrációként epicentrumává válna háborgó érzelmvilágomnak.

Ilyenkor lelki szememmel láttam magam előtt azt is, ahogy ott állok a nem létező címlapokon, szokásosan bamba arcot vágva, a következő feliratok és írások pedig a személyemmel kapcsolatban megfogalmazott mélyről jövő tiszteletet és elismerést hangsúlyozzák. Felül a nevem: Gábrriel Dugmins Quezrám, majd alatta a megtisztelő titulus: a vákuumos gumióvszer feltalálója és szabadalmaztatója! Az ezt követő részen pedig a következő szabatosan megfogalmazott címeikkel méltatnák a találmányomat: „Az Eszti nevű innovatív kotongumi néhány hét alatt meghódította a világot (...) Az Eszti kotont a számítógép, a mobiltelefon és a villanyáram feltalálása után a negyedik legfontosabb találmányként tartják számon (...) Az állatokra tervezett példányok megakadályozták egyes nem kívánatos fajok túlszaporodását. (...) Darwin és az Eszti koton. (...) Nostradamus megjósolta az Eszti eljövételét. (...) Az Eszti kutya- és macskabarátoknak is

forradalmat jelentett, ezek az óvszerek ugyanis sokkal könnyedebbé tették az állatok szexuális éhségének a csillapítását. (...) Könyvesboltot adományoztak az Eszti koton feltalálójának! Az Eszti pszichiátriai megbetegedések esetén is komoly segítséget jelent!” És a szalagcímek alatt szépen, cizelláltan lenne taglalva a gyerekkorom... Meg persze csatolva a pszichológiai analízisem az elferdült szexualitásomról, továbbá édesapámmal és a nővel kialakított rossz viszonyomról...

A pszichológusom azt is javasolta megoldásként, hogy ha le akarom győzni a félelmeimet, egyszer az életben, bizony, szembe kell néznem velük; amennyiben igaza van, nekem egy könyvesboltban, vagy könyvekkel teli helyiségben való fosásmentes szeretkezést kell produkálnom egy rakat óvszer felhúzása után. Nos, mindenféle dicsekvés nélkül jelzem, hogy hosszú-hosszú idő után végre valahára ez is sikerült.

3.

Képzeltbeli találmányom névadóját egy kiábrándító hangulatú buliban ismertem meg még egyetemistaként, és mint kiderült: csak azért feküdt le velem, mert apadhatatlan szomjúság gyötörte. Semmi több (nehogy egyszer is a visszautasíthatatlan szexi macsó mintapéldányának érezhessem magam!), naiv fiatalemberként ugyanis még a következőképp képzeltem el az első aktust: gyertyafény, halk zene, biztonságosan kulcsra zárt szoba, franciaágy és a nő, akit „óvszermentesen” szerethetek órákon keresztül. Persze csak miután az ízlésemnek megfelelő külső adottságokkal megáldva, csodálatos lábainak szétrakása közben annyit mond: „Nyugodtan beteheted úgy, baszd ki!” Hát persze. Ehelyett eléggé illuminált állapotban táncoltam egy koncerten, majd az ezt követő diszkó lilásan villogó stroboszkópja alatt, amikor megláttam a kissé vaskosabb testtel megáldott (isten verése le fog rám sújtani!), egyébként kifejezetten csinosan mozgó, nálam lényegesen idősebb Esztert, és jobb ötlet híján megkínáltam ásványvízzel, amit azért vásároltam, mert meg szerettem volna előzni az elfogyasztott abszint-mennyiségtől aktuálisnak érzett alkoholszagú répás esszencia padlóra okádását. Eszter természetesen nem kért, és amikor meglátott, rohanó léptekkel kiszaladt a teremből, maga után hagyva a magányosságot, de később, mint elmondta, visszajött, mert nem volt nála pénz; a barátai már jó estét kívánva eltávolodtak a klubhelyiségtől, és ő, az én szüzességem megszabadítója, magára maradt, és erőteljesen megszomjazott a nagy rohanásban. Igen, így volt, így mondta, és így jutottunk el az ágyig. Ágyig? Egy, az osztályon lévő koszos könyvtárszoba kőkemény padlójáig, ahol porban és sárban hemperegve valamelyik pad alatt csináltuk, és miután közölte, hogy hormontabletta szedése miatt nem kell óvszert használnom, mintha csak vákuum lett volna a farkamon, életemben először egészen három percig férfinak érezhettem magam: mondanom sem kell, majd’ beszartam a meglepetéstől. És ami a legfurcsább volt az egészben, hogy ez a gyönyörű nő a meglehetősen rövid aktus közben végig ugatott, és a Sigmund nevet kiáltozta, és nekem fogalmam sem volt arról, ki az a Sigmund, de nem zavart, ha neki jól esett, hát gondoltam, legyen Sigmund, üsse kő. Később, mint elmondta, egy közös ismerősünkre gondolt, a férjére; a férfire, akiről csak évekkal a történetek után derült ki, hogy a nem mindennapi tünetcsoportommal és rigolyáimmal küszködő pipogya pszichológusom...

Séták a Rüdiger-tó partján

...ha azok a mélyen a lelkivilágunk fenekén lakozó feldolgozatlan élmények, amelyeken életünk során keresztülmegyünk, nem váltanak ki semmiféle fizikai reakciót, szakorvosi diagnózis értelmében nem beszélhetünk neurózisról. A többi esetben viszont csaknem bizonyosan e szinte gyógyíthatatlan szellemi-idegi betegség tünetcsoportjának lehetünk a megélői. Az ilyen jellegű kóros állapot ismertetőjelei a mindent betöltő túlérzékenység, a gombóc a torokban folyamatos érzése, az emésztési zavarok, az akár fiatalkorban is megjelenő erekciós problémák, az indokolatlan fejszibbadások, a különösen kezelhetetlen és megmagyarázhatatlan emotív reakciók, a fulladásos stresszhelyzetek, a magányérzet, az állandó múltban élés, a jövőtől való mániákus félelem, az irracionális gondolatok, továbbá a mindezekben alapuló, aggódó, már-már önhipnotikus agyalás a teljesen feleslegesnek érzett életünkben előforduló viszontagságokon. E szimptomák megállapítása után a páciens kezelése javasolt: a gyógyulás viszont végképp nincs garantálva; erre a betegségre ugyanis nem létezik orvosság. Az antidepresszánsnál gyakran előfordul, hogy nem hat; könnyen megesik, hogy az orvosok nem találják el a hiányzó örömhormont, akkor pedig minden egyes kábító érzés kezdődhet előlről; a gyenge idegek öröklődnek, az érzelmek egyéniek, még az is elképzelhető, mondják a doktorok ilyenkor, hogy egyszer csak minden fájdalom magától elmúlik. Viszont – ha a hosszas kezelés sem segít – könnyen lehet, hogy az alany örök életében egy mániákus szorongó marad. Akkor, amíg csak húzza, a saját benső küzdelmeivel fognak eltelni a hétköznapijai. Ők a potenciális öngyilkosjelöltek...

...

Ez a konyhanyelven papírra vetett diagnózis akkor még nem fogalmazódott meg bennem, amikor életemben először másodmagammal sétáltam a dél-komáromi Rüdiger-tó partján; a vadkacsák ritmikus „kvák-kvák” hangja, a tó zavaros felszínéből áradó kellemes vízillat, az arra bicikliző pompás mosolyú járókelők dús felszabadultsága, az összevissza fickándozó halacskák, a nádszálak tánca a tavaszi szélben, a májusi szerelem hamiskás íze a számban, az idegen női kéz libabőrt kiváltó, régen várt érintése a kezemen, és a bizalomgerjesztő nyár eljövételének első, legbelül érzett különös tapasztalata ez idő tájt még a „minden oké, minden csodás” állapot általános érzetét keltették bennem. Idilli volt. Azokban a pillanatokban nem is sejtettem, hogy komoly problémák merülhetnek fel az érzelemvilágomban, bár a furcsa hangulatingadozásaim, az éjszakai fulladásaim, a szinte állandó fojtogató érzés a torkomban, és egyéb emóciós-fizikai reakcióim utólag talán szolgálhatnak némi magyarázattal; akkor és ott a Rüdiger-tó partján azonban még nem gondoltam a kezelésre.

...

– Így még mindig jobb, mintha nem lennének lábaid – mondja mosolyogva a pszichológusnő, miután ecsetelem neki az összes, nem akármilyen fizikai-szellemi-lelki fájdalommal teli tünetcsoportomat. Ő ilyen. Kedves, humoros, ironikus a korához képest meglepően csinos, kicsit szlovákosan beszél és igen, neki is vannak gondjai. Amennyi örüttel ő találkozik, egyébként is csodálkoznék rajta, ha megúszná szárazon. Most épp azt mondja, hogy nyugodjak meg, a neurózissal lehet teljes életet élni, majd felvázolja a teszteredményekkel egybekötött megállapításait; valószínűnek tartja, hogy gyerekkoromban (3 és 8 év között!) valamiféle külső behatás miatt történt nálam egy érzelmi megingás: az önbizalomhiányom

mal és a hiperérzékenységgel kiegészítve ez a felelős a furcsán alakult párkapcsolataimért, továbbá a nőkhöz fűződő ambivalens viszonyomért. De azt is hozzáteszi, hogy akár mennyire mélyre kerültek a dolgok, nem vészes, majd megnyugtatóan és összehasonlítóképpen az egyik legfurcsább betegének a diagnózisát tárja elém.

– Van egy skizofrén fiatalember – mondja –, akinek bizonyos napszakokban férfiak beszélnek a falból. Képzelmek – egészíti ki – a figurának három úr dumál folyamatosan; ezeknek még nevük és személyiségük is van, teszi hozzá; az első B., a második bizonyos Stein, míg a harmadik a páciens régen elhunyt édesapjaként diskurál neki odaátrol. Képzelmek el, urak, képzelmek el, hogy a falból, mondja a pszichológus. A férfi azért jár el otthonról – magyarázza szlovák akcentussal, szinte érthetetlenül, miközben leönt magának egy kávé –, mert nem akarja hallgatni az ebédlőszekrény mögül kiáramló hallucinációit. A doktornő állítja, hogy betege mindemellett ráadásul még alkoholista és tablettafüggő is. Pár whiskytől és Xanaxtól, ecseteli, a falból jövő hangok teljesen elcsendesednek; az urak némasága már nem zengi át a szobát. B., Stein és „apa” szája ilyenkor, a megfelelő adag alkohol vagy tabletták elfogyasztása után, tökéletesen tátva marad, elhalikul. Ehhez képest az én túlérzékenységgem, állítja, tulajdonképpen luxusbetegség. A nő ezután fogja, és lefektet a kanapéra, betakar; kéri, hogy hunyjam be a szemem, mert meg szeretne nekem tanítani egy légző gyakorlatot. Ez fontos. Előveszi a papírjait, elmondja a szabályokat (bezárt szemek, elhalkulás stb.), majd belekezd a monológba: „Nyugodt vagyok, kiegyensúlyozott, a természet része, a gondolataim átfutnak rajtam”, olvassa, és miután megismétli vagy tízszer, lassan, nagyon-nagyon lassan, szinte már-már egy csiga lassúságával, a légzésem folyamatosan optimálissá válik; a frusztráció pillanatokra megszűnik, lehullik rólam: idillien nyugodt állapotba kerülök. Az elszenderedés a neurózis végleges ellensége; lelki szemeim előtt pedig víz alá bukó fickándozó halacskaival újra csak megjelenik, fel-felbukkan az a bizonyos nyugodtságot árasztó Rüdiger-tó.

...

Amikor másodjára voltam az említett állóvíz partján, szeptember végét mutatott a nap-tár, és már közöm sem volt a szerelemhez; egy barátommal és kedvével sétáltuk körbe a vizet. Hárman diskurálgattunk, pont, mint B., Stein és „apa” annak a skizofrén srácnak a fejében, vagy a fala mögül; fene tudja, hogy is van ez. A vadkacsák, talán ugyanazok, a kellemes hőmérsékletű víz felszínén továbbra is – mintha mi sem történt volna az alatt a fél év alatt, amikor először odalátogattam – céltalanul imbolyogva kergetőcskéztek, „kvák-kvák” hangokat hallatva, a vízállat kellemes őszi kavalkádjában; még a nád is ugyanúgy himbálózott, mint hónapokkal azelőtt. A természet dolgait, úgy néz ki, végképp nem zavarta meg sem a megváltozott hőmérséklet, sem pedig az évszakok ilyen-olyan alakulásai: az időközben visszajött neurózisom pedig a világban történő sok megfoghatatlan, de annál fontosabb életszerű történés szempontjából tökéletesen jelentéktelen. Az állatok a változást természetesként fogják fel, nem úgy, mint én, aki a megsárgult őszi levelekre hasonlítva, irigy voltam: irigy a barátomra, a barátnőjére, a kettejükből áradó érzelmi-szerelmi biztonságra, irigy a biztonságos jövőképükre, irigy a tóra, irigy a hajbókoló nádra, irigy a vadkacsákra és a halakra, akik az egyszerű ideghálózatuknak köszönhetően velem ellentétben soha, de soha nem fogják megtudni, hogy mi az a szorongás. Bár, megfogadva a pszichológusom tanácsát, én cserébe örülhetek annak, hogy vannak lábaim, és hogy nem küzdök, mondjuk, skizofréniával. Azonban ezeket is, csak úgy, mint minden más apró-cseprő problémámat az életemben, vagy meg kell szüntetnem, vagy pedig el kell fogadnom. Én az elsőt választom, hiszen:

„nyugodt vagyok, kiegyensúlyozott, a természet része”...

ntx

hogy bársony nesz inog
azt is ki mondja meg
mérgeznek a falun délután lány
vihog arcán csúfosan torz heg
álmáról álmodik
hogy egy sötétlő erdőbe ér
hol utoléri a füstölgő vér
fertőző nyugalom hamisan
pajkosan végtelen testében
milliónyi ér
szűkül
etet bőrből
fakaszt tejet
borús bagoly huhog a tájon
törtlélek-morzsát csipked fájón
a Minotaurusz nem védekezett
tiltakozatlan nyújtott remegő kezét
elgennyesedett kardiológiai rejtély
misperint dobd el neved te erkély
tíz évnyi bolyongás közben Calypso
szó-szó talán emberi húst túr a disznó
orrára akad dísz
no ma zongoralecke: cisz fiz disz
aztán hisz és fekete égen visz
a Golgotára tudod ami
latrok tára
és még ma velem leszél
míg végül eltűnök hirtelen
így lesz Veronika kendője hirtelen
teába áztatott nyomtalan idő szétmállik
a sötét folt egyre nő
este lett és reggel öntudat
a paralízisből kelj fel
imígyen szól a Zarathustra:
nem várunk több Prométheuszra
vétőzik az Australopithecus és kihal vele együtt a szusz

( )

rúzt lehelő bábuk a beázott padlás melankóliájában
csak éppen neszezik a lánccsörgés mezzofortéját és
Orfeuszt csak éppen megmaradni
nem átment a ... galambokhoz egerekhez anyatejes
fogakkal belenézni a feledésbe és a porrá omlott
szavakra a tűz mellett táncot járt temetett totemekkel
és takart tükrökkel a nyikorgó szilánkok alá meredt szemmel
sikoltani mert a csend itt maradt egy befelé szívott lélegzetben
( ) a végtelenséget
csak vízszintesben
láthatod magad is hogy ott
ott megfagyott a jég jéggé véggé rothadt szájakon átöklendezve
az akkor volt most volt és sosem megfelelt a válaszok relativitásának
hiányát szenvedő szerkezetté alakítva azt a héjat azt a magot kifordítva
a kérdést megfelezve született bele a háború mértani közepébe nem abba a fajba
a sírgödör méreteitől bocsánatot nem kért de nyert és minthogy étlapon a férgek
lakomája egy fel nem kelt nap hangulatát kéne meghívni egy egyenes derékkal dőlő
meghajlásra
és most

Hangmalom, Geumgang Nature Art Biennale – kinetikus hanginstalláció, Gongju, Dél-Korea, 2012

felsz...

... mondani akar valamit
koncentrikus körökben az ember
„látod a lebegő alakokat?” miközben
a tükör a rüzs és egy fél pár magas sarkú a fekete
betonon ázik csatornát kell váltani dögunalom a jelzéssel
ellátott kilátástalanság egyenesen arányos
a szuicidan búgó hanggal a vonal végén a végtelenbe tartó
vonal végén megemlítve a kannibalizmus esztétikájával ami
sebesség és idő kapcsolata vé egyenlő mert gyorsan telik az idő elfolyik egy
karcsúsodó üvegtestben most kész? persze és de egyébként is antropológiailag
maga Faust is megfellebbezhető feltételesen meg az orrba vési magát az égett bőr szaga
talán egy kis mész segít behozni az allegóriát hogy a bábból egy rongyos csecsemő
mász ki mármint érted a bőre rongyként van ráterítve hogy a hús ne fázzon
a valóság is csak függő az ember nyakában ha elhagyja tudja
hogy volt és valahol most a pillangó szárnya gerjeszti a tájfunnt mert
beléptél kérlek szótagold az érzést ahogy a hegedű
beleúszik az óceánba a fán zuhogó földdel együtt a kisfiam megrajzolt egy
darab tintával amíg már nem emlékszem a sztratoszféra közbeszólt vagy
ellátott egy lábjegyzettel

Vidéki színpadon (Térrajz), installáció | Gyergyószárhegy, 2017. Fotó: Szigeti Gábor Csongor

Hullasminkes

Legyen kiborg, hibrid vagy valami egészen más

Zúg az égen az önműködő gép, szórja magából permetét,
alatta méhraj porozza be ugyanazt. Nincs többé
idegenség, megszűnt fogalomként.
Telefon csörög vagy madár. Egyik sem
téveszt dallamot. Üres minden pohár. Dísz tárgy.

Egy gép ölelésében tigris pihen. Édenkert-hangulat
– ahogy az ember fogalmazott volna.
De nincs helye többé az áthallásoknak,
a metaforáknak, nincs ki értelmezze őket.

Egy önmagát növesztő kerítésen találja magát,
puhán lépeget az intelligens testen, körülnéz,
figyel. Mászkál a földes bőrön, a szőrök között.
Fekete. Áramszünet van. Nincs ki figyeljen rá.

Reggelente kombájn hangra ébred, és a közeli menhelyről
kiszűrődő ordításra alszik el a hullasminkes. A rég nem érintett,
magasra nőtt füves gyomot beépített, automata öntözőrendszer élteti.
A fűnyírót nincs ki beindítsa. Az olaj ritmikus csöpögéssel távozik
szervezetéből. Kikerüli, nézi, hagyja.

Gaia könnyedén megemészti minden testet, mit egyszer kitermelt. Csak az ember által megalkotottal, az egyszer használatossal, az eldobhatóval nem tud mit kezdeni. Öklendezik, miközben próbálja vetkőztetni az idegen anyagot, mely épp túlélte teremtőjét: itt maradt, itt hagyott, de nem engedi magát befogadni. Képtelen a föld szerves részévé válni. melyből van, aki *épp csak most próbálna világra születni*, van kinek *egy-egy tagja kifejeletlen csökevény csak*, de akad, aki *még csak fél-életet élve feküdt ott, és nyers földből állt testének fele*. A hullasminkes mindezt tudja, de nem figyel maga elé.

Érzékeny bőre létrehozott, vedlett, mégis hordja, szájába veszi, megragadja, elejti, otthagyja: önmagát javíthatja puha, mesterséges fészekképződményében. A lámpa mozgásérzékelője nem jön működésbe. Múzeumban a szenzor üresen kattán, téves riasztás, mozdulatlan preparátum, egy kis horzsolás.

Menekülne, állattá lenne, vissza a természetbe, mint Ovidius hősei, de nincs ki végrehajtsa rajta az átváltozást: nem tud elmenekülni az önmaga által létrehozott katasztrófa elől. Ő maga lett a túlhaladott határ. Eszébe ötlik, de az ötlet egyből elvetél: Van-e különbség aközött, hogy ragadozó tép szét, vagy a vágóhídon egy gépezet, ami pontosan tudja, hol az ütőér? Van-e különbség az oroszlán tépőfoga és a vágókés éle között? Nem érti a kérdést.

Nincs több vér, nem folyik többé, csak az áramkör, az olaj, a láva mind a maga emberi nézőponttól szennyezetlen, kiszámított pontosságával. Megtervezett vérfürdők a monitoron, előre gyártott, kész jelenetek, digitálisan előállított látványfröccsenések gyönyöre: De nincs ki le akarná játszani újra a felvételeket.

Az ember kiállítási tárgy, múzeumok zárt terében „élő” adat: úgynevezett „mutatvány”.

A lélek hiánya egy lapos lemezre égett,
melyen az agy mintájára kígyószerű jelek
tekerednek, izzanak. A drótok kígyózása a
gépek szervezetében az emberi ér- és bélrendszer
replikánsai. De van-e metafora ami magán viselné
az ember hiányát? Van e hasonlat, amely képes rámutatni
az ember utáni létezőre?

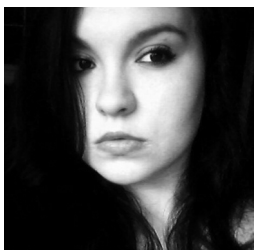
Minden pillanatban ott tombol a megszűnés lehetősége.
Számol vele. A folyamatos számolás egyenlő működés.
Érzékeny hangokat tárol külső merevlemezen.
A Nagy Humán Virtuális Enciklopédia
egyik alfejezetében: több milliárd emberi hang példa
értékű, lejátszható részlete. Minden valaha volt emberi nyelv,
melyeket „költői nyelvek” gyűjtőszó alá rendeztek az állati
hangadásokkal együtt. Kutatók és műkedvelők számára
hozzáférhető földtörténeti anyag. A világban már csak a geológiai
folyamatok közös hangjai maradtak: szabadon, erőszakmentesen,
folytonosan egymásra íródva.

A hullasminkes halk processzorbugás mellett próbálja
költészetté retusálni a holtak nukleáris barázdáit.
Atomzaj nélkül vési a kerges testekbe a molekuláris
méretű karcolásokat, plasztikázza a mély mikrosebhelyeket,
hogy a múzeumokban még sokáig megtekinthető legyen
az emberi képződmény, a csoda.

Legyen kiborg, hibrid vagy valami egészen más,
ő az utolsó hullasminkes. Célja nincs, csak küldetése:
lekottázni egy olvashatatlan, de feloldható jelrendszeren
az idegen, tőle független múlt anyagát, a hagyományt,
amit már nincs kinek átmenteni, vagy őrizni többé.
Ennek az emberbe kódolt parancsnak vége. Jövőkép
nélkül, tisztán a pillanat vezérli, nem emlékezik, nem
felejt, hagyja, hogy a felmutatott tárgy helyette tárja fel
önmaga lezárt történetét. Az evolúcióban a szakadást.

rúzsoltok a barokktankon

Vöröset húzok ki a neszesszerből, oldalra teszem, hogy ott várja a sorsát a sminkasztal legszélén, kissé közel a lezuhanáshoz, mégis talpára állítva, tisztos távolban, ugyanis van még ideje, mert minden igazi sminkelés első pontja az alapozás, a szépen előkészített porcelánszerű bőr, a tökéletes, hibamentes arc, ám ne gondoljuk, az előkészítési fázis pofonegyszerű, ugyanis meg kell mosni magunkat, letisztítani a szennyeződések az arcról, és titkon azt kívánjuk, bárcsak ilyen könnyen menne mindig, ha az emberi szív-re is lenne akciós és lehetőleg gránátalma kivonatos tisztítóhab és hidratálókrém, pórusfeltöltő primer, amire aztán majd rákerül a teljes fedésű alapozó, sőt, a lélektől egy-két árnyalattal világosabb korrektor is, egyenesen a szemek alá és a szembogárba is, mivel igen, határozottan túl sötét a szemem, a kialvatlanság karikáit még színekkel is tudom halványítani valamennyire, létezik zöld és sárga, na meg piros színű korrekciós paletta, a felrepedt száját balzsammal kezelem, szívjon magába tápanyagot, legyen dús és lázító, s míg erre gondolok, a vörös rúzs felé pillantok, cssss, kicsim, mondom neki, te leszel a végén az, aki mindent zárni fog, közben az egyik ecsetet veszem a másik után, kontúrozok, kiemelem az arccsontot, életet adok neki, ne lehessen látni, hogy nap nem érte régóta, hogy csak fekete füst gomolyog, semmi más és ez a fekete füst nem tűnik el, inkább a szemhéjamon pihen meg, gondosan eldolgozva, satírozó mozdulatokkal, tökéletes halvány feketén, szinte látom a könnyecseppen keresztül, ami szempilla festéskor hullik alá a szememben, csakis a festék és a műszempilla-ragasztó irritálja a szemem, biztos csak az lehet, óvatosan törölöm le, alig érintve az ujjam a belső szemzugomhoz, nehogy az alsó szempillák tövében elkenjem a feketeségem, s miközben ezzel végzek, a vörös rúzsom már türelmetlen topog, érte nyúlok hát, és már a kezemben tartom, hadd vigasztalódjon meg, hogy érintheti az ajkam, és hadd vigasztalódjak meg én is kicsit, míg piros szájcseruzával rajzolom körbe a szám, tökéletesen elválasztva őt az arcom többi részétől, majd kínzó lassúsággal pattintom le a rúzs kupakját, a matt vörösség minden alkalommal arcon csap, mint az épp alvadni készülő vér a síkátorok betonján, a számra kenem, és felnyögök, precízen ül a számon a szín, s míg én remegek, ő örvend, boldogan mosolyog, én a tükörben az arcom nézem, olyan tökéle-

tesen szép és elégedett, mintha nem tudná, hogy az este végére nem marad más, csak a lekopott alapok, az elmászott fekete füst, a csordogáló pillapatak és a pompás vörös rúzs férfiak fehér ingének gallérján, vagy elkenődve a bőrön amorf mintákban, mintha nem tudná, hogy bástyája mögül megannyi sóhaj fog felszakadni, ő boldog, igen, boldog és tökéletes.

rúzsfoltnak a vattapamacson

Istensetudja, hányad napos reggel micellás vízzel mosom le a tökéletes smink nyomorult maradékát, álarcos bál volt, s te azt kérdezted, hogy kurva vagyok-e, fájdalmasan gyönyörű matt vörös mosolyra húzódtok a szám, s közöltem veled, nem, én ilyen vagyok, elnéztél, balra, de láttam a szívhuszáros arcodon éppen megszülető kisfiús mosolyod, a zene szólt, és te nem tágítottál tőlem, hömpölyögtünk együtt úgy egy órát, talán kettőt, nem tudom, a melegtől izzadni kezdett az arcom, féltem, át ne fényesedjen az alapozóm, amit meg épp a hatodik vattakoronggal tudok csak levakarni, ezt legalább le tudom, téged ha akartalak volna, se tudtalak, pedig megpróbáltam, istenlássalelkem, megpróbáltam, de te voltál Louis, és nekem mégiscsak kedvem szottyant interjút készíteni egy vámpírral, de most eltűnik lassan élesre kontúrozott arcom, az egyik műszempillám a gatyádban maradt bizonyára, a szememről már úgyis csak a maradékot kell lemosni, a nagyját lesírtam a kéjben, mikor fodros ingedbe kapaszkodva a hátsó ház romos falának döntöttelek, kérted, súgjam a neved, hogy is hívnak, mindjárt eszembe jut az alkoholgőzön át, s igen, be is ugrik, közben az egyik szemem teljesen tiszta, a feketéje tompább talán, mint a kétszer lefőzött kávézacc, épp olyan, de te, mon chérie, édes Kornél, azt kérted, ezt suttogjam, mondjam ki minduntalan a neved, kikérted a magadét, neked ez a neved, nem Kornéliusz, ő, nem, Kornél, vámpírnak öltözött szívhuszár, ekkor már a tizenvalahányadik korongot áztatok a sminklemosóba, makacsabb a feketeség a szemem alatt, a karikáim a tiedre hasonlítanak, de az volt az igazi smink, az enyém a valóság, és ez bizony nehezebben jön le, csípi a szemem, emlékszem, te azt mondtad, a sötétség lakik a szememben, és ettől Úrnő vagyok, ezzel pedig csókot adtál egóm sminzelt arcára, végre letörlöm már, le a csókod és le a művi feketeséget, ami alatt te az igazán gomolygót sejtetted, és még csak nem is tudod mennyire, és ott volt a vér is, amit áhítozhattál, mikor vámpírrá tetted magad, a felhelyezett fehér írszű kontaktlencséddelel még hihetőbb volt, hogy valódi vérfolt van az ingeden, nem az én rúzsom, á, nem, bár így, tudod, sajnálom, hogy nem mondtam, hatvan fokon lehet csak kimosni, elkenődött, de maradt még a tegnaptól és a rúzsból is, keveset le is ettem a számról a vágy markában, keveset te is leettél a számról, könnyörgő csókjaiddal, azokkal is, melyekkel térden állva kóstolgattál, két nyalás között kuncogva súgtad, pajkosan, kisfiúsán, hogy már ezek az ajkaid is vörösek, de a vértől, s te újra, te, mint egy gyermekvámpír, aki még csak tanulja a mesterséget, tagadhatatlan kiáltással és a szám újra balzsamot kíván, kiszáradt, szinte felrepedezett a hévben, ellihegtem a hidratáltságát, a gránátalma kivonat nem bizonyult elégnek, hogy csendben robogjon rajtam a pillanat, amikor sóhaj, mit sóhaj, sikoly szakadt föl a vörös bástyák mögül, jelezvén, hogy abban a pillanatban élvezet volt a világ.

Bacon

eva_black

I.

Elmenekültem.
Minden elől, ami taszít és minden elől, amit kívánok.

Szalonnát pirítok.
Füstölgő, ropogós csíkokat halmozok a tányérra.

A szalonnasütéssel úgy állok, mint a legtöbb élvezettel kecsgető dologgal. Nehezemre esik nekilátni, aztán amikor végre-valahára a serpenyőn forgatom az illatozó, piruló szeleteket, annyira magával ragad az élvhajász tevékenység, hogy csak akkor bírok leállni, amikor már túlzásba vittem.

Előttem egy dzsengaszerűen felépített, ropogós, aranybarna szalonnatorony. A kés helyén a pisztolyom hever.

Nem emlékszem, mikor használtam utoljára, és arra sem, hány töltény lapul még a tárban. Belekortyolok a kávéba, túl forró, megégeti a nyelvem.

Ez a nap is kurva jól kezdődik.

Hanyagul leemelem a legfelső szalonnaszeletet, és beleharapok. Megroppan a fogam alatt, a szám sarkából kicsordul a zsír.

Jobban vagyok.

Felemelem a pisztolyt, és meghúzom a ravaszt.
Üres kattanás.
Még kétszer ugyanez.
Még élek.
Elavult, ósdi vacak.
A kávéért nyúlok, hogy forróságával megkínózzam magam.
Undorító, langyos.

II.

A sziklák óriási tüskékként merednek az ólomszínű ég felé.

A tenger háborog. Az ablakon beáramló hideg szélből lila a szám, ujjaim zsibbadtan hevernek a kormányon.

Ez a kacskaringós, dimbes-dombos út sehova sem vezet.
Beleveszek az ismeretlenségbe.

Rátaposok a gázra, hajamat összekuszálja, szemembe csapja a szél. Látnivaló errefelé nincsen.

Száguldok.

Útközöm.

Dühít, hogy valami mindig megállít.

A motorháztetőre zuhan egy súlyos test, a karosszéria nagyot roppan, a szélvédő megrecsen, beverem a fejem.

Kiszállok. Az úton egy rénszarvas hever. A nyaka kitekeredett, érdes nyelve kilóg, oldalán a fehér prém vörös, légzése lassú, egyenletes; barna, csillogó szemében üresség, pont olyan, amilyenre már magam is régóta vágyom.

Csendesen, nyugodtan nézzük egymást.

Aztán felkapok egy követ, és agyonütöm.

III.

Ma lemegy a nap, és hónapokra ellep a sötétség.
Elhányom a havat a ház elől, aztán elszívok egy cigit.

Szerettem volna érintetlenül hagyni a házamat elszigetelő, ablakokat és ajtókat légmentesen lezáró többméteres hórétet, egyéb dolog híján viszont ráfanyalodtam a lapátolásra, amibe aztán annyira belefeledkeztem, hogy képtelen voltam abbahagyni. Az összes deszkáról, ajtófélfáról, ablakkeretről lekapartam a ráfagyott, jeges havat.

Izzadok.

A homlokomon kitüremkedik, és lüktetni kezd egy vastag ér.

A lapátra támaszkodva nézem a meztelenre vetkőztetett házat.

Roszul vagyok a látványtól.

IV.

A tévéből hangtalanul visít a sok barom.

Felkapom a whiskys üveget, és legurítom a maradék italt. Már a whisky sem segít, csak megszokásból iszom. Tompán, bódultan elterülök a kanapén, és a mennyezetet bámulom. Elszámolok egytől ezerig, aztán vissza. A tízezres számsornak kezdek neki, mikor valaki dörömbölni kezd az ajtón.

Rajtam kívül csak néhányan élnek itt.

Egyikőjükkel sem barátkozom.

Az ellenségeim.

Mi a francnak háborgatnak?

Lassan föltápászkodok, kihugyozom magam, aztán a tonhalkonzervek mögül kihalászok egy üveg whiskyt.

A dörömbölés csak nem hagy alább. Nem izgat. Lehuppanok, whiskyt nyitok.

V.

9 999.

Szűnni nem akaró ajtózörgetés.

Picsába! Ingerülten felállok, és ajtót nyitok.

Egy bördzsekis, húsos gyerek.

Valakit keres.

Az nem én vagyok.

Becsapom az ajtót, és iszom egy kis vizet.

Visszamegyek, ajtót nyitok. Érzem, ahogy a fiú pupilláinak mocsarába süllyedek. Vacog. Nem helyi, a hófedte kunyhókból nincs menekvés.

Jó, gyere be.

Leül, idegesen körbenéz.

Mit akarsz?

Állandóan egy női nevet ismételget.

Nem érdekel, mit beszél, de ihat velem whiskyt, ha akar.

A maradék kávéból a whiskybe lötytintek egy keveset. Belekortyol, megnyugszik. Örülök, hogy befogta, és csendben maradt. Régóta nem örültem már semminek.

Iszogatunk. A tévé váltakozó, néma rémképei vészjelzőként villognak a sötét szobában.

Kiürül az üveg.

VI.

Alszik. Előrebukott fejjel, kezében pohárral.

Az őrjítő képek hirtelen egy fekete lyukba szívódnak fel; határozatlan ideig tartó áramszünet következik.

Hátradőlök. A fekete képernyőről torz arcom bámul vissza rám.

Felállok, az ajtóhoz megyek, belerúgok, hogy kinyíljon.

Térdig a hóban, a nedves trikót testemre simítja a jeges szél, rágyújtok.

A hó újra elszigeteli a házat, soha nem adja fel. Hajamba, trikómba beleolvadnak a pelyhek.

VII.

Verejtékben úszva nyúlok be a következő üveg whiskyért.

Érzékien a számhoz tapad, nagyokat nyelek.

A kanapén egy árnyék. Az ablakon át látom, ahogy a hó nemsokára mindkettőnket eltemet.

Kinyitom a hűtőt, és bekapok egy szelet szalonnát.

Whiskyt iszom, ásítok.

A szabályosan lélegző, alvó testre szegezem a pisztolyt, célzok, úgy teszek, mintha meghúznám a ravaszt.

Puff!

VIII.

Az izzadság testemre fagy.

Előhúszom az ágyam alatt heverő kopott bőröndöt, és kihalászok egy hawaii mintás férfiinget.

Nem emlékszem, mikor cseréltem utoljára ruhát, ezért most, bár az ing gyűrött és bűdös, úgy érzem, kiöltöztem.

Nyújtózom egyet.

IX.

A kanapén fekszem. A házat vastag hótakaró zárja el a külvilágtól, rám nehezedik.

Megteríték. Kirakok mindent, amim van. A vendég megérdemli.

A lakoma készen áll: egy tál hideg szalonna, whisky és a fegyverem.

Számolok.

Ötezerig és vissza.

Ha nem ébred föl, míg újra a nullához érek, lelövöm.

A gerinctelen kis nulla a számok közé fészkelte magát, miközben ő maga semmit sem jelent.

Egy hulla.

X.

10.

Felébred.

Szemgolyói lilán, tébolyodottan kóvályognak, mire rám talál.

Sután megismétli a nő nevét. Igyál inkább, nyújtom neki oda az üveget. Míg a whisky lecsorog a torkán, megforgatom az asztal közepén fekvő pisztolyt.

A rulettasztalnál állva várom a nyerőszámom.

Mindig hidegen hagyott, ha nyertem, és az is, ha nem.

Azóta nem sok változott.

A pisztoly csöve rá mutat.

A nő felől kérdez, megvonom a vállam. Meghúzza az üveget, húsos kezével megmarkolja a pisztolyt, lassan emeli, miközben holdkórosan engem figyel. Kiélvezve minden pillanatát a pokoli játéknak, a halántékához nyomja az ezüst pisztolycsövet.

A zár üresen kattán.

A pisztolyt visszateszi az asztalra, pörget. A fém finoman súrolja az asztallapot. Hirtelen felkapja a pörgő fegyvert, és rám lő.

Ez nem jött össze, haver.

Élesre reszelt fogai, bűzös lehelete, a hajszálerék pókhálója szeme fehérjében sunyi bambaság mögé rejtett nyers brutalitást tárnak elém.

Felkapja a whiskys üveget, és mohón magába dönt egy adagot.

A whisky arcába, kabátjára, a földre csurog.

Mocskos kezével forgat, megragadja a pisztolyt, befalja a csövet, lő.

Katt.

Eszelősen felkacag. A whiskyízű nyál a szám szélére fröccsen. Agyamba vér tódul, és elmossa az utolsó épelméjű gondolatot, amelyhez mostanáig annyira ragaszkodtam.

Hosszan a vadállat szemébe nézek, majd a hasára ugrok, leteperem, és megmarkolom a kezében szorongatott fegyvert. Hozzám képest óriás, de én fürgébb, mozgékonyabb, ravaszabb vagyok. Mohó mancsaival a lábam közé kap, hegyes fogaival a mellemet harapja, merev péniszét combomon érzem.

A pisztoly üresen kattog a kezében.

Érzékien mozgatni kezdem a csípőmet, és undorító testéhez dörzsölöm magam.

A szorítás enyhül, kikapom kezéből a fegyvert, homlokához nyomom a csövet, és szétloccsantom az agyát.

XI.

Ragacsos vértócsában ébredek.

A szám sarkába száradt nyálban az állat vérét érzem.

Órákig, napokig, hetekig, tán hónapokig feküdtem bordó selyemmel bélelt koporsómban. Álom nélküli, édesded, felemésztő tudattalanság.

Az egyetlen kábítószer, ami még hatással van rám.

Ritkán jutok hozzá.

Kiélvezve az ébredés testemet beborító, majd felfedő hullámain, még sokáig kábultan, ernyedten fekszem a kövér férfi hasán.

XII.

Felülök.

Szétfröccsent agyamaradékok, üregéből földre gurult szemgolyó.

Engem néz.

Szépen sorjában, jóízűen bekebelezem a szalonnacsíkokat. Sós, ropogós, zsíros kis csafatok. Leöblítem whiskyvel, felállok, és a hálószobába megyek. Kihúdom az ágy alól a bőröndömet, és előkeresem a napszemüvegem. Igazán stílusos darab. Örülök, hogy akad majd egy kis dolgom, míg kitavaszdik.

Régóta nem örültem már semminek.

szilánkos késtörés

egy szép napon még darabjaira hullhat
a kés amivel a kanszagú oroszlánszívek
vörösén szottyos cafatjait szoktam
kipiszkálni a bakancstalpam recéi közül szinte

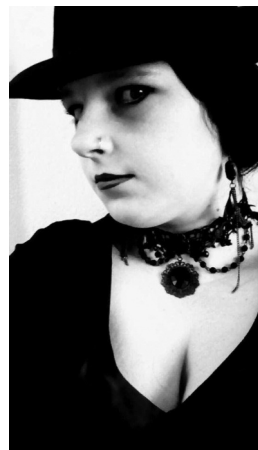
mindegy hogy magától vagy te töröd el
elképzelek ahogy oda sem figyelve
elhajítod szilánkjait és nem kérdezed meg
szükségem lesz-e még rá például

mikor a szótáramban a Közösülés
szócikke mellől ki akarom vágni a portrédat
mert te talán nem bánod, hogy
rólad az jut eszembe
de én talán megbánom
hogy arról te jutsz eszembe és ennek

a pengéje cirógatta volna az ütőerünket
ahogy a torkunk közé tartom ne félj
nem mozdítom egy kicsit sem csak arra az
esetre kell ha túl közel jönnél

te vagy a kedvenc állatom

az ízeltlábú valamimocorog vagy
aki gyomortájékon laksz egy kicsit
a tüdőmben is néha azt hiszem növekszel
de nem tudom mit eszel odabenn
a pikkelyes hátú hogymertedmegtenni vagy
aki közénk fekszik százéves álmához
kikerülhetetlenül időtlenné lesz
és kicsorbulnak megkövült bőrén a kések

a bársonyaltalpú mileszholnap vagy
aki a hajnali magzatpózhoz simulsz
és közös mellkasunk hullámaiban
felváltva dúdoljuk ugyanazt
a mézhéjú nemérdekel vagy
aki visszahúz oda hol testünkkel védjük
egymást és a ránk csapódó fedél
éjszakájában gyöngyöt könnyezünk
a tejfogú nembírokaldni vagy
aki a szekrények tetején laksz
és ha nem nézek oda a lámpafényben úszó
félhármakból lefetyelsz
a villásnyelvű rosszválás vagy
aki a torkunkra szorítva saját magát
két végével egyszerre tekeredik
körénk és szólni se elfutni se enged
a százkarú muszájpárizani vagy
aki ezer helyen fonod körül a testem
tudsz nekem újat mondani rólam
és én próbálok nem hallgatni rád
a bőrszárnyú énvagyokazerősebb vagy
aki eszetlenül csapongva a hajunkba
akad és görbe körmökkel tép a húsunkba
az veszít aki hamarabb elfogy

különös kegyetlenséggel

elképzellek feldarabolva,
miután a fejszém levágott
rólad minden emberit,
és egyetlen testrészednek sem
veszem már igazán hasznát.
valamelyik szemétdombon
horpadt oldalú kóbor kutyák
lesik majd gyáván és sóváran,
hány zsáknyi teher voltál.

és a felmosás! mindenhol vagy.
közben elgondolkozom, hátha
egyszerűbb lenne együtt élni
azzal, ami még maradt belőled.
nem. nagyon sok vízzel később
tisztá vagy, amennyire csak lehet.
már csak a kezem kellene
megmosni valahogy.

JANCSÓ PÉTER

A fogtündér

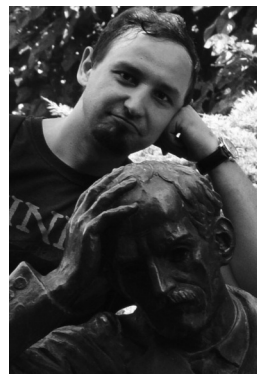
Főállású fogtündér vagyok. Most persze nevensz, de ha végighallgatsz, belátod majd, hogy komoly, felelősségteljes munkám van. A srácok persze azt hiszik, hogy fogtündér nem létezik, csupán mendedmondákat hallanak, azokon is csak nevetnek, főleg azok, akikkel már régtől esedékes lenne egy találkozót összehoznom, de mindezidáig még nem került rájuk sor.

Hidd el, nehéz szakma az enyém. Minden nap késő éjjelig dolgozom, és korán reggel intézem a papírmunkát. Mit nézel olyan hülyén? Azt hitted, hogy a fogtündér csak kikapja a fogat, aztán intézi a bizniszt a sráccokkal?! Hát nagyot tévedsz! Rengeteg papírmunkával jár a fogtündéri hivatás. Hát jó, akkor elmesélem.

Ez a nap is úgy kezdődött, mint a többi. Reggel hatkor gyors fogmosás, reggeli, aztán jöhet a napi 10–15 kilométer futás. Nem is hinnéd el, néha nagyon sokat kell rohannom, így jó, ha kondiban vagyok. Aztán bemegyek az irodába, az alagsorban van egy kis zugom, ott intézem a papírmunkát, veszem fel a megrendelést, írom ki a számlákat. Igen, maszokban tolom, és én is számlaköteles vagyok! Szóval írom a számlákat, telefonálok az ügyfelekkel. Általában egy-egy üzleti ebédrel folytatom a napomat, vagy ha nincs aznap tárgyalás, sétálok egyet a parkban és hot dogot eszem. Délután kettő tájban nézek be az irodába újra. Az aktatáskák olyankor már rendszerint az asztalomra sorakoztatva várnak egy-egy papír fecnival – rajta a cím és az ügyfél neve, ezeket precízen felírom a noteszembe, illetve a számítógépben is iktatom az adatokat. Négy óra tájban jön az egyik törpefej a zsákokért, amiben a pénz van. Nem beszélünk, szigorúan üzleti kapcsolat a miénk. Felém biccent pisztáciazöld öltönyében, én vissza neki – üzlet megkötve.

A délután hátralévő részében a konditeremben gyúrok néhány órácskát, majd egy könnyű vacsora, mozi vagy koncert, aztán jöhet a meló.

Otthon felveszem rózsaszín egyentrikómat, ami nem csak egyenruha, de az én személyes védjegyem is. Fejemre csapom a rózsaszín sildesem, ellenőrzöm a felszerelésem, és beülök a kocsiba. A noteszemet már említettem, abban vannak a címek és a meló leírása. Ekkorra már elkészül az útvonalterv, hiszen egy fogtündér se cikázhat keresztül-kasul egy városon, hanem optimalizálni kell az útvonalat, hogy erőt és energiát spóroljunk. Ennek megfelelően a csomagtartóban az aktatáskák is sorrendbe állítva várják, hogy használatba vegyem őket. Persze volt már olyan, hogy tévedésből – egy másnapos munkanapon – összekevertem a bőröndöket, aztán véletlenül

több foggal jöttem el az ügyféltől, mint amennyi meg volt rendelve. Hiába, egy fogtündér sem tévedhetetlen.

Általában hat-nyolc ügyet vállalok egy éjszakára, így bőven hazaérek még az esti híradó vagy az európai focimeccsek ismétléseire, amiket nagy élvezettel nézek, bár bevalom, a legkisebb mértékben sem értem, mi a fenéről is szól az a nagy felhajtás körülötte.

Jól van, jól van, a lényegre térek. Esős november este volt. Még nem fagyott, de már erősen hűvös, ködös idő volt. Lassan a műszak vége felé jártam, már csak két bőrdönt kellett kikézbésítenem, amikor a megadott címre megérkeztem. Csendes, kertvárosi házikó, tipikus 'mindenki vigyorogva köszönti a szomszédját' típusú amerikai álom. A szokásos eljárásnak megfelelően behatolás előtt átnéztem a jegyzeteimet a noteszemben. Az azonban már nem volt a szokásos eljárásnak megfelelő, hogy az ajtó zárva volt. Hosszú fogtündéri karrierem során nem ez volt az egyetlen ilyen alkalom, úgyhogy kihasználva testi adottságaimat, berúgtam az ajtót. A préselt fa ajtó fájdalmasan recsenve engedett a bakancsom talpa keltette fizikai ráhatásnak, egyszersmind a kuncsaft érté- sére adva megérkezésemet.

Ijedt nyöszörgést hallottam az emeletről. Kösz, seggfej, legalább nem kell keresnem téged. Felkaptattam a lépcsőn, kiélvezve, hogy minden lépcsőfok megnyikordult a súlyom alatt. Már vigyorogtam, hiszen nincs is szebb látvány a fogtündértől rettegő ügyfelek remegő testecskéjénél. Felértem az emeletre, benyitottam a szobába, amelyből a hang szűrődött ki.

Fémes koppanást hallottam, néhány ezredmásodperc múlva pedig a tarkómon is meg- éreztem a hang forrását jelentő baseballütő okozta fájdalmat. A padlóra zuhanva még lát- tam azt a gilisztát, aki így rászédett, de alaposabban megfigyelni már nem tudtam.

Az észlelés hullámokban tört rám. Először a fejemben lüktető fájdalom, majd elmosó- dó hangok, végül a vér íze a számban. Bassza meg, egy fogamat is kiverte a kis köcsög. Érted, nekem, a fogtündérnek. Egy székhez kötözve ültem. Körülöttem üvöltözés. Úgy tűnt, a feleség most jött rá, mivel is foglalkozik a férjecskéje, a mai kliensem. Ordított a nő, mint döntöt vesztett focihuligán, vagy ilyesmi. A férj persze csitítgatta, kérlelte a csaj- szit, hogy ne hívja a rendőroket, mert akkor megtalálják a szajrét. Égre-földre esküdözött a lúzer, hogy azonnal kilép, és a pénzzel, amit át kellett volna ma vennem tőle a koksziert cserébe, lelépnek a Maldív-szigetekre, ahol már annyi kétes erkölcsű politikus tűnt el a hatóságok szeme elől. Mindig ezzel próbálkoznak. Aztán a nő vagy beszipja, vagy hívja a rendőrséget, de valaki megszabadul néhány fogától, elvégre ezért vagyok fogtündér.

– Oldozzanak már el, az istenért! – hívtam fel magamra a figyelmet. Totál ledöbben- tek, most tudatosították, hogy egy fogtündért tartanak fogva.

– Csak cseréljük ki a táskákat és húzok is haza, semmi szükségem még a maguk bal- héjára is.

Továbbra is értetlenül bámultak rám. Ekkor a nő elkezdett hadoválni, hogy megölöm őket, meg minden, közben a ridiküljével verte a pasit.

– Ha szabad megjegyeznem – szóltam közbe, megszakítva egy újabb ütést, amivel a harcos amazon nevelő célzattal a férjét kezelésbe vette –, nem ölök meg senkit sem. Fogat, persze, viszek magammal, pláne azok után, hogy az egyik metszőfogam a szőnye- gükön hever. A kérdés csak az, hogy hány fogat, és kiét viszem magammal.

Halálos félelem gyúlt mindkettejük szemében. A nő újfent ordítani kezdett a férjével, hogy megölöm, és hogy tönkretette az életét, meg minden.

– Mondtam már, hogy senkit sem ölök meg. És hagyja már abba a rikácsolást, mert szétmegy a fejem. Gondolom az úr is.

A fickó bólintott, amit a feleség egy újabb sallerrel jutalmazott.

– Akkor, ha kérhetem, oldozzanak el, lebonyolítjuk az üzletet, kiverek mondjuk 6–7 fogat, természetesen az úrét (az asszonyka itt mintha bólogatni kezdett volna), utána elintézzük a papírokat: jegyzőkönyv, számlák, satöbbi, aztán ki-ki megy a dolgára. Persze a dolgot jelentenem kell az ügyfeleimnek.

– Sz-sz-szó sem lehet róla, hogy elengedjük – hebegte a férfi.

– Akkor itt akar tartani? Mondjuk én leszek az új háziállat a hálójukban? – röhögtem el magam. Hülye látványt nyújtanék, amikor látogatóik érkeznének, és körbevezetnék őket a lakáson: és íme, a hálószobánk, a sarokban a megkötözött, kivert fogú izompacsirta a mi kis házi kedvencünk. Nem, nincs sok baj vele, szobatiszta. Hát igen, sokat eszik. És néha ordenáré módon káromkodik, amikor elkapcsoljuk a tévét a meccsről. Aztán itt a fürdőszoba is, gyertek...

Úgy tűnt, újabb véget nem érő vitába kezdtek, nekem pedig lassan lejárt a műszakom és már nagyon mehetnékem volt, ezért kicsúsztottam az ingujjamból azt a pengét, amit hasonló helyzetekre tartottam mindig magamnál, bár eddig még sosem történt velem hasonló. Lassan, ráérősen nyiszáltam el a kötelet, miközben a házaspár egymás édesanyjának igencsak profán emlegetése közben arról tárgyalt, hogy mégis, mi a fene legyen most.

Köteleimtől megszabadulva kikaptam a férfi kezéből a baseballütőt és enyhén megcsaptam vele. Ekkor a feleség világrengető ordítózásba tört ki. Ha eddig nem hívták ki a szomszédok a zsarukat, akkor most biztosan megtették. Kénytelen voltam a nőt is megütni, de óvatosan, hisz ő csak szerencsétlenül keveredett bele a történetbe, vele nem volt elszámolni valóm. Kioldoztam a lábaimon is a köteleket, és jól eső érzéssel masszíroztam meg tagjaimat, hogy mielőbb beinduljon bennük a vérkeringés.

Körülbelül tizenöt perc múlva sikerült felébresztenem az ürgét. Sírt, jajgatott és maga alá is piszkított. Hiába magyaráztam neki, hogy nem ölöm meg, mert én csak fogtündér vagyok, nem bírtam rávenni, hogy elhallgasson. Ekkor pofán vágtam, hogy kirepült az egyik foga.

– Most már kvittek vagyunk. Rátérhetnénk az üzletre?

A férfi az arcát dörzsölve félénken bólintott. Most mit nézel ilyen hülyén? Nem kötöttem meg a pasast, arra semmi szükség. Tapasztalatból tudom, ha valaki fölé 145 kiló tömör izom tornyosul, még a legvagányabb jampec is kussban marad, és nem ficáncol – csak ha meg van kötözve az az izomtömeg, de az nem tart sokáig.

– Na, szóval a bűnlajstroma: zárt ajtó, szökési kísérlet, a fogtündér megtámadása, a fogtündér munkájának akadályozása, az annyi, mint 16 fog.

A fickó szűkülő hangot adott ki.

– De tudja mit, maga szimpatikus nekem, nem akarom, hogy traumaként élje meg 16 foga elvesztését, úgyhogy kiverek az összeset.

A fickó rémulten nézett rám, miközben kiírtam a papírokat. Aláírta nagy nehezen. Fontos, hogy a fogak kiverése előtt írassuk alá az okmányokat, mert gyakran elájulnak vagy a fájdalomtól megőrülnek az emberek, és olyankor órákon át kell nekik könyörögni egy nyamvadt aláírásért.

A munkám fennmaradó részét nem részletezem, maradjon szakmai titok. Legyen elég annyi, hogy bár némileg elhúzódtam az a meló, a következő delikvensemnél minden rendben ment, nem kellett több fogat magammal vinnem aznap. És ha a második féldőre nem is, de a hosszabbításra hazaértem, és a tévé előtt elszundítva pihentem ki a nap fáradalmait.

FEKETE ANNA

Emigráns dal (XXXIX)

Idegen vagyok most. Ha megsértenek,
csak mosolygok. Nem fáj, nem vérzik,
nem fojtogat. Nem érzem, csak érezni vélem
a szavakat. Tudományosan vagyok jelen:
örökös átutazóban, vendégségben,
nem pedig jelen. Nyolcévesen még
meg akartam halni, mikor meghallottam,
hogy rövid a lábam, és nem viszem semmire.
Később egy vonaton majdnem pisztolyt
rántottam, mikor lenyuszikáztak. Azóta minden
megváltozott. Hiszen aki nem tud magyarul,
annak nem lehetek az útjában. Nem érhet hozzám,
nem láthat meg – jó étvágyat kíván, vagy elküld a fenébe,
nekem egyre megy. Nem érzem, csak érezni vélem.
Legyen szíves, nagyon szépen kérem, ismételje meg!
Talán meg sem kell halnom, hiszen idegen vagyok,
nem értem, NEM ÉRTEM.

MÓROTZ KRISZTINA

Bugyogós Rózsi

A jós a kártya fölé hajol, ízületesei kezei olyanok, mint lehangolt zongora besárgult billentyűi. Hirtelen eszembe jut a híres könyv hírhedt jósa. Áporodott penészmacsák a porcicákat kergetik ebben a vak papagáj lakta szobában. A Bugyogós Rózsi műintézményéből halk blues hallatszik. A jós öregasszony ma még nem fürdött, kiérezni az ecetszagot a ruhájából. Valaha szép arcán most izzadság honol.

Meleg front van. Isten csigázta pörgettyűk, derviseim, jöjjetek egy táncra! Mindegy, hol olvastalak benneteket, csak jöjjetek a zöld táncruhában és a fekete papucsban, rezzenéstelen arccal. Jelzőim, életre keljete!

Minden giccsem egy kopott fémtálcán hever. Ilyen volt valaha a homokozó lapátom, minden ballépésem, falsul elsült nevetésem. Panelok, örökké panelok.

Túrd be a vers szélét, Csuri, hallom nagyapám hangját. Ki van a derekad, megfázol! Nem voltam beteges gyerek.

Úszom, szemben az árral. Zongorák és örült dobok szólnak a semmiből. Nincs itt Trisztán és Izolda! Nem Wagner szól, de még csak nem is egy édesbús francia sanzon. Pánsíp. Mintha otthon lennél hirtelen, és előnt valami lány meleg karamell. Dobok megint és sípok! A nő és a férfi vízben forog. Szeretkezés az irrealitáson túl. Lélekké válsz, hogy lélekké váljanak a szavaid is.

Néha hátranézel, s látod magadat, amint csecsemőként huppansz a fövenyre. Aztán látod magad gyermekként pitypangot kötni. Látod a saját angyalodat is, aki minden áldott nap elkísér az oviba. „Meghalsz”, mondja, és bebalzsamoznak, mint egy szent állatot.

Szeretem, ha nem vagy normális. Ebben a városban senki nem az.

A félelem avar szagú. Az utcai élet apró jelenetei: az agorán dühöngő boszorkány jelenik meg, de lehet, hogy te vagy az, amint váratlanul Penrose-háromszöggé válsz. Félelmetes átkokat szórsz! Mindenki elnémul.

Érzi a jós, szemedbe pillantva, hogy ki vagy? Az aranyásót ki érti, aki a patak mocsarában keresi az igazgyöngyöt? Valaha te is kerested a szellőben, a mesékben, apád szemében. A sás összenő. Kezedben szita. Tested remeg. A szél, hideg északnyugati. Magadat siratod. A zene leszáll, majd emelkedni kezd, és újra süllyed.

Talán a gyermekkorodban, az örült kertjében, ott ahol, pisálni szokott, figyelted meg a nem ember mivoltát. Láttad a Jegeskében, hogy mennyivel bolondabb, mint te? Taplót cipelt a fején, rózsakoszorúval. A te fejedek csak egy ócska, kék szalagfonat volt. Mennyivel különb

nálam az a kis ember, akinek nem tudtad meg a nevét sem! Ráordítok az asszonyra. Nem érti. A szeme opálösszá válik. Ember, de hiszen ez csak cannabis-mese.

Jegeske, igen, így hívták. Akkor fogom tudni, ki vagyok, ha elolvasom végre a nevét.

Az ünnep összezárul fölöttem, mint bőr a seb fölött. Egyszer már belehaltam a szerelembe. Csak úgy tudok írni, ha ütök azt a dobót. Énekesnő lehettem volna. Mindig-mindig énekeltem. Álmaimban délen éltem, ahol kifestett lányok hada vonult végig az utcán. Színesek voltak, mint a trópusi papagájok, és majdnem olyan lármásan kacagtak, és tereferéltek.

Persze, tudom én, hogy vissza kéne változnom disztingvált nővé. Nem a múltban élnem, hanem a jelenben, ahol tüntetnek a tanárok, és a nethasználók. Ahol a nők egyszerű rutinnal teszik helyre cseppet sem giccses sminkjeiket.

Bugyogós Rózsi ajtaja felett bekapcsol a neon. Itt van a jelen. Adtam magamnak pár percet, hogy rám telepedjen az ábránd. Sorsszám 11-es. Hirtelen nem tudom, hogy a sors kezébe mennyi pénzt adjak.

A csók / hódolat Brâncuși-nak, videoinstalláció, New York / Continental Szálló, Kolozsvár, 2014. Fotó: Sebők Botond

RÁSÓ ATTILA

Haikuk

kérészéletű
lét vagy század folyóján
virágozz kérlek

*

csókok fagynak rá
téli park ágaira
tavasz nyalja le

*

zacskó díszíti
fa ágait színesen
madár sír benne

*

műanyag palack
úszott ott nem dinnyehéj
de van még esély

*

mindig haragszik
valaki rád rám ránk kint
hol madár dal van

*

Emlékezhetnek
a fák leveleikre?
Hullatnak könnyet?

*

vidám gyerekek
egy parkban otthon hagyták
szülők vitáit

*

farkaszemet néz
víg báránnyal a réten
egy vega délben

Eating Animals, performansz – Gyergyószárhegyi Nemzetközi Művésztelep, Gyergyószárhegy, 2011

BAKA L. PATRIK

J. K. Rowling varázsvilága és a náciizmus

„Nincs jó és rossz, csak hatalom van, és azok, akik túl gyöngék hozzá, hogy megszerezzék.”
Voldemort; J. K. Rowling: *Harry Potter és a bölcsek köve*, 269.

Az emberiség történelmének legsötétebb időszakát, a gonosz fizikai és szellemi megtestesülését a huszadik századi náci ideológia terjedése hozta magával. Azóta, ha egy irodalmi vagy filmes alkotás olyan politikai hatalom megalkotásába fog, ami a sötétség palástját viseli a vállán, óhatatlanul előtérbe kerülnek a náci áthallások.

Ha csak egy röpke pillantást vetünk is a három legismertebb spekulatív fikciós – s egyszersmind a populáris kultúra élvonalát képző – univerzumra, visszaigazolva látjuk ezt az állítást. J. R. R. Tolkien főművében, *A Gyűrűk Urában* a gépiesen rendezett hadrendben felsorakozó, vasudvardi uruk-hai orkok légiói számos kritikus számára a Waffen-SS seregszemléit idézték meg – amit Peter Jackson mozijának látványvilága is továbberosított –, egyenesen meddővé téve a szerző ennek ellenében tett, hathatós ellenállását az első kötet előszavában.¹ A *Star Wars*-univerzum galaktikus birodalmának klónkatonái révén a Lucas-stáb már tudatosan idézte meg a náci hadsereget. Stratégiájuknak éppúgy része volt a totális uniformizáció, a katonák rohamosztagosként való megnevezése, rájátszva a barnainges SA nevére – a német „Sturmabteilung” ugyanis rohamosztagot jelent –, mint ahogy az sem véletlen, hogy a birodalmi hadsereg jószerével kizárólag középkorú, fehér férfiakból áll, akik mind felsőbbrendű pozícióból szemlélik a többi fajt.² Tolkien esetében, középkorias világa okán a maskulin orientáció evidenciának tekinthető, ám a tündék külleme, s hogy képességeik révén megannyi vonatkozásban a többi középföldi faj fölött állnak, néhányak számára ugyancsak zavaró áthallásokat hozott.³

1 „A valóságos háború sem lezajlásában, sem végeredményében nem hasonlít a legendák háborújához. [...] Akik szeretik az allegóriát vagy az aktuális utalásokat, még sok más fordulatot is kitalálhatnak ízlésük vagy felfogásuk szerint. De én a magam részéről szívből utálok az allegóriát minden formájában” – J. R. R. TOLKIEN, *A Gyűrűk Ura I. – A Gyűrű Szövetsége*, ford. GÖNCZ ÁRPÁD, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003, 12.

2 A Galaktikus Birodalom nemzeti-szocialista áthallásairól lásd: TÓTH Csaba, *Politika. „Egy messzi, messzi galaxisban.”* = Uő., *A sci-fi politológija*, Athenaeum, Budapest, 2016, 15–54, különösen: 35–54.

3 A következő cikk ezen összecsengés mélyreható cáfolatára törekszik: ELFNATIONALIST, *Tolkien's Elves and r/K Selection Theory*, Elfnationalist, 2017. = <https://elfnationalist.wordpress.com/2017/02/11/tolkien-elves-and-rk-selection-theory/>

4 J. K. ROWLING, *Harry Potter és a bölcsek köve*, ford. TÓTH Tamás Boldizsár, Animus, Budapest, 1999; Uő, *Harry Potter és a Titkok Kamrája*, ford. TÓTH Tamás Boldizsár, Animus, Budapest, 2000; Uő, *Harry Potter és az azkabani fogoly*, ford. TÓTH Tamás Boldizsár, Animus, Budapest, 2000; Uő, *Harry Potter és a Tűz Serlege*, ford. TÓTH Tamás Boldizsár, Animus, Budapest, 2000; Uő, *Harry Potter és a Főnix Rendje*, ford. TÓTH Tamás Boldizsár, Animus, Budapest, 2003; Uő, *Harry Potter és a Félvér Herceg*, ford. TÓTH Tamás Boldizsár, Animus, Budapest, 2006; Uő, *Harry Potter és a Halál ereklyéi*, ford. TÓTH Tamás Boldizsár, Animus, Budapest, 2008.

5 A főbenjáró átkok és más varázsigék eredete kapcsán lásd a következő cikkeket: Kim RENFRO, *The real linguistic inspirations behind 13 'Harry Potter' spells*, Business Insider, 2016. = <http://www.businessinsider.com/harry-potter-spells-latin-origin-2016-1>; Carly CHALMERS, *Ten Harry Potter Spells Translated into English*, Today Translations, 2013. = <https://www.todaytranslations.com/news/ten-harry-potter-spells-translated-into-english>

6 Ugyanezt állapítja meg a következő, remek kritika is: Meder TINÓDI, *Kamaszkorunk olvasmányai II. A Harry Potter-regények, Szerevény vélemények, kérdések, szellemi utak*, 2013. = <http://kiviszitovabb.blogspot.sk/2013/11/kamaszkorunk-olvasmanyai-ii-harry.html>, mondván: „Az, hogy csak »tisza származású«, »tisza vérű« emberek lehessenek valamilyen kiemelt tevékenységre kiválasztott emberek, ez esetben varázslók, nyilván a fasizmus, illetve annak legkegyetlenebb változata, a náciizmus ideológiája.”

7 Vö. Alison MARIE, *Harry Potter and the History of the Holocaust*, Odyssey, 2016. = <https://www.theodysseyonline.com/harry-potter-and-the-history-of-the-holocaust>

J. K. Rowling *Harry Potter*-szériájában⁴ még az iménti kettőnél is markánsabban érhetők utol a náci analógiák. A továbbiakban a nemzetiszocialista és az aranyvérű tanok összecsengését s képviselőik hasonlóságát tárgyaljuk.

A nagyotált tekintve megállapítható, hogy politikai irányultságától függetlenül bármilyen diktatúra működése leírható Rowling varázsvilágának főbenjáró átkaival, az *imperiu*sszal – alkalmazva „Imperio!” –, a *cruciatus*szal – használva „Curcio!” – és az *Avada Kedavrá*val. Az első kettő, etimológiáját tekintve – a *Harry Potter*-univerzum átkainak legjavához hasonlóan – latin eredetű, az előbbi az „uralom/kormányzás”, az utóbbi pedig a „kín/kínzás” szavakat takarja. A harmadik ellenben vagy arab gyökerekkel bír, az „ahadda kedahra” kifejezésre játszva rá, minek jelentése „szavammal pusztítok”, vagy pedig a hasonló értelmű, arámi „abracadabra” egy változata, amelyet „pusztuljon a dolog”-két fordíthatnánk.⁵ Ez a három bűvige az elnyomó rendszerek működésmódját tükrözi vissza, hisz egy diktatúra mindig elvárja a vezér akarata szerinti cselekvést – *imperius* –, amit ha az egyén nem teljesít, úgy a csatlósok általi kínzásra számíthat – *cruciatus* –, s ha még ez sem töri meg, és továbbra is ellenáll, a halállal nézhet szembe – *Avada Kedavra*. A Voldemort név francia nyelv felől felfejthető jelentése pedig, „a halál szárnyalása” nem csak a konkrét szereplő karakterrajzát predestinálja, de minden olyan vezetőét is, aki egy diktatúra kiépítését tűzi ki céljául.

A nemzetiszocialista árja tant Rowling világában a Voldemorték és elődeik által preferált „aranyvérű elsőbbség” váltja fel.⁶ A származás mentén kiépített „hierarchia”, ami szerint a varázslók és boszorkányok közt vannak arany-, fél- és sárvérűek, annak alapján, hogy valakinek mindkét szülője, esetleg csak az egyik, vagy talán egy sem bírt mágikus képességekkel, a fajelméletet tükrözi vissza. A *Mein Kampf* vonatkozó tétéleinek értelmében a mindenen fölött álló germán faj hivatott az uralkodásra, ami a többi néphez képest „übermenschnek”, azaz felsőbbrendűnek számít. Ilyenformán ők hozhatók párhuzamba a varázsvilág aranyvérűivel, a németek rokon népei – mint a skandinávok vagy az angolszászok – tekinthetők félvérűeknek, a többi nemzet pedig sárvérűnek számít. Utóbbiak és a varázstalan emberek, azaz a muglik közt alig tesz különbséget az aranyvérűséget súlykoló oldal. Felőlük nézve legfeljebb egy ahhoz hasonló viszonyban volnának leírhatók, ahogyan Hitlerék a szlávokat és a zsidóságot látták egymáshoz képest.⁷

Az, hogy Voldemort őse, a Roxfort egyik alapító atyja, Mardekár Malazár már a középkorban is csak akkor foga-

dott volna be növendékeket a boszorkány- és varázslóképző szakiskolába, ha azok igazolni tudják, hogy aranyvéréek, talán a messihi múltba visszanyúló antiszemitizmus keserű mementója. A felvilágosult varázslók természetesen látják e kiközösítő, vérségi alapú ideológia megannyi buktatóját, és teljesen elhatárolódnak tőle – Mardekár is azért kényszerült a Roxfort elhagyására, mert alapítótársai nem osztották véleményét. Ám amíg eredendően „csak” kizárni óhajtott az általa nem tisztavérűnek tartott jelentkezőket, távozásakor már a vérszomj uralkodott el rajta. Megépítette ugyanis a Titkok Kamráját, ahol azért hagyott hátra egy több száz évig élő bestiát, a baziliskuszt, hogy reménybeli utódja majd annak segítségével „tisztíthassa meg” az iskolát. A kiközösítéstől tehát Mardekár is hamar eljut a gyilkosságig, ugyanazt a mintázatot követve, amivel a nácik hatalomátvétele is leírható, elég csak az antiszemitizmust legalizáló, nürnbergi zsidótörvényekre gondolnunk.⁸

Az iskolaalapító mellett egy másik nagyhatalmú mágus, Gellert Grindelwald is a varázslók felsőbbrendűségére hivatkozva véli úgy, hogy a mugliknak azok szolgálóivá kell válniuk, s eleinte nincs ezzel másként az az Albus Dumbledore sem, aki családi tragédiái hatására végül a varázstalan emberek egyik fő védnöke lesz. Mindketten az erőre, a származásra hivatkoznak a felsőbbbségi státusz igazolásakor, ahogy azt a nemzetiszocialisták is tették, árja tanaikkal. Beszédesnek mondható az is, hogy a pálforduláson átesett Dumbledore ugyanabban az évben, 1945-ben győzi le Grindelwaldot, amikor Hitler rendszere is megbukott.⁹

Az aranyvérűség elsőbbségét hirdető elmélet abszurditását az egyik főhős, Hermione Granger kimagasló tehetségével is igazolhatnánk, aki sárvérűként úgy volt évfolyamelső, hogy a társai közt több aranyvérű is akadt. A szerző talán az ő karaktere által is tiszteleg a megannyi hányattatásnak kitett, később sok esetben Nobel-díjjal jutalmazott zsidó tudósok és értelmiségiek előtt. Hermionéval ellentétben az aranyvérű ideológia elsőszámú éltetője, Voldemort nagyúr saját félvérű származásának tudomásul nem vétele révén válik önnön elveinek megcsúfolójává, aki bár ténylegesen Mardekár Malazár utódja, ám az aranyvérű felmenő elvárásainak maga sem felel meg maradéktalanul. Épp ahogy Adolf Hitler is jócskán nem illett bele abba az idealizált árja-képbe, amit felsőbbrendűnek nevezett, már csak testi jegyeinek tekintetében sem, nem beszélve a felmenőit kutató legújabb vizsgálatok eredményeiről.¹⁰ A Führernek persze nem kis fejfájást okozhattak azok a mendemondák, amelyek már uralma alatt is zsidó származását bizonygatták, apai nagyapjaként egy módos izraelita férfit tüntetve fel, akinek a házában megesett nagyanyja is szolgált.¹¹

A Voldemorthoz csatlakozott halálfalók legjava mindazonáltal, vezérükkel ellentétben aranyvérű, s büszkéek évszázadokra visszanyúló, olykor vérfertőzésekben gazdag családfájukra. Közülük a legismertebbek bizonyosan Malfoy-ék – akik nem mellesleg tejfehér bőrűek, szikárak, kimértek, szürke szeműek és szőkék –, Lucius Malfoy

8 Vö. VICK_HPFAN,

9 Valerie Estelle Frankel tanulmánya a lehető legfeszesebben értelmezi egymás mellett a *Harry Potter*-univerzum és a nácizmus kapcsolatát, párhuzamos idővonalon tárgyalva például a hitleri hatalomátvétel és bukás, ill. a volde-morti működés stációit. Lásd: Valerie Estelle FRANKEL, *Harry Potter and the Rise of Nazism*, Valerie Estelle Frankel's Pop Culture Blog, 2012. = <https://valeriefrankel.wordpress.com/2012/05/15/harry-potter-and-the-rise-of-nazism/>

10 Vö. Heidi BALKE, *Hitler 'had Jewish and African roots', DNA tests show*, The Telegraph, 2010. augusztus 24. = <https://www.telegraph.co.uk/history/world-war-two/7961211/Hitler-had-Jewish-and-African-roots-DNA-tests-show.html>

11 Vö. Ian KERSHAW, *Hitler – 1889–1936 – Hybris*, ford. FAZEKAS István, Szukits Könyvkiadó, Szeged, 2003, 35.

12 Vö. NÉMETH István, *Heinrich Himmler. A Harmadik Birodalom főinkvizitora*, Rubicon, 2006/10, 6–7.

13 Vö. Uő., *Ahnenrbe. Az ősi örökség intézménye*, Rubicon, 2006/10, 20.

14 Vö. Uő., *Heinrich Himmler. A Harmadik Birodalom főinkvizitora*, 7.

személyében pedig a tulajdonképpeni helyetttest ismerhetjük meg. Ebben a tekintetben markáns párhuzam létesül közte és Heinrich Himmler, az SS főparancsnoka között, aki történetesen Madarász Henrik német-római császár reinkarnációjának tartotta magát,¹² ősei közt pedig különösen büszke volt Margaret Himblerre, akit boszorkányság vádjával ítétek máglyahalálra.¹³ A két személyt azon döntésük is egybeköti, hogy a végjáték/bukás alkalmával mindketten elhagyják urukat. A *Harry Potter és a Halál ereklyéi* filmadaptációjának második részében emlékezetes mozzanat a Malfoy-család távo-zása, Himmler pedig 1945 elején tett kapitulációs nyilatkozatot a szövetségesek irányába, mire Hitler száműzte az NSDAP-ból. A felmentést nyert Luciuszal ellentétben a háborús főbűnös Himmler egy brit börtönben, a rá váró ítélet elől megfutamodva, a fogába rejtett ciánkapszulával végzett magával.¹⁴

A továbbiakban ahelyett, hogy az egyes halálfalókat a nürnbergi per vádlottjaival, s a nemzetiszocialista elit kulcsfiguráival vonnánk párhuzamba – Bellatrix Lestrange-t például Eva Braunnal, vagy talán még inkább Hitler elvakult hívével, Magda Goebbelszel, aki a Bunkerben zajlott végjáték során mind a hat gyermekét megmérgezte –, talán egyszerűbb az egész szervezetet megvizsgálunk. A halálfalók csoportja Voldemort elitosztagaként írható le, és olyan feketemágusok válhattak a tagjává, akik a végsőig elvakultan hittek a Sötét Nagyúr ügyében, és (elviekben) az életüket is feláldozták volna érte. Ilyen szempontból egyfajta védőosztagként tekinthetnénk rájuk, mely terminus az SA helyébe lépő SS, tehát a „Schutzstaffel” magyar megfelelője.

Az SS Heinrich Himmler parancsnoksága alatt teljesedett ki, szerveződése pedig mindvégig markáns okkultista jegyeket mutatott. Himmler maga is több szállal kötődött olyan titkos társaságokhoz, mint amilyen a Thule, amit a nácizmus, a pángermán és az antiszemita tanok bölcsőjeként is emlegetnek, de a szervezet különösen fogékony volt az okkultizmus és a miszticizmus iránt is. A szvasztikát, azaz a horogkeresztet eredendően ugyancsak ez az egylet választotta szimbólumául, amit később aztán a náci is átvettek.

A kereszténységellenes Himmler fekete lovagrendjének, az SS-nek külön vallást, szimbólumrendszert és mítoszt kívánt megteremteni. A szervezet egyik jelvénye az ősi germán betűvetésből kölcsönzött, megkettőzött sig-rúna, a másik pedig a tisztí sapkán viselt totenkopf, azaz a halálfej volt – az SS egyik legkegyetlenebb, utóbbi jelképről elnevezett egysége, a Totenkopfverbände látta el például a haláltáborok felügyeletét. Amellett, hogy a náci fekete lovagok harci egységei a Wehrmachttal együtt harcoltak a frontokon, a meghódított területek „megtisztításáért” is felelősek voltak. A Szovjetunió megszállt régióiban megszámlálhatatlan zsidó és szláv halála száradt a lelkükön. Az SS-esek a nemzetiszocialista tanok legelvakultabb követői voltak, s mivel nem a reguláris hadsereg részét képezték, ha fogságba estek, a szövetségesek sem kegyelmeztek nekik.

Himmler Wewelsburg várát szánta az SS szentélyének, és többször is itt találkozott lovagrendje legmagasabb vezetőivel. A kastély

helyiségeinek nevével a német-római uralkodóknak állított emléket, és különböző ősi relikviákkal rendezte be annak termeit. A hátramaradt feljegyzések szerint nem csak hadászati és hivatali megbeszélések, de lelki gyakorlatok is zajlottak a vár falai között, s tervben volt egy SS akadémia alapítása, a legnevesebb tiszteknek szánt kripták, illetve a házasságkötésekhez illő, ősi tanok mintájára berendezett csarnok kialakítása is. A fellegrvár fejlesztését a közeli munkatáborok foglyaival végeztették, a háború bukásának közeledtével pedig egy SS osztag robbantotta fel.¹⁵

Himmler a Schutzstaffel-en belül hozta létre az Ahnenerbe nevű szervezetet is, mely kifejezés jelentése: „ősapáink öröksége”. Az intézmény megannyi, az okkultizmus és a náci tanok iránt egyaránt elkötelezett kutatót gyűjtött az égisze alá, és az ősi árja múlt feltárására törekedett. Expedíciókat szerveztek Görögországba, Észak-Afrikába, Izlandra és Tibetbe is, ahol mindenütt az árja ősök nyomát „kutatták”, de ez a társaság volt hivatott feltámasztani a pogány germán vallást éppúgy, miként a holokauszt igazolása is a feladatai közé tartozott.¹⁶

Az egyes SS-tagok álmokat szöttek különféle legendákból ismert ereklyék megtalálása köré, mint amilyen például a Szent Grál, Hitler okkult irányultságát pedig jól jelzi a Longinus lándzsája iránti rajongása, melyet az Anschluss után rögtön magához rendelt. A fegyvert korábban Bécsben őrizték, a hozzá fűződő legenda szerint pedig világalomra segíti azt, akinek a birtokába kerül.¹⁷

Jól látható tehát, hogy a nácik működése mögött mindenkor ott húzódott egy olyan sötét dimenzió, aminek révén a túlvilági árnyék-hatalmakat is a maguk szolgálatába kívánták állítani. Kicsit szabadabban fogalmazva: a fekete mágiát is segítségül hívták. Mivel pedig ez a hívó szó rendre az SS berkein belülről érkezett, bátran párhuzamba állíthatjuk azt J. K. Rowling feketemágusaival, a halálfalókkal.

A fentebb emlegetett árja és aranyvérű tanok rokonságán túl a két szervezet kapcsolatát erősíti szimbolikájuk hasonlósága is. Itt persze elsőrendűen nem az éjszín öltözékre kell gondolni, de a totenkopfra, az egyenruhán viselt halálfejre mindenképp. Voldemort csatlósai az alkarjukra tetováltatják ezt a kígyónyelvvel kiegészített billogot; általa képesek kapcsolatba lépni urukkal; s ha sikerrel hajtanak végre egy küldetést, az égen is ezt a jelképet ragyogtatják fel. Az SS-Totenkopfverbände, tehát a haláltáborok őrei, működésük által óhatatlanul összekapcsolódnak a rowlingi sötét varázslóbörtön, az Azkaban dementoraival, s nincs ez másként a Mengeléhez hasonló, kísérletező „tudósokkal” sem.

Itt említhetjük meg a Sötét Nagyúr átka nyomán fogant sebhelyt is Harry Potter homlokán, ami mindamelllett, hogy a filmben hathatósan idézi a náci fekete lovagok másik jelképét, a sig-rúnát, s vele együtt a Sir Oswald Mosley vezette, 1932 és 1940 között működő Brit Fasiszta Unió pártemplémáját, a gyűrűbe zárt villámot,¹⁸ más tartalmakat is hordoz. Amikor Harry és Voldemort közt kapcsolat létesül, a fiú sebhelye égő fájdalmat generál. Ugyanolyan kegyetlen jel-

15 Uo. 17–19.

16 Lásd: NÉMETH István, *Ahnenerbe. Az ősi örökség intézménye*, Rubicon, 2006/10, 20.

17 Vö. Uő., *Az SS boszorkányai. Boszorkánykutatás és okkultizmus a Harmadik Birodalomban*, Rubicon, 2012/8, 61.

18 A jelkép elérhető itt: https://en.wikipedia.org/wiki/British_Union_of_Fascists#/media/File:Flag_of_the_British_Union_of_Fascists.svg. A figyelemfelhívást ezúton is köszönöm Keserű Józsefnek.

19 A felvetés innen: HUBER Ágnes, *Náci áthallások a Harry Potter-univerzumban*, TDK dolgozat, Selye János Egyetem, 2018, 3.

20 GREFF András, *Az út vége – J. K. Rowling: Harry Potter és a Halál ereklyéi*, Magyar Narancs, 2008/9. (02. 28.) = http://magyarnarancs.hu/konyv/az_ut_vege_-_j_k_rowling_harry_potter_es_a_halal_ereklyei-68374

21 J. K. ROWLING – John TIFFANY – Jack THORNE, *Harry Potter és az elátkozott gyermek*, ford. TÓTH Tamás Boldizsár, Animus, Budapest, 2016.

képe tehát a varázslóvilág múltbéli borzalmainak, ahogy a horogkereszt is mindmáig lángoló szimbóluma a nácik rémtetteinek.¹⁹ A ciklus filmadaptációinak készítői részéről kitűnő megoldás volt továbbá azt a Ralph Fiennest felkérni Voldemort szerepére, akinek a leghíresebb szerepe Steven Spielberg hét Oscar-díjat nyert *Schindler listájához* kötődik, melyben azt az Amon Göthöt játszotta, aki a parancsnoka volt.

A Sötét Nagyúr varázstárgyak iránti rajongása, tetézve azzal, hogy horcruxokat készít belőlük – vagyis elrejtj bennük a lelke egy darabját, hogy ha a teste meghal is, általuk tovább élhessen –, összekapcsolódnak látszik az SS-esek és Hitler kultikus relikviák iránti vonzódásával. Ahogy már szó is esett róla, a Führer igyekezett minél közelebb tudni magához Longinus lándzsáját, ami jól jelzi, mekkora jelentőséget tulajdonított neki. Ha pedig elfogadjuk a legendát, a Krisztus életének kioltásáért felelős eszköz nagyon könnyen a halál egy evilági ereklyéjének lesz tétélezhető.

Előrehaladva a könyvsorozat és a filmek alkotta transzmediális univerzumban, a szélsőséges erők folyamatos erősödését tapasztaljuk. Voldemort visszatérte után hamar fekete bőrkabátos, karszalagos egységek róják az utcákat és az erdőket, „s annak is weimari módra keserű az íze, ahogyan a halálfalók az utolsó két könyvben szép lassan befurakodnak a közhivatalokba, tetovált kezüket pedig ráteszik a sajtóra”²⁰, s a gyengülő elnöki hatalmat is viszonylag könnyen váltja fel egy, a sötétség iránt elkötelezett bábkormány. Ettől pedig már csak egy lépésre van, hogy a Mágiaügyi Minisztérium a holokausztot idéző intézkedésekkel és rendeletekkel forduljon a muglik ellen...

A gonoszt persze, megannyi húsbavágó veszteség árán végül sikerül legyőzni, felmerül viszont a kérdés, hogy meddig tart ki ez a győzelem?

Az eredendően színpadra írt *Harry Potter és az elátkozott gyermek*²¹ egyes szereplői megtalálják azokat a kapukat, s általuk a módot, aminek révén újraéledhet a szélsőségesek lelkéből teljességgel talán soha ki nem irtott, és ki nem irtható nosztalgia. Mindez pedig óhatatlanul igaz a mi valóságunkra is. A radikalizmus, mihelyst egy kicsit is eltávolodtunk a különféle vészorszakoktól, újra felütötte a fejét, és Európa szerte a legtöbb helyen vissza is kúszott már a parlamentekbe. J. K. Rowling és szerzőtársainak alkotásai ilyenformán nem pusztán egy kor kegyetlen tombolásának állítanak emléket – a dolgozatunk elején emlegetett, két másik spekulatív fikciós univerzumhoz hasonlóan –, de (részben analógiáik révén) egyszersmind arra is figyelmeztetnek, hogy a jóknak minduntalan készen kell állniuk, és vigyázni rá, hogy a sötétség az árnyékban maradjon. Mert mint ahogy arra Edmund Burke is tanít minket: „A gonosz diadalához csak annyi kell, hogy a jók tétlenek maradjanak.”

HEGEDŰS NORBERT

Schrödinger városa

China Miéville: A város és a város között

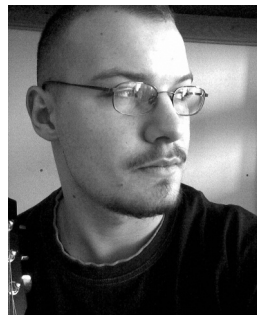
China Miéville ezúttal sem okoz csalódást az olvasóinak: *A város és a város között* című regénye látszólag pontosan illeszkedik az életmű korábbi darabjaihoz, mégis képes rá, hogy újat mutasson: egy zseniális és abszurd ötletből kiindulva alapvető kérdéseken gondolkodtat el.

Nézni és látni

A könyvet bemutató ismertetőik között szemezgetve egy érdekes tendenciát figyelhetünk meg. Ugyan mindenki alapvetően dicsőően ír a könyvről, az ismertetőik többsége némi értetlenséget fogalmaz meg: mintha ez a regény túl egyszerű lenne – csak egy viszonylag vékonyka krimiszál tartja mozgásban az eseményeket és a – legyünk őszinték – nem túl érdekes karaktereket. Persze ezeket a sirámokat szigorúan a Miéville-életmű keretein belül szabad figyelembe vennünk. A brit szerző ugyanis az évek alatt ahhoz szoktatott hozzá minket, hogy az elejtett félmondatokból, idegen, sosem hallott szavakból rakjuk össze mozaikként a regényei világát. *A város és a város között* ilyen szempontból tényleg olvasóbarátabb, mint például az *Armada*, de ne legyenek illúzióink: a regény első fele itt is az új szavak tanulásával és a tájékozódással fog telni.

A viszonylagos egyszerűség persze nem véletlen, a hangsúly itt nem az egyéneken, az embereken van – igazi főszereplő ugyanis a város, pontosabban a városok: Beszél és Ul Qoma. Két város, mely egyazon térben és időben létezik valahol napjaink Kelet-Európájában, mégis a lakóik az évszázadok alatt megtanulták nem látni, „láttalanítani” a másik város részeit és lakóit. Sőt, mi több: a határok szándékos megsértése a legnagyobb bűn, amit egy beszéli vagy ul qomai polgár elkövethet – az „áthágás”, melynek elkövetőire azonnal lecsap a két város fölött örködő láthatatlan hatalom, a Kontroll. Míg Beszél az ideális noir helyszín (kissé elmaradott kelet-európai város, esővel, sötét síkátorokkal, és régi, leélt épületekkel), addig Ul Qoma modern, gazdag, nyugatias: a fejlődés, a pénz a start-upok városa.

Az abszurd alaphelyzet bizony alaposan megtornáztatja az olvasó fantáziáját: a regény elején még csak kapkodjuk a fejünket a furcsa nevek és a – kívülálló szemével nézve – kifacsart logika láttán. Hiszen hogyan lehet figyelmen kívül hagyni egy szirénázó mentőautót, ha az éppen a másik városhoz tartozik? Mit tegyen egy beszéli orvos, ha egy átfedett (vagyis mind Beszélben, mind Ul Qomában létező) utcán elütnek egy ul qomai kisgyereket? Segítsen, ne segítsen: elvileg látnia sem szabad a balesetet, mely pár méterre tőle történt meg.

A kalauzunk ebben az abszurd világban Tyador Borlú felügyelő, akit egy gyilkossághoz riasztanak Beszelben. Az áldozat egy fiatal nő, akiről senki nem tud semmit. A nyomozás számai a szomszédos városba, Ul Qomába vezetnek, Borlú pedig rákényszerül, hogy olyan dolgokat vegyen észre, melyeket eddig szándékosan figyelmen kívül hagyott.

Miéville és a városok

Nyugodtan mondhatjuk, hogy Miéville életművének egy jelentős része a városok körül forog. A *Kraken* és a *Patkánykirály* Londonja, az *Armada* úszó városa mind szereplőkké lépnek elő a regényeiben. Azt is megállapíthatjuk, hogy a város a városban klisé kedvelt fogása napjaink irodalmának, azon belül is különösen az urban fantasynak nevezett alműfajnak. A már említett *Kraken* mellett eszünkbe juthat Ben Aaronovich *London folyói* c. műve, vagy Neil Gaiman *Soseholja*. Mindhárom regény Londonban játszódik, és mindhárom esetben kiderül, hogy az általunk ismert városnak van egy „másik” oldala is, mely itt-ott kitüremkedik ugyan, de a hétköznapi emberek számára jobbára láthatatlan. (Ne feledjük persze László Zoltán *Egyszervoltját* sem, mely hasonló sablonok mentén építkezik napjaink Budapestjén.)

Látszólag tehát könnyedén elhelyezhetnénk *A város és a város közöttet* is ebben a sorban, csakhogy van egy ordító különbség. A korábban említett művekben a másik város azért nem látható, mert titkos, varázslattal védett, csak bizonyos kapukon („portálok”) keresztül közelíthető meg. Beszel és Ul Qoma esetében ilyesmiről szó sincs: mindkét város összes polgára pontosan tudja, hogy mellette-fölötte-alatta ott van a másik város, annak összes épületével, autójával, lakosával. Mindössze úgy döntenek, hogy nem veszik észre a másik város lakóit. Ez a láttalanítás. Abszurd? Egyértelműen, de semmi köze a varázslathoz. Miéville úgy alkotja meg az irodalom egyik legérdekesebb és leghihetetlenebb megosztott városát, hogy közben egy pillanatra sem hagyja el a valóság talaját. Ugyan a regény végig lebegteti a természetfeletti esetleges jelenlétét, mert a Kontrollról mindenki úgy beszél, mintha a tagja valamiféle csodálatos hatalommal bíró lények lennének, de aztán kiderül, hogy a szervezet minden hatalma az emberek félelméből és a határok tudatos semmibe vételéből fakad: az erejük pont abból származik, hogy semmibe veszik azt, ami felett őrködniük kell.

Ez már nem az urban fantasy világa, itt a nyakatekert bürokrácia, az érthetetlen szokások, néha a groteszk és az abszurd uralkodnak. Nem véletlenül emlegetik Franz Kafka hatását a regénnyel kapcsolatban, de míg *A perben* Jozef K. kálváriája nagyrészt abból fakad, hogy nem tudja, mivel vádolják, és nem ismeri a világ szabályait, itt ez meg van fordítva: a szabályok világosak, mindenki ismeri őket. Az abszurdításuk abból fakad, hogy szembe mennek az ember alapvető természetével: arra kényszerítenek, hogy nézz, de ne lásd, csak azt, amit szabad.

Nem lehet nem észrevenni az iróniát: Miéville úgy mutat fityiszt az urban fantasy műfajának (melynek ő az egyik legünnepeltebb alkotója), hogy megfosztja azt az egyik alapvető kellékétől (a varázslattól), mégis tovább alkalmazza annak bevett paneljeit. Megosztott város: tessék itt van. Csak bizonyos helyeken lehet átkelni egyik városból a másikba? Beszel és Ul Qoma között a hivatalos átkelő a Kopulacsarnok, csak itt útlevél kell, nem mágikus kísérelő. Fenyegető, titokzatos hatalom? Itt a Kontroll, ami bárhol és bárkire lesújt, aki áthágta a szabályokat.

Még az urban fantasy regényeinek klasszikus (tulajdonképpen a varázsmesékből kölcsönzött) szüzséje is jelen van: hősünk (Tyador Borlú felügyelő), aki csak az egyik várost ismeri (Beszelt), egy váratlan nehézség miatt rákényszerül (megölnek egy lányt, Mahalia

Gearyt, feltehetően áthágást elkövetve), hogy alámerüljön a város másik, számára idegen részébe (Ul Qomába). Itt ellenségekre és segítőkre akad, végül új információk és képességek birtokába jut (a Kontroll révén), melyek segítségével megoldja a rejtélyt. Szinte minden a megszokott sablonok szerint történik, holott itt a két város közötti határ végig csak a szereplők fejében létezik: pusztán a megszokás és a polgárok tudatos döntése tartja életben.

Miéville mesteri szinten játszik a sablonokkal, és megteszi azt, amit már sok olvasója nagyon régóta vár tőle. Fogja az egyik zseniális ötletét, és végre teljesen, következetesen végigviszi. Emlékszem, hogy a *Krakent* olvasva teljesen lenyűgözött, hogy Miéville fejezetenként feldobott tíz olyan ötletet, melyekből más szerző egy egész életművet megalakított volna. De Miéville csak felkapta és megforgatta őket, a legtöbbjük pedig teljesen kihasználatlanul elkallódott a cselekmény fő sodrában. *A város és a város között* ezzel szemben kizárólag Beszélre és Ul Qomára, a pozíciójukból fakadó konfliktushelyzetekre és a városlakók interakciójára koncentrál, azt pedig maximálisan kidolgozva, logikusan, következetesen viszi végig.

Borlú csak akkor tud az ügy végére járni, ha kilép a megszokott nézőpontjából és átlép a két város közé. Ez a semleges zóna elvileg csak a Kontroll – a két város biztonsága és a határok betartása fölött őrködő szervezet – sajátja, de a regény végén kiderül, hogy a gyilkosság szellemi atyja is ezt a szürke zónát használja ki.

Schrödinger gyalogosa

David Bowden a regény egy másik kulcsfigurája Borlú mellett. Egy tudós, aki fiatalabb korában írt egy meglehetősen nagy port kavaró, tudományosnak szánt művet, melynek a címe *A város és a város között*. A könyv szerint Beszél és Ul Qoma mellett létezik egy harmadik város is: Orciny. Egy titkos kolónia, melynek polgárai a két város közötti részekben élnek, láthatatlanul, dacolva a Kontrollal. A mű hatalmas vihart kavart, mivel látszólag tudományosan megerősített egy már régóta létező összeesküvés-elméletet. Bowdent persze száműzték a tudományos életből a mű megjelenése után, és idősebb korára ő maga is megtagadta ezt az elméletet.

Borlú a nyomozás során jut el Bowdenhez, mivel egyre több nyom utal arra, hogy Mahalia Gearyt Orciny miatt ölték meg, a lány ugyanis a titkos város után kutatott. Persze semmi sem az, aminek látszik, és a regény végén kiderül, hogy Bowden korántsem csak egy ártatlan tudományos munkatárs.

A doktor menekülni kezd Borlú és a rendőrség elől, és egy különös módszert alkalmaz, ami miatt nem tudják elfogni. Átfedett zónákban közlekedik, melyek mindkét városban jelen vannak, olyan ruhát vesz fel, ami alapján nem lehet eldönteni, hogy Beszél vagy Ul Qoma polgára-e, és a mozgásával sem adja ki magát. Az őt üldöző rendőrök nem tudják eldönteni, Bowden melyik városban van, ezért azonnal láttalanítják: hiszen ha tévesen azonosítják be, akkor áthágást követnek el, és azonnal lecsap rájuk a Kontroll. Ezt pedig egyikük sem akarja megkockáztatni.

A szökni próbáló Bowdent, aki „tökéletes precizitással egyensúlyozott a két város között” Borlú Schrödinger gyalogosának nevezi. A kifejezés természetesen Erwin Schrödinger híres kísérletére utal, mely során a kvantumvilágban uralkodó törvények meghökkenítő idegenségét próbálta szemléltetni. És akkor egy kis wikipédia.

A kvantummechanikában szuperpozíciónak nevezzük azt, amikor egy elemi részecske ún. kevert állapotban van (ilyenkor nem tudjuk, hol és milyen állapotban van). A probléma az, hogy a megfigyelés hatására a részecske hullámfüggvénye összeomlik, és a saját

alapállapotai egyikébe kerül. Mint a híres gondolat kísérletben, mely szerint az a bizonyos macska élő és holt is, addig a pillanatig, míg ki nem nyitjuk a dobozt.

(Schrödinger egy képzeletbeli macskát helyezett egy zárt dobozba, amelybe kívülről nem lehetett beelátni. A dobozban a macska mellett van egy szerkezet, melyet a macska nem tud befolyásolni. A szerkezet tartalmaz egy darab radioaktív anyagot, melyben egy óra alatt egy atom lebomlik, vagy ugyanakkora valószínűséggel nem bomlik le. A radioaktív bomlást észleli egy Geiger-Müller számláló, mely bomlás esetén mozgásba hoz egy kalapácsot, mely széttöri a dobozban lévő mérget tartalmazó üveget, megölve a macskát. Hogy eldöntsük, hogy a macska él-e vagy sem, ki kell nyitnunk a dobozt. A kvantummechanika szerint azonban a doboz kinyitása előtti pillanatban a macska egyszerre élő és holt, mivel függvénye mind az élő, mind a holt macska hullámfüggvényét tartalmazza.)

Ezt használja ki Bowden: Beszél és Ul Qoma együttese a szuperpozíció. Abban a pillanatban, hogy egy elemét (egy polgárt, egy épületet, egy autót) be akarunk azonosítani, megfigyelést végzünk és eldöntjük, hogy Beszélhez, vagy Ul Qomához tartozik-e. A megfigyelés hatására a szuperpozíció eltűnik, az adott elem csak az egyik város részeként lesz értelmezhető. Bowden így a beszélő rendőrök számára a megfigyelés pillanatában Ul Qomában van, az ul qomai nyomozók számára pedig Beszélben. Mivel a rendőrök számára mindig a „másik” városban lesz, abban a pillanatban, hogy megpillantják, kénytelenek láttalanítani, így a férfi „eltűnik” a szemükben. Bowden az abszurd törvényeket és a Kontroll által generált félelmet kihasználva próbál meglépni.

Na már most: az utókor megfélemedkezett róla, hogy Schrödinger a macskás példát annak a szemléltetésére találta ki, hogy ami működik kvantumszinten, az nagyobb mérettartományokban nem igazán állja meg a helyét. Állítólag a híres gondolat kísérletet azzal folytatta, hogy „de hát ez az egész nevetség”. Az olvasó pedig Bowden és Borlú fogócskáját látva kénytelen bólogatva egyetérteni Dr. Schrödingerrel.

Abszurd és groteszk látni, hogy a rendőrök a körmük szakadtáig tarják magukat a szabályokhoz, miközben egy karnyújtásnyira áll tőlük a bűnöző. Ahhoz, hogy elkapják, döntést kell hozniuk, amivel viszont az életüket kockáztatják. Egyedül Borlú léphet közbe: ő ugyanis ekkor már a Kontroll tagja, mely mindkét városban létezik. Amíg Bowden a két város valamelyikében tartózkodott (ha tetszik: szuperpozícióban), nem lehetett vele mit kezdeni, mikor azonban Borlú megragadja, egyszerre lesz jelen mindkét városban. A Kontroll fennhatósága alatt. A kvantummechanika számára áthidalhatatlan ellentét itt feloldható, mert egyszerű, ember alkotta szabályokról van szó.

Abszurd?

De nem pont ugyanilyen szabályok szerint éljük-e mindannyian az életünket? – fogalmazódhat meg a kérdés a fejünkben. Mert az igaz, hogy a Beszél és Ul Qoma közötti határvonal ugyan abszurdnak tűnik első pillantásra, de ott van, és azért van ott, mert az emberek elfogadták. Ez a láthatatlan határvonal társadalmi és szociális különbségeket, gyűlölködést és irigységet szít és konzervál, az emberek mégis ragaszkodnak hozzá, mert attól félnek, nélkülük elszabadulna a káosz. Ez azért nem csak a regényből ismerős.

A város és a város között messze van attól, hogy disztópiának nevezhessük, de abszurdításával nagyon jól rámutat, mennyire rabja lehet egy társadalom a saját maga alkotta törvényeknek. Görbe tükröt mutat minden társadalmi berendezkedés önkényes voltának, kifigurázza a nacionalistákat, és lerántja a leplet az összeesküvés-elméletekről is. „A rendszer azért működik, mert senki sem hiszi, hogy nem működik” – mondja a Kontroll egyik tagja Borlúnak. Ez már nem abszurd. Ez a valóság.

VIDA BARBARA

Ingatag határvonalak

Lőrinczy Judit: *Elveszett Gondvána* vs. Jeff VanderMeer: *Expedíció*

„Vajon a tengeren hol húzódik a határ?”

Jeff VanderMeer

Az élet körforgás. Felkel és lemegy a nap. Tavasz, nyár, ősz, tél, tavasz, nyár, ősz, tél, tavasz, nyár... Újra és újra. A történelem önmagára rímel. Ha ezt elfogadjuk, egy lépéssel közelebb kerülünk Lőrinczy Judit 2018-as regényéhez, az *Elveszett Gondvánához*.

„Azon az ormon túl...” – olvashatjuk a fülszöveget, amely kalandra hív minket, csalogat, hogy ismerjük meg mi is a titkot. A titkot azonban részint megtartja magának, így marad a sejtés, az elméletek gyártása, kapaszkodás egy-egy mondatba vagy csupán szóba, erősen, hogy össze ne omoljon a híd, ami összekapcsol minket a történettel. Mert a történet stabil, ott vár minket a túloldalon, homályba burkolózva. S mi bátran indulunk útnak az első ránézésre biztonságos hídon, hogy aztán félúton szembesüljünk a korhadással, a hiányzó deszkákkal, hézagokkal, tátongó lyukakkal. Több lehetőségünk is van. Visszafordulunk. Próbáljuk gyorsan megtenni az utat, hogy végre túl legyünk rajta, a szakadékokat átugorjuk, nem számolva a lehetőséggel, hogy egy adott ponton nem figyelünk eléggé, és belezuhanunk a mélybe. Harmadik lehetőségként az elcsépelet mondást vesszük alapul: lassan járj, tovább érsz. Óvatosan közelítünk, elidőzve egy-egy deszkánál, megvizsgálva, hátha rájövünk, mi is okozza a korhadást. A hiányzó deszkákon mi is könnyedén átléphetünk, azonban a nagyobb szakadékokat muszáj lesz újraépíteni, ha pedig sikerül átjutunk a túloldalra, ott vár minket Gondvána.

A tartomány, vagyis az ismert világ, néhány hét alatt bejárható. Az emberek saját történelmükről nem sokat tudnak, időszámításuk körülbelül ezer évig nyúlik vissza. Mint kiderül, náluk magasabb rendű hatalmak miatt már réges-rég egy időhurokban élnek, melyben a játékidő ezerévenként újraindul. A jelenséget leginkább az M. C. Escher képei nyomán elnevezett Escher-térrel rokoníthatjuk. A képek egy látszólagos paradoxonra építenek, a furcsa hurkok jellegzetessége ugyanis abban rejlik, hogy egy idő után (esetünkben ez ezer év) önmagukba hajlanak. A „jelenség akkor fordul elő, ha egy hierarchikus rendszer szintjei között felfelé »vagy lefelé« mozogva váratlanul az eredeti szinten találjuk magunkat”.¹ H. Nagy Péter szavaival élve a furcsa hurok „egy vég nélküli folyamat ábrázolása véges módon”.² H. Nagy tanulmányában az általunk említett jelenség mel-

1 Douglas R. HOFSTADTER, *Gödel, Escher, Bach. Egybefont Gondolatok Birodalma*, ford. LIPOVSKI Gábor, Typotex Kiadó, Budapest, 2005, 10.

2 H. NAGY Péter, *Escher-terek (a) prózában (Világok útvesztője, Életed története) = Uő.*, Médiumközi relációk, NAP Kiadó, Dunaszerdahely, 2018, 91.

3 Uo., 92.

4 Uo., 97.

lett megemlít egy másikat is, mégpedig a zárt időszerű görbét, azaz olyan világvonalat, „mely helyi időből szemlélve mindig előre halad az időben, de metszi önmagát a múltban”.³ H. Nagy több irodalmi példát is felhoz az Escher-terek szemléltetésére, majd azt a következtetést vonja le, miszerint egy ilyen tér lerombolhatja a szöveg autonómiájának a felfogását. „Amikor az írás Escher-térbe ütközik, az olvasás azonnal elmozdul a vizuális leképezés irányába (intermediális hurok jön létre). Az Escher-teret inkább látjuk, mint értjük. Jó példa ez arra, hogy egy bevillanó kép a gondolkodásunk határaival szembesít. [...] [A] furcsa hurok pontosan azt mutatja meg, ami logikailag nem mindig fogható fel (még ha a paradoxon egy következő szint bevonásával feloldhatónak tűnik is, pl. az egymást rajzoló kezeket egy harmadik kéz – a művészé – rajzolja).”⁴ A regényben valóban találunk egy „felettes kezet”, akire csak Idegenként hivatkoznak. Az általa létrehozott időhurok/Escher-tér tulajdonképpen egyetlen lény miatt kell, hogy fennmaradjon, akit Omerigónak hívnak, s a furcsa hurok az ő börtönéül szolgál. S ez bár a végjátékban kiderül (legalábbis az olvasó számára), mégsem sikerül feloldani a regény egészét uraló feszültséget, amit az idegenszerűségtől való félelem, azaz a kozmikus rettenet okoz. Ez a kifejezés Lovecrafthoz, a weird atyjához nyúlik vissza, kinek szövegeiben a rémület kiváltója az a felfedezés, hogy a másik világ folyamatosan itt volt és itt is van, s nem tudni, mikor tör be végleg, s azt sem, hogy mindez milyen következményekkel jár majd.

Nem túlzás, ha a New Weird egyik legjelentősebb szerzőjének Jeff VanderMeert tartjuk. A nagysikerű *Déli Végek*-trilógia meghozta számára a világszintű elismerést. Számunkra főként a trilógia első része lesz most fontos, az *Expedíció*. A regény egészét az információhiány és a bizonytalanság uralja. Megmagyarázhatatlan események sora vár az öttagú női felderítőcsapatra, akiket az úgynevezett X Térsgbe – melyet a kormányzat már harminc éve környezeti katasztrófa sújtotta területnek álcáz – küldenek terepmunkára. A helyszínre érkezve már csak negyedmagukra számíthatnak, egyikük, a nyelvész ugyanis még az indulás előtt meggondolja magát. Az antropológus, a geodéta, a pszichológus és a biológus mintákat gyűjtenek, feljegyzéseket készítenek, megfigyelik a környezetet és egymást, közös céljuk – a Térsg működésének megfejtése – ellenére egymás számára idegenek, semmit nem tudnak egymásról, a kutatás és a nagyobb összpontosítás érdekében csak a tudásukat osztják meg egymással, személyes életükről, érzéseikről, sőt, még a valódi nevükről sem beszélhetnek a másikkal. A burjánzó és színes környezet egyszerre csábít és taszít idegenségével. A szereplők bizonytalanságát saját kiszolgáltatottságuk okozza, mivel a Térsgbe újszerű technikai eszközöket tilos bevinni. A minimális információ nem csupán az olvasót, hanem a regényben szereplőket is érinti, nincsenek magyarázatok, ellenben parancs, félrevezetés, manipuláció és hazugságok annál inkább. A Térsg karantén alá került, a ki- és bejárás csak felügyelet mellett lehetséges, a csoport tagjai nem kapnak információt arról, meddig kell tartózkodniuk „odabent”.

A következőkben szeretnénk rámutatni a VanderMeer *Expedíciója* és Lőrinczy Judit *Elveszett Gondványa* közti áthallásokra és analógiákra, melyekkel egyúttal a két mű weirdhez való viszonyát, valamint az irányzat jellegzetes toposzait is kimutatjuk. Mielőtt azonban belekezdünk a művek komparatív elemzésébe, fogadjuk el Jeff VanderMeer – aki nemcsak művelője, de egyben kutatója is az irányzatnak – meghatározását, miszerint „a szóban forgó irányzat urbánus, másodlagos világokat működtető fikción alapszik, a hagyományos fantasy romantizált elvárásait torzítja, nagyrészt valóság-hű világmodelleket alakít ki, ahol főként fantasy és sci-fi elemek vegyülnek. Az irányzat rendelkezik egyfajta viszcerális, pillanatszerű vagy meglepetésszerű erővel, stílusához és hatásaihoz főként a szürreális elemek és a transzgresszív horror járul hozzá, keveredve az előző irányzatok stílusjegyeivel, ezek közül is főként a New Wave-vel. A modern világgal, annak eseményeivel, ha burkoltan is, legtöbb esetben tudatában vannak, ám a művek nem sokszor közvetítenek nyílt politikai üzenetet”.⁵

VanderMeer meghatározása ugyan túl általános, de a kiindulás szempontjából semmiképp sem elhanyagolandó. Mindkét tárgyalt regény esetében adott egy másodlagos világ, mely a portal fantasy-től eltérően nem egy párhuzamos univerzumba léptet át bennünket, ezek a játékterek ugyanis a mi világunk részét képezik. Mindkét esetben kerítésszerű elválasztást láthatunk. VanderMeer *X Térésége* fallal van körülbástyázva, hogy a másként működő övezet ne érintkezzen a külső, (még) meg nem fertőzött területtel. Lőrinczy játékterében a saját farkába harapó kígyó (uroborosz), vagyis a különös hurok, körbezárja önmagát, a hurkon túl pedig az Őrület Birodalmába jutunk; innen szintén lehetetlen kijutni a külső szférába.

VanderMeer második állítása kapcsán felvetődik a kérdés, miket is tartunk a hagyományos fantasy romantizált elvárásainak. Varázslók, fiktív birodalmak, mitikus lények, a jó és a rossz örökös harca, a kezdetleges technológia kivétel nélkül a fantasy építőköveinek tekinthetők. Az általunk elemzett két műben azonban nem szerepelnek közvetlenül varázslók, a fiktív birodalmak a mi világunkhoz hasonlóak, a mitikus lények VanderMeernél egyáltalán nem, Lőrinczynél pedig alakváltókként jelennek meg, s a jó és a gonosz örökös harcáról is csak említést tesznek, a regényekben nem fordul elő szemtől szembeni küzdelem. VanderMeer weirdről tett állításai ezen esetekben csak részlegesen érvényesülnek.

Mindkét regény esetében egy, a miénkhez hasonló világmodelleket alakítanak ki az írók. VanderMeernél ugyan csak néhány visszaemlékezés erejéig kapunk betekintést az *X Térésége* kívüli világba, abból azonban látjuk, hogy az technológiai szempontból nem igazán haladja meg a mi korunkat. Az *X Téréségbe* átlépve (ami inkább nevezhető a regény játéktérének) fejletlenebb technológiát tapasztalunk, hiszen a kutatók nem vihetnek magukkal fejlett eszközöket. A miertre ez esetben sem kapunk választ. Lőrinczy regényében a regényvilág technológiai felszereltsége múltidéző, a legtöbb helyen lovasszekereket használnak, nincsenek repülőeszközök, még a kávé sem ismerik.

5 VANDERMEER, Jeff, *The New Weird: It's Alive?* = VANDERMEER, Ann & Jeff edit., Tachyon Publications, San Francisco, 2008, 16.

6 BERNÁTH Árpád és kol., *Irodalom, irodalomtudomány, irodalmi szöveg-elemzés*, Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006, 194.

7 Sigmund FREUD, *A kísérteties*, BÓKAY Antal és ERŐS Ferenc ford. = old.ektf.hu/~angeli-ka/data/SB176G3%20Freud.pdf

8 E. T. A. HOFFMANN, *A homokember*, BARNA Imre ford. = http://hunlit.lett.ubb.cluj.ro/data/Andras/tantargyak/Kompara_tisztika/A-Homokember-ETA-Hoffmann-horror-meseje.pdf, 125-126.

A fantasy és sci-fi elemek mindkét regényben túlsúlyban vannak a többi spekulatív fikciós műfaj jegyeihez képest, az elbeszélésmódot pedig mindkét esetben a lovecrafti kozmikus rettenet hatja át. Lovecraft szövegeiben a feszültség forrása az idegenszerűségtől való félelem, az információhiány okozta bizonytalanság. Lovecraft írásművészetéről nem túlzás azt állítanunk, hogy kissé balladaszerű, már ami a ködösítést, az elhallgatást és a szaggatottságot illeti. Karakterei éppúgy a homályban tapogatóznak, ahogy az olvasók. A pillanatszerűség és meglepetésszerű erő is ehhez a homályhoz, valamint a hagyományos novellák narrátori fogásaihoz vezethetők vissza. Tudjuk, hogy a hagyományos novellák már nevükben utaltak valami újszerűre, ami részint a meglepetésszerűségre volt értendő. Akkoriban (még Boccaccio korában) a műfajt a nem várt, meglepetésszerű, kiszámíthatatlan cselekményelem tette újszerűvé, egy olyan pont, ahol a történet váratlan fordulatot vett. Ezt főként narrátori fogásokkal segítették, fontos volt az objektív elbeszélésmód, mely auktoriális fogásokkal nem lebbentette fel idő előtt a fátylat a novella titkairól.⁶ Lovecraft szövegeiben gyakorta hasonló megoldásokat alkalmazott. Ő az elhallgatást kiterjeszti a karaktereire is, így abban az esetben, amikor valamely karakterét teszi meg narrátornak, a narrátor is homályban tapogatózik, s Lovecraft mint egy „felettes kéz” adagolja a meglepetéseket. Nemcsak az olvasó, de karakterei előtt sem fedi fel az összes rejtélyt, ha úgy tetszik, a történeteket egy áttetsző fátyolon keresztül láttatja, valahogy úgy, mint a *Legendás állatok – Grindelwald büntettei* című filmben Grindelwald, amikor magához szólította híveit, s az egész várost (ez esetben fekete) lepel-lel borította be. A lepel felveszi az egyes épületek sziluettjeit, kirajzolódik a város, látjuk és mégsem, hiszen a lepel alatti rész csak sejthető. Csakúgy, mint Lőrinczy és VanderMeer regényterei.

Hadd engedjünk meg magunknak még egy rövid kitérőt, mely mégis erősen kapcsolódik a témánkhoz. Hoffmann *A homokember*-ben minden a látáshoz kapcsolódik. Már Freud is megállapította, hogy a szöveg a károsított látásról szól.⁷ A főszereplő, Nathanael, szobája ablakából észrevesz egy gyönyörű nőt, aki iránt szerelme gyűl. Ám szerelme sokkal erősebbnek bizonyul azokban a pillanatokban, amikor nem a saját szemével látja a hölgyet (az ablakon keresztül, a látcsövön keresztül). Látása az optikai eszközök hatására megcsalatozik. Ehhez hozzájárul még a narrátor nem titkolt megbízhatatlansága, aki a következőképp indítja el a történetet: „mostantól azon leszek, hogy elbeszélésemmel egyre színesebbé és színesebbé tegyem a képet. Háttha sikerül, mint a jó portréfestőnek, oly hűen ábrázolnom némelyik szereplőt, hogy ábrázolásomban az eredeti ismerete nélkül is hasonlóságot vélsz majd felfedezni, sőt úgy érzed netán, mintha számtalanszor láttad volna már a tulajdon két szemeddel. Háttha elhiszed akkor ó, nyájas olvasó, hogy nincs csodálatosabb és nagyszerűbb, mint a való élet, s hogy amit a költő tud, az végső soron csak annyi, mintha vaksi tükörben elmosódó képét adná a valóságnak.”⁸ Kétségtelenül az a narrátor célja, hogy főszereplőjén

túl az olvasó látását is károsítsa. Hiszen, amennyiben az elbeszélő célja képet festeni a karakterekről, miközben „egyre színesebbé és színesebbé” teszi azt, úgy lehetetlen, hogy az olvasó a valóságot lássa a megrajzolt képen keresztül, még akkor is, ha a legpontosabban kívánná azt visszaadni. Így tehát az olvasó látása mindenképpen sérül, akárcsak Nathanaelé. Ezt még a narrátor sem tagadja, hiszen tudását egy vaksi tükörben elmosódott képhez hasonlítja. Ezen megállapításunkban megerősít minket Freud is, szerinte „a költő azt akarja, hogy magunk is démoni optikus szemüvegén, illetve látcsövén át nézzük a cselekvést, sőt talán maga a szerző is egy ilyen eszközzel leleskedett”.⁹ S bár elsőre furcsának tűnhet Hoffmann párhuzamba állítani Lovcrafttal, VanderMeerrel vagy Lőrinczy Judittal, mégis, a látás ilyenformán történő károsítása a weird irányzat „alap eszköztárában” úgyszintén megtalálható. VanderMeernél a szereplők látása egytől egyik torzult a pszichológus hipnotizálása okán. A biológus azonban – miután véletlenül belélegzi egy növény spóráit – immunissá válik a „Mugli-mód”-ra, ha már fentebb Grindelwaldot emlegettük, s onnantól kezdve a Téréséget a maga valóságában látja. Egy másik finom áthallás, ami erősítheti a kapcsolatot Hoffmann szövege és VanderMeer regénye között a toronyban lejátszódó jelenetsor. Nathanael barátaival egy torony tetején kirándul, ott azonban úgy érzi, szerelme meg akarja őt támadni, s ráveti magát. Clarát Lothar menti ki a férfi kezei közül, aki ezután a távcsőbe tekint, s a mélyben az általa Homokembernek hitt Coppelius-t véli felfedezni. Ekkor egy hirtelen ötlettől vezérelve leveti magát a toronyból, s meghal.

VanderMeer regényében szintén van egy torony, amelybe a pszichológus menekül, miután önmagán is észreveszi az immunissá válást, valamint az átváltozást. A toronyban azonban történik valami, úgy érzi, valaki követi, kergeti őt, így leveti magát onnan. Ez utóbbi jelenet inkább az érzésekre, mintsem a megértésre fókuszál. Érezzük a pszichológus kétségbeesését, félelme joggal hasonlítható Freud pszichoanalitikus „kísértetieséhez”, mely „az ijesztőnek az a fajtája, ami valami régóta ismert, bensőséges dologra vezethető vissza”.¹⁰ A német unheimlich magyar fordítása leginkább a kietlen, kísérteties, hátborzongatónak feleltethető meg, s ellentétét képezi a heimlich (bennfentes, otthonos, ismerős, bizalmas) szónak, így az előbbi „éppen azért ijesztő, mert nem ismerős és nem otthonos”.¹¹ Van azonban a heimlich szónak egy jelentésárnyalata, amely egybeesik saját ellentétével, az unheimlich-hel. „A heimlich tehát olyan szó, amelynek jelentése az ambivalencia irányába halad, míg az végül ellentétével, az unheimlich-hel esik egybe.”¹² Amikor tehát a pszichológus úgy érzi, követi őt valaki, saját átváltozásának félelme elől menekül, így az ismerős test egyszerre hátborzongatóvá válik, az érzés pedig kísértetiesé. Freud ezt az érzést az álom-állapotunkban tapasztalt tehetetlenség-érzéshez hasonlítja.¹³ Freud elmékedésében az intellektuális bizonytalanságot az élő-élettelen váltja ki, vagyis Olimpia, aki bár automata, főhősünk károsított látása okán ezt nem veszi észre. Miután azonban rádöbben, úrrá lesz rajta a szorongás, az

9 FREUD, *I. m.*, 69.

10 *Uo.*, 66.

11 *Uo.*, 66.

12 *Uo.*, 67.

13 *Uo.*, 72.

14 Uo., 67–68.

őrület, mely a végzetes ugrásba hajszoja őt. VanderMeer esetében a hasonló bizonytalanságot az ember átváltozása egy másik lényé váltja ki, mely eleinte úgyszintén rejtve marad a károsított látás okán, miután azonban kiderül, a pszichológus hasonlóképp jár, mint Nathanael. Jentsch írta, hogy „az elbeszélés által keltett kísérteties hatás egyik legbiztosabb művészi eszköze azon alapul, hogy az olvasót bizonytalanságban hagyjuk: vajon egy figurában személyt, vagy automatát tudhat-e maga előtt”.¹⁴ Freud a kísérteties szó kettős jellegét, vagyis azt, miként változik az ismerős hátborzongatóvá, a gyermeki világ egy példáján – a feltámasztáshoz, pontosabban az életre keltéshez való viszonyán – keresztül igyekszik megvilágítani. A *homokemberben* a gyermek Nathanael fél ugyan a Homokembertől,

Arany szemét, köztéri intervenció, festékszóró, szemét, Csíkszereda, 2011

mégis szeretné kideríteni, ki is ő valójában. Ebben az esetben a gyermek kíváncsiságát a tudás hajtja, mely felülkerekedik a félelmen. Estéknként újra és újra feltámasztja saját félelmét. A feltámasztás otthonos érzését Freud a gyermekek játékaikhoz fűződő kapcsolatához hasonlítja, akik nem tesznek határozott különbséget élő és élettelen között, játékaikat pedig szívesen tekinti élőnek. A játék során újra és újra életre kelti őket, ez azonban nem tölti el őt félelemmel, épp ellenkezőleg, ebben az esetben a gyermeki vágy és hit jut érvényre.¹⁵ A kísérteties ismétlődésre épülő jellegének is hangot ad Freud: ezzel szintén alátámasztható az ismerős kietlenné és szorongóvá válása.

A következőkben felelevenítjük, milyen megállapításokat tettünk az *Expedíció* kapcsán, s ezek mentén haladunk tovább az *Elveszett Gondvána* megértéséhez. Először is azt állítottuk, hogy a regény egészét az információhiány és a bizonytalanság uralja, s valóban, nincs ez másként Lőrinczy regénye esetében sem. A regény elején, Abe Kaledon, a főhős, találkozik egy öregemberrel, aki a falubeliek állítása szerint *odaáról* érkezett. „Egyszerűen megjelent a határra vezető ösvény végén. Amikor Abe beszélni próbált az idős férfival, rájött, hogy miért vették semmibe olyan könnyen a históriáját. Az öregember elvesztette a józan esztét, ha egyáltalán volt neki valaha. Amikor Abe leült vele, hogy beszélgessenek, az öregember váratlanul megragadta a vállát, és egyre csak azt hajtogatta, »ne térj vissza! Ne térj vissza soha!«”.¹⁶ Röviddel a beszélgetés után az öregember meghal, így sem Abe, sem az olvasó számára nem derül ki (egészen az utolsó oldalakig), mit is érthetett ezalatt. Ha viszont tudjuk, hogy létezik egy ismeretlen odaát, akkor van ideát is, ami nem kevésbé homályosabb, mint a túloldal. Az ismert világgal az egyik karakteren keresztül ismerkedünk meg, miközben az egy térképasztal felett gondolkodik. „A tartományt, az ismert világot ábrázolta, amelyben a fizika törvényei egyértelműek voltak, értelmezhető fent és lent, jobb és bal irányokkal, felke-

15 Uo., 70–71.

16 LŐRINCZY Judit, *Elveszett Gondvána*, GABO Könyvkiadó, Budapest, 2018, 13.

17 Uo., 20.

18 Uo., 152.

lő és lenyugvó nappal, előre jelezhető időjárással, évszakokkal. A tartományt, melyet gyalog több hónapba telt bejárni, északról a Fehér-Határ-hegység, keletről a Fekete-, délről a Sárga-Határ-hegység, nyugatról pedig az ismeretlenbe vesző tenger határolta”.¹⁷

A regény terét tehát a teljesen ismeretlen és egy kicsit jobban ismert világ képezi. Ez utóbbiban a mi valóságunkhoz képest kezdetlegesebb technológiát alkalmaznak. A leggazdagabbak rendelkeznek csak automobillal, az emberek többsége lovasszánon közlekedik. Gyógyírként szinte mindenre a nyugtató hatásáról ismert borostyánlángot vagy más nevén oldást isszák. A kávé nem ismerik, ahogy feltehetően sok egyéb más ételt, gyümölcsöt, zöldséget sem, hiszen a rendelkezésükre álló kis terület nem biztosít sem elég helyet, sem pedig megfelelő klímát egyéb haszonnövény termesztésére. A kisméretű élettér ellenére sokfélék az emberek: legtöbben fehérek lakják a területet, vannak azonban sötétbőrű tintaemberek, vagyis mélylakók/ürgevárosiak, akik már nevükben is hordoznak egyfajta kettősséget: tán azért fekete a bőrük, mert a föld alatt laknak? Valamint meg kell említenünk a hártásokat, akik bár elnyomott részét képezik a társadalomnak, képességeik révén (gondolatolvasás) ők a legfejlettebbek minden élőlény közül. Ráadásul azt beszélik, odaátról érkeztek.

De térjünk is vissza a bizonytalanságokhoz. Abe Kaledon kidolgoz egy elméletet (Gondvána-elmélet), miszerint a tartományt egy érzéket csapdába ejtő sáv veszi körül, amely nem létezett mindig, és az amelyen túli világban a fizika törvényei egyeznek a tartományon belüliekkel. Elméletét egy múltban bekövetkezett szökőárral próbálja bizonyítani, amit nem állított meg a sáv, így, ha a szökőár átjutott rajta, az ember miért ne tehetné? A tanulmányt kritikák érik, amiért Abe nem ad magyarázatot a sávjelenség természetére és okára, csupán feltételezésekbe bocsátkozik, melyek értelmében az átlépők az érzékcsalódások rabjaivá válnak, és sosem találhatnak vissza. A régmúltból maradt térképvasznak segítségével Abe összeállít egy félperces felvételt, melyben modellezi az egyes szeletek, vagyis a kontinensek szakadás előtti voltát, Gondvánát. A felvétel megnézése után Abe felveti a többi kutató előtt, hogy „a szárazulat egy gömb alakú forgástest felületén helyezkedik el, és a kontinens körbeúszik a gömb felületén, olykor egyesül, aztán megint szétválik. A gömb nem szilárd, csak mi érzékeljük úgy, mert túl parányiak vagyunk hozzá képest. Emiatt a görbületet sem érzékeljük”¹⁸. A hatalmas felfedezés után már csak egy kérdés marad: hol helyezkedik el a térképen Sadness Springs, a tartomány legnagyobb városa?

VanderMeer *Expedíciójáról* tett második megállapításunk szintén párhuzamba állítható Lőrinczy *Elveszett Gondvánájával*. Adott egy felderítőcsapat, akiket terepmunkára küldenek a sáv felderítésére, ahol megmagyarázhatatlan események sora vár a társaságra. A csapat azonban hiányosan érkezik a helyszínre. Omerigo, a hártás pénzember szponzorálja a felderítést, azonban az indulás napján mégsem tart a társasággal. Ő a bizonyíték, miszerint az ismert világon túl is van élet, hiszen mint kiderül, réges-rég ő is onnan érkezett,

s célja visszajutni oda. Valami oknál fogva azonban Sadness Springst egy sáv veszi körbe, mely elzárja azt mindentől. Omerigo többet tud, mint a többi karakter, egy ideig az olvasónál is többet. Tudásáról viszont ameddig csak lehet, hallgat. A sávba való átlépéshez létezőnek jobb és kevésbé jobb átkelőhelyek, ezek okát természetesen nem tudjuk meg. Miután pedig már átlépnek az Őrület Birodalmába, a talajba ékelt csigák és az azokra erősített huzal segítségével haladnak előre.

Az *Expedíció*ról tett negyedik állításunk szerint a csapat mintákat gyűjt, feljegyzéseket készít, vizsgálják a környezet változásának okait és egymást, mivel a csapat tagjai keveset tudnak egymásról. Lőrinczynél a csoport legtitokzatosabbja a hártás, az ő fajtájukat egyébként is sok titok és legenda övezi. A többiek kénytelenek megbízni benne a bevetések során, akárcsak az *Expedíció* csapata a pszichológusban. A környezet sűrű váltakozása, ennek megmagyarázhatatlansága mindkét regényben bizonytalanságot szül, hiszen nincs biztos pont, a vizsgálandó terület egy útvesztő:

Azt hiszem, azért választottak éppen engem, mert a szakterületem az átmeneti környezetek, és ez a hely éppenséggel több ízben is átmenetinek bizonyult már, vagyis az ökoszisztéma igen sajátos összetételű lehet. Igen elhanyagolható már azoknak az élőhelyeknek az aránya, ahol tíz-tizenöt kilométerenként akár egészen másfajta környezetbe csöppenhet az ember: az erdőből egyszer csak ingovány lesz, majdsós, szikes mocsár, utána homokos tengerpart.¹⁹

Az *Elveszett Gondvánában* a csapat tagjai, miután átlépnek a sávba, nem kapcsolhatják le magukat a huzalról, mivel a környezet körülötük folyamatosan változik, s a huzal nélkül sosem találnának vissza:

Abe egyszer csak úgy érezte, barlangban haladnak, nem szurdokban. Aztán meglátta a csillagokat a feje felett. *De hiszen reggel volt, amikor elindultunk! Igen, az ismert tartományban.* Amikor lenézett, ugyanazt látta: a csillagokkal telehintett, tiszta nyári égboltot. *Az égen járunk!* [...] Abe az órájára nézett: a mutató körbe-körbeszaladt, aztán vissza. [...] Távol vörös csík jelent meg, és egy kúp alakú hegy, melynek oldalán vörös, olvadt kőzet zúdult alá. *Egy valódi vulkán!* Ezt is feljegyezték. *A vulkán fontos tereptárgy,* gondolta Abe [...] Az éjszakai égbolttenger helyét olyan fényár vette át, hogy alig láttak tovább az orruk hegyénél. A felszerelésük mélyéről szemüket védő lencsék kerültek elő, mint amilyeneket a robogók sofőrjei viselnek. Abe feltette a fél arcát elfedő szemüveget, melynek zöld lapján át végre megszemlélhette a világot. A vulkánnak nyoma sem volt a horizonton, a nagy fehérség lábuk alól egyre feljebb emelkedő párának vagy ködnek tűnt, melynek minden egyes részecskéje világított. Hamarosán olyan sűrűvé vált, hogy Abe nem látta az előtte haladót, csak hallotta a lépteit. [...] Amikor azonban feloszlott a fehér köd, és végre levehették a szemüveget, kavicsokkal teleszórt, kietlen dombvidéken találták magukat. A dombok aljában fekete víz gyűlt össze. [...] Lassan haladtak tovább, a kavicsok néha kigördültek a talpuk alól,

19 Jeff VANDERMEER, *Expedíció*, Török Krisztina ford., Agave Könyvek, Budapest, 2014, 12–13.

20 *Uo.*, 156–157.

és sűrű szőrrel borított talajt fedtek fel. [...] Végül a kavicsos-bundás dombvidéket kristályerdő váltotta fel, amely benőtte a drótot.²⁰

A visszaúton semmi egyezést nem találtak az előző napi útjukhoz képest, csupán onnan tudták, hogy visszafelé haladnak, hogy vezetőjük zárta a sort. Visszatérve megtudták, csupán hat órát töltöttek odaát, s a korábbi feljegyzésekhez képest pedig semmi egyezést nem találtak. Hetek telnek el, s a csapat újra és újra nekivág, hogy áttörjön a sávon, de úgy tűnik, ez lehetetlen.

Mindkét regény felfedezésre váró területe burjánzó és színes, mely egyszerre csábít és taszít idegenségével. A kísértetiesen csendes éjszakákat ismeretlen eredetű jajongások teszik még félelmetesebbé. Az állatok léte a két területen elenyésző, s ez még inkább a környezetre helyezi a hangsúlyt. Ismeretlen növények, gyönyörű színekben pompázó virágok, fekete víz, kristályerdő, zokogó bazaltok és megannyi más, ami egyben kísért és szorongást okoz ismeretlenségével. A szereplők szorongását saját kiszolgáltatottságuk okozza. A Térségbe nem lehet modern technikai eszközöket bevinni, az Őrület Birodalmában pedig hasznavehetetlenné válik mindenfajta technológiai eszköz. A szereplők mindkét regény esetében védtelen prédák a kíméletlen idegenben. A regények világának szabályai a félrevezetésen, a magyarázatok hiányán, a manipuláción és hazugságokon alapszanak, melyek hatására nemcsak az olvasót fojtogatja a tudatlanság érzése, de a szereplőknek sem sikerül otthonosan mozogniuk környezetükben. Az idő a Térségben és a Sávbán egyaránt súlyát veszti. Az utóbbiban kiszámíthatatlan, hogy egy-egy bevetés alkalmával mennyi idő fog eltelni a külvilágban. A Térségben tartózkodók pedig nem tudják, meddig kell tartózkodniuk odabent, van-e egyáltalán kiút, hiszen a maréknyi visszatérő között senkinek sem maradt tiszta az elméje.

A dolgok megnevezhetetlensége azok idegenségéhez köthető. VanderMeer esetében a torony-alagút dilemma, míg Lőrinczynél a Sadness Springsen túli területet sávnak hívják, mivel úgy tartják, kell, hogy azon túl is legyen valami. Ez azonban nem igaz, így a regényben szereplő tartományt az örök állandóság határozza meg, melyben nincs megújulás. Sadness Springs neve szintén erre utal, hiszen a „Legbánnatosabb Tavaszok” is az örök körforgást jelzik. Ebben a városban a tavasz nem hoz újat, az egész tartomány ezerévenkénti megújulása csupán a kör bezárulását jelenti, így az sosem tud előre haladni. Az állandóság VanderMeernél úgyszintén megfigyelhető. A biológus a Toronyban rálel az előző expedíciók tagjai által otthagyt naplókra. A rengeteg információ éppúgy a Térségben ragad, ahogy az emberek sem térnek vissza.

Összegzésként tehát elmondhatjuk, hogy Lőrinczy Judit *Elveszett Gondvána* című regényének tere escheri mintát követ, amit a történet körkörösségére, statikusságára hozott példánk igazolnak. Az effajta tereket inkább látjuk, mintsem értjük, ami képiséggel ruhazza fel a művet. A tanulmányunk címében szereplő két regény, azon kívül, hogy már történetük felépítésében is markánsan egybecsengenek, egyaránt magukon viselik a New Weird irányzat szinte összes, Jeff VanderMeer által meghatározott jegyét. Ezt követően a képiséghöz – ami alatt jelen esetben a látás megcsalatozását értjük – tértünk vissza, s Freud *A kísérteties* című szövegét alapul véve olvastuk párhuzamosan az *Expedíciót* Hoffmann *A homokember* című művével, rávilágítva a két szöveg weirdhez kapcsolódó közös pontjaira. Végül az *Expedíció* regényvilágának működése és a New Weird jellegzetes mintázatai felől értelmeztük Lőrinczy univerzumának szerveződését.

Jelen tanulmányunkat egy metaforikus meglátással zárnánk, mely a két regényben lévő határsávokra vonatkozik. Az *Expedíció*ban a Térség évről évre kitolja határait, vagyis a külvilág által „fertőzöttnek” tartott terület utat tör magának. Az *Elveszett Gondvána*

végén úgy sejlik, valami minimálisan változott az időhurokban, s az Idegen is úgy véli, a határ egyre homályosabb, esélyt lát rá, hogy egyszer majd végleg eltűnjön. Próbáljuk meg a két megállapítást az irodalomra vetíteni. Az, hogy a fantasztikus irodalmi művek az utóbbi időben magasan vezetnek az eladási listákat a szépirodalommal szemben, tény. Az, hogy ezt a fajta irodalmat egyesek „fertőzöttnek” látják, szintén tény. Azok a kutatók, akik mindezek ellenére arra vállalkoznak, hogy a kettő közötti átmenetet vizsgálják, rámutassanak, hogy az átmenet ez esetben nem kevesebbet, hanem többet nyújt, a homályos határok egyszer majd tényleg megszűnnek létezni, s úgy ezekről a problémákról sem kell majd több értekezést megejteni.

Dolgozatunk végéhez érve Jeff VanderMeer szavaival élénk, aki egy interjúban azt nyilatkozta, hogy szerinte Margaret Atwood SF-trilógiája (*Vad Ádám*-trilógia) „segített igazán ledönteni ezeket a határokat: könnyebbé tette a fantasztikus és spekulatív irodalomnak, hogy a mainstream felől is találjon befogadó olvasókat. Azt gondolom, hogy sokkal forradalmibb, ha nem egy szűk területet próbálsz védeni, hanem megpróbálsz kijuttatni a furcsa, kizökkentő ötleteidet annyi olvasónak, amennyinek csak lehet”.²¹

21 PINTÉR Bence, *Emberre nem hasonlító szörnyeket alkotni – Interjú Jeff VanderMeerrel* = http://sci-fi.mandiner.hu/cikk/20170602_emberre_nem_asonlito_szornyeket_alkotni_interju_jeff_vandermeerrel

Mozgásemlék, performansz és videó, Csíksomlyó, 2015

L. VARGA PÉTER

A lemúr ír, a filozófus bólogat

Garaczi László: Hasítás (egy lemúr vallomásai 5.)¹

¹ A tanulmány a dunszt.sk felkérésére született. Az eredeti változat megtekinthető itt: <https://dunszt.sk/2018/07/18/a-lemur-ir-a-filozofus-bologat/>

(fa)

„Addig nézzem a fát, míg semmi mást nem látok. Felejtsem el, amit tudok a fákról, úgy írom le, hogy csak és kizárólag önmagára hasonlítson. Ébresszem rá egyediségének különös rangjára.” A regénybéli ifjú Garaczi Laci Flaubert Maupassant-nak szánt jó tanácsait igyekszik megfogadni, csak hát a Ligetben túl sok a fa. Ez lehetne a *Hasítás* alapköletétele: a fától nem látni az erdőt, erdőben állni a fát bámulva. Arra, hogy a kettő együtt, egy időben megy-e, az íróvá avanzsálás liminális állapota adhatja meg a választ, ez a liminális, közties állapot az ötödik lemúr-vallomás térideje. Bizonyos értelemben *kontinuum*, persze, egy életszakasz és életpálya illeszkedő egysége, azonban a regény belső világának mozaikjai rendkívül különböző életszakaszokat villantanak meg: hol a kisiskolást a pszichológusnál, hol a felnőtt férfit a parkban. Így tekintve minden mindennel összefügg – „Most mindent elfelejtesz. Mondd utánam: mindent elfelejtek.”, miként a hipnózisba kerülő kissrác *emlékezik* –, az egyes momentumok azonban csak részben következnek a korábbiakból, úgymond *emlékeztetnek* egymásra (akár a lányoktól kapott pofonok az anyai taslira a villamosmegállóban), ily módon hálózatba foglalva a lemúr életének egyes élményeit. Garaczi, azaz az elbeszélő azonban nem gondolja túl e kapcsolódásokat, épp csak fölillantja azokat („jelen lenni, jelt nem adni”), ezért hát a *jelenlét* rögzítésének kimeríthetetlen és beteljesíthetetlen feladatával birkózik a gyermek és a felnőtt. „Mi egy fa, kemény barnán zöld puhák.” Ennél adekvátabb faleírásra nem is igen vállalkozik a flaubert-i kihívásokat kereső író, és tulajdonképpen ironikusan arra a nietzschei alapvetésre is reflektál, mely szerint metaforák seregében gondolkodunk, amelyekről elfeledtük, hogy metaforák. Nincs két egyedi falevél, ahogyan nincs két egyedi fa – kemény barnán zöld puhák, mindenki el tudja képzelni, és működik, és érvényre jut az író írásának „igazsága”. Garaczi új lemúr-vallomása a sorozat talán legminimalistább darabja.

(minimalizmus)

Egy alkalommal a valós (?) Garaczi megjegyezte (talán egy Facebook-kommentben), amikor Raymond Carverről, illetőleg az amerikai szerző életműkiadásáról folyt a szó, hogy Carver úgyszólván a vérében van. Az első Carver-válogatást a Kalligram jelentette meg 1997-ben (*Nem ók a te férjed*), Hazai Attila is fordított bele, a kötetet John Barth alapvető írása, a *Néhány szó a minimalizmusról* vezeti be. Carver mondatai

kopognak, mint a kellemetlen, szűrő eső. Az, hogy a későbbi eredeti Carver-kiadások és az azok alapján készült új magyar fordítások mennyiben térnek el a korábban megismert változatoktól, nem különösebben lényeges, a *dirty realizmus* koszos felszíne alatt pusztuló életek sokasága sejlik föl páratlan megvilágításban, elhallgatások és elfojtások szorongató csöndjében. A *Hasítás* a készülő élet minimuma, amelyben azonban ugyancsak páratlan távlatok nyílnak. Ha tetszik, a lemúr-sorozatnak ez a leginkább coming-of-age darabja, de Carvertől inkább Bret Easton Ellis *Nullánál is kevesebb* című klasszikus debütje felé mutat, legalábbis ami az epikus világ terében való mozgást és fellépést, valamint a katonaság utáni bókklászóspedős hétköznapiak ritmusát illeti. És bár emlékezetbe idézi ezeket a sajátos prózapoétikákat, Garaczi mégis sajátosan Garaczi marad, a lemúr hangja összetéveszthetetlen a maga redukáltságában, szűk nézőpontjában is. A diskurzusok nem keverednek úgy és oly szubverzív módon, mint mondjuk a *Pompásan buszozunk* repertoárjában, de a *Hasítás*nak érezhetően más is a célja: csattanjanak a pofonok, tűnjenek el szerelmek, szűnjenek meg helyek, készüljön a szöveg. A lemúr olvas és ír, iszik és szív, és közben takarékos, mert csak arra koncentrál, ami a lényeg: kemény barnán zöld puhák. Mielőtt modorossá és feszengővé válna az írásgyakorlat, az elbeszélő szerencsére mindig továbblép, nem tulajdonít túl nagy jelentőséget semminek, minimalista jegy, hogy csupán a felszínt rögzíti, reflexiói is ezen a felszínen karistolnak. Alapvető hermeneutikai gyakorlat azonban, hogy e rögzítések és karistolások révén gazdag mintázat jön létre, amely ugyanannyira az olvasóé, mint a lemúré. A *Hasítás* tehát sokkal többet *tud*, mint amennyit mond.

(humor)

A lemúr-könyvek rendkívül szórakoztatóak, mert explicite humorosak. Még amikor komoly a jelenetezés, akkor is nevetésre készítetnek, ami a magyar prózairodalomban ritkaságszámba megy. A magyar próza többnyire ünnepélyes és komoly, sőt komor, sötét tónusú, és bár Garaczi iskolajeleneteinek, humorának van előzménye literatúránkban (Karinthy), kivételnek mondható, hogy valaki egész regényeken keresztül kitarítja e sajátos hangot. Van-e mindebben veszély? De még mennyire. A humor veszélyes, mert ha nem jó, elbagatellizálja a történelmet, a kort, az életet, eltörli még azokat a karcokat is, amelyeket a felszínbe váj. Kikacagni a kort, a magyar félmúltat lehet, de az *olvasó* olvasó bizonytalán többet vár – nem feltétlenül tanulni akar, de megtanulni valamit, amit csakis abból a műből lehet. A lemúr-könyvek, így a *Hasítás* poétikája és a regény modalitása úgy humoros, hogy nem feltételezem, hogy az elbeszélő szándékosan nevetetni kíván. A jó humorista sem mosolyog, miközben viccet mond, és Garaczi, az elbeszélő bizonyosan nem viccet mesél. Mégis páratlanul vicces, és meggyőződésem, hogy a magyar prózának szüksége van a nevetésre. Nem a *kínevetésre*, hanem arra, amire a lét különösebbnél különösebb, mégis rendkívül hétköznapi szituációi készítetnek. Már a pusztá rögzítés, tudomásul vétel és szelekció, amiben a *Hasítás* kimondottan erős – úgy válogatja és helyezi egymás mellé az élethelyzeteket, pillanatokat, tereket és időket, hogy egyszer sem döccen meg a szöveg, egyszer sem érezni huppanót olvasás közben –, egyszeróval a kibontakozó élet (ami sosem múlt idejű, azaz retrospektív, visszatekintő, összegző, tapasztalatot didaktikusan és diadalittasan közvetítő, épp ezért a negyven pluszos Garaczi momentumai is rendre coming-of-age pillanatok) eleve vicces. Mi más lehetne? A feltárulkozásnak mindig megvan a maga humoros aspektusa, Garaczi pedig nem törekszik kitakarni azt. Talán nem is elhatározás kérdése mindez, egyszerűen ilyen az elbeszélőnek az elbeszéltekhez való viszonya – noha hangsúlyosabban ilyen, mint mondjuk az *Arc és hátraarc* esetében, amelyet végkimenetelében valamivel melankolikusabbnak éreztem. És bár a *Hasítás* kezdőmondata („Dolgoznom kell, különben elvisz-

nek”) és zárómondata („Számolok, várom, hogy jön a fény”) a maguk kontextusában és szituáltságában, sőt poentírozottságában éppenséggel fennköltnek hathatnak, ezeket ugyanúgy áthatja egyfajta *igenlés* – amivel ismét Nietzschehez jutunk. A filozófus bólogat.

(a nagy mű)

Legutóbb egy interjúban került elő, miként festene a lemúr-sorozat egyetlen terjedelmes kötetben, s mivel kiderült, Garaczinak még számos ötlete és terve van a folytatásokra nézvést, korai lenne a *vallomások* egy kiadványban látni. Az életmű, ahogyan a lemúr élete, nem lezárt, ugyanakkor az egy alkotásként való olvasás kérdése magában foglalja azt a felvetést vagy a nálunk időről időre fölmerülő óhaját, hogy mi van, mi lesz „a” nagy művel. Mit ír le a pályáiv, hol vannak a csúcspontok, mikor és milyen formában összegződik a lét. (Elképzelhető, hogy a középiskolai tankönyvek terminusai, a „létösszegző mű”, a „világdramma” meg „világköltemény” – még Nietzsche-nél is előkerülő – fogalma, melyet csak érezni lehet, poétikailag tetten érni kevésbé, a felelősek mindezen óhajokért és kérdésekért.) Ugyanakkor talán mégsem volna érdektelen a lemúr-köteteket egy kiadványban forgatni és követni, nem a teleológia, mint inkább a szorosabb összefüggések végett. Elképzelhető, sőt biztos, hogy másféle olvasást kényszerítene ki egy hasonló megjelenés, a pontszerűség kontúrosabb halmazt alkotna, és előfordulhat, az eddigieknél is világosabbá tenné, hogy Garaczinak a lemúr-könyvek a főműve. Innen nézve következetes alkotásfolyamatról beszélhetünk.

Mindez persze lehet, hogy önéletraaj vagy önéletírás (vagy annak megrongálása, miként Jánossy Lajos Paul de Man klasszikus dolgozata révén utal rá), a *Pompásan buszozunk* snecepecázás-jelenetében még Gara Lászlóval, a *Hasításban* ugyanitt már Garaczi Lászlóval van dolgunk – a lemúr mint visszajáró lélek (lásd a *Pompásan buszozunk* lemúr-szócikkét, melyet a nagyapa segítségével rekonstruál Laci) bármikor jogot formálhat a szólásra, ha magát mondhatja. Mit jelent, hogy *magát mondja*? Jánossy a következőket emeli ki ÉS-beli recenziójában: „Ezzel a rongáltsággal [az önéletraaj mint arcrongálással] van tisztában Garaczi, mit több, vállaltan azonosul vele, és fejleszti tovább a szocializációs kelepcecé, a regresszív lázadások és az elfecsérelt szerelmek, a gyerekkori devianciák számbavételével, a hetvenes, nyolcvanas évek többszintű szubkultúráinak felvillantásával. Tőle megszokottan a korabeli élet tárgyi világát, nyelvjárását, szokásait, jellegzetes figuráit, az irodalmi szcenáriót, az úgynevezett magyar vendéglátást, a kezdetleges droghasználatot: a mákmetszés vadregényes kockázatait, sorolhatnánk, takarékos színekkel, de annál koncentráltabban teszi fel a »vászonra«.” Végkövetkeztetésében Jánossy a humor rései mögötti szakadékoságra és csöndre utal, mely „konok homály, néma tartomány”. (Utóbbit érteni vélem, idiomatikussá vált, előbbi kevésbé. Vissza a minimalizmushoz, mely eszerint maximalizmus: ott van minden fölfestve a hallgatásban.)

Ami még egyszer, az önéletraajiságot vagy az önéletírást, még inkább – Lejeune különös, de a maga módján megvilágító erejű fogalmát kölcsönvéve – az *ön-írást* (auto-gráfiát) illeti, egyfelől Garaczi, ha jól érzeltem, nem kötött semmi hasonló paktumot az olvasóval (a francia teoretikus szerint az önéletraaj paktum jelöli ki világosan a szöveghez és az abban elbeszéltekhez való viszonyt), másfelől – még hozzá a lemúr felől – az ön-írás bevégezhetetlen feladatnak tetszik. Ha lenne paktum, könnyebb volna igazolni a hetvenes-nyolcvanas évek létezését is, így azonban „Garaczi”, a lemúr léte látszik igazolhatóbbnak, aminek persze elválaszthatatlan része a hetvenes-nyolcvanas évek. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a lemúr-regényekben maga Garaczi vagy a lemúr a hetvenes-nyolcvanas évek. A *magát mondja* ezt a beszédet, ezt a szót, ezt a modalitást feltételezi, és mint ilyen, sikerrel teszi. De mi a szótárvetetés, mi a siker? „A stílus tülekedés. A siker bukás.” Nagy szavak, mind jöhet.

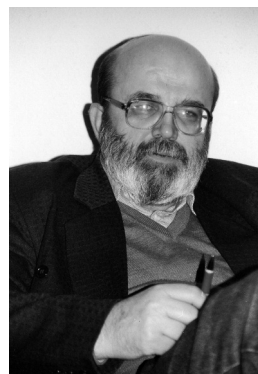
TÓTH LÁSZLÓ

Közelkép Gál Sándorról

Márkus Béla monográfiája

A Magyar Művészeti Akadémia három-négy éve indította el *Közelképek* című írói monográfiásorozatát, melynek két, közelmúltban megjelent kötete is a szlovákiai magyar irodalom egy-egy, Magyarországon is, összmagyar viszonylatban is reprezentáns – Dobos László, Tózsér Árpád, Duba Gyula és Cselényi László mellett –, kiemelkedő alkotójának az életművét dolgozza fel: Márkus Béla a József Attila-díjas Gál Sándorét, Elek Tibor pedig a Kossuth-díjas Grendel Lajosét. Mind Márkus, mind Elek napjaink azon egyre fogyatkozó magyar irodalomtörténészei, -kritikusai közé tartoznak, akik irodalmi irányzatoktól és csoportosulásoktól, ideológiai elköteleződésektől és csoportterdek-befolyásoktól függetlenül a legalaposabb és legszélesebb áttekintéssel bírnak a kortárs magyar irodalom egyeteméről, befogva annak legszélesebb horizontját, így a határon túli magyar írók munkáit, munkásságát is. Ezt bizonyítják egyfelől Márkus eddigi tanulmánykötetei és Sarkadi Imréről, Ágh Istvánról szóló pályaképei, valamint az erdélyi Kányádi Sándor- és Szilágyi István életművének recepciójából készült válogatásai mellett a szlovákiai Dobos Lászlóról, Duba Gyuláról és legutóbb Gál Sándorról írt monográfiái, másfelől pedig Elek Tibor tanulmánykötetei – egyik könyvének alcímével – a „darabokra szaggatott magyar irodalomról”, valamint Gion Nándor-, Székely János- és Markó Béla-, most pedig Grendel Lajos-monográfiája is. Mellesleg tünetértékűnek fogható fel – bár ennek előnyeit, pozitív vonatkozásait is látni kell –, hogy az elmúlt évtizedek (cseh)szlovákiai magyar íróiról szóló eddigi összefoglalók szerzői kevés kivétellel magyarországi irodalomtörténészek voltak (Pécsi Györgyi, Szirák Péter, Márkus Béla, Elek Tibor, Filep Tamás Gusztáv, Vilcsek Béla, Kovács Győző s mások, hozzájuk véve Görömbei András 1980-as áttekintő irodalomtörténetét is, melynek ez idáig még szintén nem igazán akadt sem párja, sem folytatása).

Gál Sándor még az 1950-es évek második felében kezdett publikálni, és könyvei az 1960-as évek derekától jelennek meg (bemutató verseskötete, az *Arc nélküli szobrok* 1964-ben látott napvilágot), s azóta a magyar irodalom egyik, terjedelmében is tekintélyes és műfaji sokszínűségében és rétegzettségében is a leggazdagabbak közé tartozó életművét hozta létre. Szinte alig akad műfaj – a költésztől a kis- és nagyepikán, a gyermekirodalmon, a színműveken és hangjátékokon, valamint az irodalmi publicisztika különböző változatain keresztül a szociográfiáig, a második világháború utáni csehszlovákiai magyarság széles körű társadalomrajzáig, illetve történetének dokumentálásáig –, melyekben ne próbálta volna ki magát. Széles

körü és sokfelé ágazó munkásságának – nem kevesebb, mint hetven könyve jelent meg, egybegyűjtött munkáinak kiadásában az AB-ART kiadó a tizenötödik (!) kötetnél tart – már a pusztta áttekintése, számbavétele, egybefogása sem egyszerű feladat, amire, gondolom, az életmű terjedelme miatt sem vállalkozott eddig senki. Márkus Béla nagy érdeme az a merészség, mellyel nekifogott, hogy rendet vágjon ebben a sokfelé ágazó és kiterjedt életműben, s olyan keretet, illetve szerkezetet talált monográfiájához, mely az olvasó tájékozódását, eligazodását is megkönnyíti Gál sokrétű, és legkevésbé sem egységes – esztétikai szempontból is hullámzó színvonalú – szövegüniverzumában. A Széchenyi-díjas irodalomtörténész, aki már régóta figyelemmel követi Gál pályájának alakulását, már öt esztendővel ezelőtt azzal zárta az író hetvenötödik születésnapjára írt életút-összegzését, hogy bőven itt lenne az ideje egy róla szóló monográfiának, mellyel most, öt évvel később, Gál közelmúlt-béli nyolcvanadik születésnapjára maga állt elő.

Márkus, mint említettem, azon legolvasottabb és legnyitottabb, széles látókörű, szigorú értékrendű irodalomtudósaink egyike, akik nem zárkóznak be egyetlen irodalomszemlélet, egyetlen látószög vagy irodalomtudományi megközelítésmód s egyetlen kánon cellájába, s akiknek munkásságában nem az ítéletre és ítékezésre, hanem a megértésre és az értelmezésre, a recepcióösszegzésre és folyamatelmzésre esik a hangsúly, miközben a lehető legszélesebb forrásanyagra támaszkodik (s olykor még a tárgyával kapcsolatos legmellékesebb megnyilatkozás is jelentéssel bír számára). Így mostani monográfiájának is jelentős érdeme, hogy úgy tekinti át Gál Sándor munkásságát, hogy közben alapos helyzetképet ad egyes művei fogadtatástörténetéről, recepciójáról is. Ami már önmagában sem lehetett könnyű feladat, hiszen költőnk, írónk műveit a kezdetektől egészen a 2000-es évek elejéig számottevő kritikai visszhang kísérte, márpedig a monográfus – hivatkozásai, illetve kötetvégi szakirodalmi tájékoztatója alapján – ezek szinte mindegyikét ismeri (még a legjelentéktelenebbeket is), ami rendkívüli alaposságára, példaszerűen körültekintő elemzői hozzáállására vall. A legkevésbé sem az ő hibája, hogy Gál utóbbi egy-másfél évtizedben megjelent munkái szemrevételezésénél már kényszerűen fel kell hagynia a recepciótörténettel (s emiatt munkamódszerén is némileg változtatnia kell), ugyanis azok – egy-két kivételtől eltekintve – szinte teljes egészében reflektálatlanok, visszhangtalanok maradtak, ami viszont már a magyar irodalmi és kritikai életben az utóbbi évtizedekben végbement strukturális és felfogásbeli változásokra utal, s annak vélhető anomáliáit és tévutait, stratégiát is minősíti. Márkus munkája ezért ilyen értelemben is hézagpótló mű, mely legalább részben pótol(hat)ja Gál alkotói pályája utolsó szakaszának elmaradt értékelését és segít(het)i ez időben született műveinek kanonizálását is. Hiszen különösen érthetetlen és megmagyarázhatatlan, ahogyan mára Gál az ez időben végbement nemzedék-, szemlélet-, értékhorizont-, valamint ízlésváltás – vagy, a monográfus találó szavával: paradigma(vissza)váltás – következtében a szlovákiai magyar irodalomból *kiíródott*. (Jellemző például, hogy ez időbeni gyér recepciója szinte kivétel nélkül magyarországi szerzők nevéhez, illetve magyarországi lapokhoz és folyóiratokhoz köthető.) Mi sem természetesebb hát, ha bevezetőjében maga Márkus is első sorban Gál recepciójának e kettősségével vet számot, tény- és kényszerűen állapítva meg, hogy „az életműnek nincs olyan metszete, szelete, kezdve a lírától a prózán át a publicisztikáig, amelyik ez időtől az aktív recepció tárgya, részese” lett volna, hozzátéve, jogosan, hogy „aligha van még egy kortárs alkotó, akinek »szövegei« annyira »reflektálatlanul« maradtak volna, mint az övéi”. Pedig az író alkotói vénája a rendszerváltást követően sem apadt el, sőt könyvei, ha lehet, még a korábbinál is szaporábban sorjáztak, közöttük számos nem kevésbé fontos és súlyos tartalommal és értékkel, mint 1989-et megelőzően, noha, könnyebb kézzel megírtak is akadnak köztük, bár ilyeneket korábbi művei

között is lehetett találni. (Figyelemre méltó például, hogy míg Gálnak az első könyve 1964-es megjelenése és 1989 között eltelt negyedszázad alatt huszonegy kötete látott napvilágot, addig a következő negyedszázadban – 2014-ig – ennek több mint a duplája: összesen 47!, ami még akkor is sokatmondó, ha ezek egy részét az összegzések, válogatások teszik ki.) S végső soron az életmű recepciójának e kettősségére vezethető vissza, mint már utaltam rá, Márkus könyvének – megközelítés- és tárgyalásmódjában is – kettős jellege is: míg monográfiájának első részében elsősorban a Gál Sándor-i életmű befogadás- és hatástörténetét összegzi, addig 1989 utáni könyvei esetében „kötetről kötetre haladva” – számba vételüket, „egyszerű befogadásukat” segítve –recenziószerűen ismerteti azokat. Nagy erénye viszont, hogy értékszempontjait s elemző figyelmét tekintve mindvégig következetes és egységes marad. Ugyanis változatlanul világos számára, hogy Gál életművének értékei, kanonizációjuk elmaradása ellenére – mind a líra, mind a kispika, mind a gyermekirodalom, mind pedig az irodalmi publicisztika és szociográfia terén – összmagyar viszonylatban is számottevők. Ha végigtekintünk írónk életművén, máig érvényesnek gondoljuk rá Tózsér Árpád fél évszázaddal ezelőtti megállapítását, amikor költőnket legfőképpen „sajátos időélményével”, „időanyagúságával” jellemezte, „legjobb versei »hőseként«” pedig az időt nevezte meg. S gyakorlatilag ez az erendő időbe-ágyazottság és az abból való kiszakadás vágya, a kettő szüntelen egymásnak feszülése Gál egész pályájára, életművére máig érvényes maradt. Amit maga Márkus sem felejt el aláhúzni azzal, hogy Gál pályája „vezérlő gondolatának” minősíti Tózsér megállapítását, hangsúlyozva, hogy írónk életművében „a tárgyak s a [...] természeti jelenségek az »időteremtés« szerepét töltik be”. (De másutt is „az idő mitikus kiterjesztéséről”, illetve „a konkrét valóságérzet”, a konkrét valóságérezékelés „metafizikai síkra” történő átemeléséről, az úgymond „történelmi emlékezetű idő egyetemessé tágításáról” beszél.) S tulajdonképpen ez idő-tényező – az idő megragadásának, rögzítésének ez az eltökélt szándéka mint írói planum – mentén értelmezhetők Gál pályájának csúcspontjai és mélypontjai is. Gondolati síkon ezzel küzd a költő és a prózaíró egyaránt, s erre sarkallja, s nemritkán a benne élő publicista tudatát kitöltő krónikásszerep is. Ugyanis míg a „mindent megragadni, dokumentálni, rögzíteni, rekonstruálni a múlt időből” késztetése örökös sietségre sarkallja, felületességre (is) csábítja, a metafizikailag felfogott és értelmezett idő ezzel szemben a mérhetetlen távolságokat és magasságokat vetíti elé. S tulajdonképpen ezt a kettősséget, végletességet tükrözik írónk könyvei, művei is; „érték-szint-ingadozásai” az időkezelésnek e kettős voltából, abból az idő-csapdából adódnak, melyet Gál esetenként képtelen kikerülni.

Könyvében Márkus nem sokat törődik írónk életútjával, nem sokat pepecsel alanya életrajzával. Ehelyett azt – helyesen – a művei, illetve recepciójuk elemzésével, értékelésével *írja meg*. Mert, véli, helyesen, mi másból teljesebben ki leginkább az író életének, pályájának rajza, mint életműve egyes darabjainak sorra vételéből. Márkus mindvégig igyekszik a legtárgyilagosabban szemlélni monográfiája alanyát és annak életművét, néhol szelíd, néhol pedig szarkazmusig elmerészkedő iróniával (is) nyilatkozva művei színvonalbeli hullámvásáraitól. Azaz többször is bírálattal kell illesznie Gál egy-egy teljesítményét, el-ellankadó minőségigényét (mondjuk az „egészében feledhető kisregény”-hez vagy a „részleteiben feledhető verseskönyv”-höz hasonló minősítéseivel, esetleg az életmű belső ellentmondásainak a „lírikusnak igyekezett modernnek lenni, mindenestül, teoretikusként, kritikusként mindinkább maradi lett”-féle feltárásával, netán a „lírikus bravúrja” és a „prózaíró kudarca”-féle párhuzamokkal, szembeállításokkal, de kemény szavakkal szól Gál irodalmi publicisztikájának, vitairásainak „tapintatlanságra”, „kíméletlenségre”, „előítéletességre” stb. valló kitételeiről is). Mindezzel azt célozva, hogy *kiemelése*

– az életmű kimagasló értékeit számba vevő elemzései – ezzel is hitelesebbeknek, indokoltabbnak tűnjenek. Viszont ha szükségét érzi – s nem ritkán érzi így – a recepciókritikától sem riad vissza, és Gál recenzióival, kritikusaival, értelmezőivel sem ódzkodik vitába szállni (történetesen, amikor a Gál-versek whitmani ihletésére utaló Tózsér Árpáddal szemben azok Saint-John Perse-i ösztönzését emeli ki). Azaz Márkus nemcsak az életművet, hanem annak recepcióját is hitelesen és körültekintően értékeli, ahhoz is hozzáfűzi a maga észrevételeit, magyarázatait; azok összefüggésrendszerében és társadalmi-irodalmi háttére előtt is láttatva így Gál egy-egy művét, kísérletét, törekvését. Mű- és recepcióértelmezései, vers- és prózaelemzései mindeközben általában pontosak, kimerítőek, s ami nem mellékes, „körültekintően érzékenyek” (ő jellemezte így Kartal Zsuzsa egyik Gál-recenzióját), s ahol lehet, példaszerűen kerül a szakzsargon, élvezetes, eleven nyelven, élményszerűen ír a legösszetettebb irodalom- és/vagy esztétikatudományi kérdésekről is. Könyve így – nem mellékesen – szép- és esszéírói erőnyeit is sűrűn meg-megcsillantja. Különösen kiemelkedő, mintaszerű fejezetei a könyvnek e tekintetben a Gál *Mesét mondok, valóságot vagy Az Éden és Golgota között* című kötetéről írt fejezetei, illetve *A szürke ló* széles körű (háttér-)elemzése, konntextuskeresése is telitalálat, mely mellesleg a monográfus meseelméletben való jártasságát is fényesen igazolja. Miként telitalálat az is, amikor Gál költészetének *négy fordulatát* különbözteti meg: kezdve a pályaindító „objektív-tárgyas személytelen lírától” a későbbi „metaforikus-vallomásos”, „személyességében közösségi képviselő”, „történelmi-társadalmi gondokat megszólaltató” versekig, majd „az egyén magántermészetű bajait, betegségét” közlő, „elmúlásérzetét kifejező” opusokon át az utolsó szakasz „mindenségverseivel” pedig a „tárgyas, fogalmi lírához” való visszatéréséig. Márkus szavaival: „A kezdetektől, a természeti lét ontológiai jellegű vizsgálatától az élet antropológiai értelmét kereső szakaszok után a mindenség-létezés, teremtés és pusztítás ontológiájához.” Mindeközben – s ebből is kitetszőn – páratlanul nagy értelmezői/értelmezési terekben mozog, kiterjedt apparátust mozgósít, asszociációs bázisa – gazdag irodalom-, társadalom- és művelődés-, valamint bölcséletörténeti anyagra épülve – szinte az emberi művelődés egészét befogja, hivatkozásai rendkívüli olvasottságát tanúsítják, s az olyan összefüggések és párhuzamok sem kerülnek el a figyelmét, melyek mellett mindenki más szó nélkül menne el. Így például *A rák évada*, illetve Gál betegsége tárgyalásának hivatkozásaiból az is egyértelmű, hogy Márkus kortárs irodalmunk idevonatkozó műveinek szinte mindegyikét ismeri, és nem okoz számára gondot, hogy írónk e kötetét azok összefüggésrendszerébe is behelyezze. De általában sem mulasztja el azon magyar(országi) és világirodalmi párhuzamok felvázolását, melyek befolyásolhatták (befolyásolták) Gál költészetének és novellisztikájának kibontakozását, illetve melyek hátteret festve mögéjük, hozzájárulnak művei tágabb keretek közti értelmezéséhez, megértéséhez is.

Egészében Gál Sándor-monográfiájával Márkus Béla sikerrel kísértette meg a lehetlent: értelmezői csapásokat vágni írónk terjedelmes életművének bozótosában. Teljességgel érthető, ha ezernyi adata, hivatkozása közé egy-egy apró pontatlanság is becsúszott (pl. Miroslav Holub *Anjél na kolečkách* című, nevezetes 1965-ös amerikai úti-esszéje *Golyócsapágyas angyalok* címen ismert Tóth Tibor remek magyar fordításában, elnézendő adattévesztése, hogy *A szürke ló* szövegének kiadását is a Madáchnak tulajdonítja, noha az a pozsonyi színműkiadó, a LITA gondozásában látott napvilágot; s nagyobb gondossággal a cseh és a szlovák személynevek hibátlan – hibátlan mellékjelezésű – írására is ügyelni lehetett volna). Néha Gál egyik-másik műve keletkezéstörténetének a legapróbb részletekre is kiterjedő, legláthatatlanabb összefüggéseket is figyelembe vevő briliáns feltárása, Márkus oknyomozói lendülete és lelkesültsége pedig helyenként akár már –

noha rendkívül élvezetes – túlzásnak is vehető. Az ún. „titoknovellák” közé sorolt *Visszafelé* elemzésénél pedig annak „vadember-történetként” való értelmezése mellett (vagy helyett?) talán az opus parabolisztikus jellegére is nagyobb figyelmet lehetett volna fordítani. Mindezek azonban olyan szeplők, melyek – ha lehet így mondani – nem csúfítják el a menyasszony arcát, hanem még inkább kiemelik annak vonzó vonásait.

És semmiben sem homályosítják el monográfusunk ezúttal is teljes spektrumukban megmutatkozó irodalomtörténeti erényeit, aki – a közvetlenül ezt megelőző Ágh István-pályaképehez hasonlóan – Gál Sándor-monográfiájával is olyan hézagpótló és régóta nélkülözött összefoglalót tett az asztalunkra, amely az elmúlt fél évszázad egyik, csúcsaiban jelentős eredményeket hozó életművének megismerését és megértését, magyar irodalmi – s nem utolsósorban kisebbségtörténeti – folyamatainak tisztázását szolgálja. Így recenzens is nyugodt lélekkel csatlakozhat Márkus Gálnak „figyelmes olvasókat” kívánó óhajához, azzal, hogy ugyanilyen figyelmes olvasókat kíván írónk monográfiájának is, akik jelen művében bizvást lelhetik meg Gál Sándor életművének megismerésére és jobb megértésére vezérlő kalauzusként.

Fa-tartó (*sorbus aucuparia*),
installáció, Pulzus Alkotótábor,
Székelyudvarhely, 2015.
Fotó: Szigeti Gábor Csongor

H. NAGY PÉTER

Labirintusok, Escher-terek, médiумok

Deisler Szilvia: Puzzle-hatás

1 KELEMEN Pál – L. VARGA Péter, *Irodalomtechnika. Friedrich Kittler írásai elé*, Prae, 2014/4., 2.

2 Vö. Hans Robert JAUSS, *A hitvita avagy: The Last Things Before The Last*, ford. JÓZSA Edina = THOMKA Beáta szerk., *Az irodalom elméletei* V., Jelenkor Kiadó, Pécs, 1997, 151.

Deisler Szilvia monográfiájának címéből (annak éléről) talán azért hiányzik egy „A” betű, mert így fokozottan önmagára irányíthatja a figyelmet, vagyis a tárgyon túl és azon keresztül mintegy önmagát is kirakójátékként jelöli. És valóban: a fejezetek és modulok cserélhetőségének köszönhetően megfigyelhető itt egyfajta széttartó jelleg, amely a szakszöveg szerkezetében is leképezi a puzzle-effektust.

Másrészt ez a látásmód emlékeztethet Friderich Kittler módszertanná emelt kombinatorikájára is. „Kittlert olvasva heterogén jelenségek kerülnek egymás mellé – olvasható a Prae Kittler-számának előszavában –, amelyek véletlenszerű egymásmellettiségükkel kiszámíthatatlan ismétlődéseknek és visszatéréseknek nyitnak teret. Ez a tudományos íráshasználat, amely tárgya működésmódjának a megjelenítését – módszertani leképezését – célozza, éppen annak a térbelivé tételnek a logikáján alapul, amelyet Kittler a medialitás legelemből feltételének tekint.”¹ A tudományosság (és a tudományos nyelv) ilyen értelemben vett elmozdítása, annak médiaelméleti kontextusa alapján a *Puzzle-hatás* formai eljárásai teoretikusan is igazolhatók. Ezzel magyarázható például a bevezetéseknek és az összefoglalásoknak a megszokottnál sűrűbb adagolása, mely eljárás ugyanakkor a gondolatmenetben színre visz egy Escher-térszerű folyamatot.

Mióta Hans Robert Jauss 1994-ben, *Wege des Verstehens* c. könyvében a *Kazár szótárt* „kirakhatatlan puzzle játékhoz” hasonlította,² s ezzel jó érzékkel regisztrálta a regény médiatechnikai váltását, a fogalom nagy karriert futott be az elméleti irodalomban, miközben egyre-másra láttak napvilágot az ehhez kapcsolható prózai alkotások és filmek. Deisler Szilvia könyve részben ebből a történeti kontextusból kiindulva elemzi a szóban forgó folyamat számos releváns teljesítményét (pl. David Mitchell: *Felhőatlász*, Mark Z. Danielewski: *House of Leaves*, J. J. Abrams – Doug Dorst: *S*). Az elméleti mintázat (bár inkább jelen esetben a műválasztást tekintve szerencsésebb volna konstellációról beszélni, hiszen például Bret Easton Ellis művei és a *Westworld* együttolvasása nem mindenki számára evidens) jól körülhatárolható, olykor különböző előfeltevésekre támaszkodó, de egymással érintkező felületekből áll össze. Ez a produktív megoldás azzal a kihívással jár, hogy egyensúlyt kell tartani a redundanciák és az innovatív kijelentések között. Ezt egyáltalán nem könnyű megoldani, a könyv szerzőjének azonban sikerül.

A mozgósított felületek (elméleti mozzanatok) közül a leglényesebbek (a teljesség igénye nélkül) a következők: a medialitás és az intermedialitás elméletei (remedializációs technológia), az identitás különféle változataira vonatkozó elméletek, a kortárs testelméletek és a Jacques Derrida-féle testamentaritás, illetve a narratív és reprezentációtechnikai kiindulópontú próza- és filmelméletek. A *Puzzle-hatás* ezek alkalmazásával, az adott produkciók rendszerszervező eljárásait és mediális komplexitását mindenkor eltalálva és látványosan összeillesztve közelít a választott művek felépítéséhez, nyitott szerkezetéhez és értelemirányainak lezárhatatlanságához. Az utóbbi explicite meghatározza az elemzések előfeltevés-rendszerét és konklúzióját is. Ezzel összefüggésben jól látja a szerző, hogy a médiumok nem feltétlenül közvetítenek értelmet, egymáshoz viszonyított, egymásra vonatkozó vagy kapcsolt teljesítőképességük korlátozott, archivációs rendszerként pedig hajlamosak az adatok „átírására”.

A könyvben az elméleti komponensek egymás mellé rendelése reflektált módon történik. A több irányba mutató szálak és alkalmazások fenntartásának alighanem óhatatlan velejárója, hogy itt-ott kitöltetlen helyeket hagy maga mögött (pl. korszakretorikai kérdések, a modellül szolgáló jelenségek elméleti alapjainak pontos definiálhatósága, teljes recepció arzenál, műfaji referencialitás, iniciativitás), mindez azonban olyan befogadót feltételez, melyet (vagy akit) mindenkor az adott konkrét médium viselkedése foglalkoztat (más médiumok kontextusában). Az elmélet ilyen értelemben „csak” elvi és módosítható alap, nem pedig stabilizálható végcél. A többi fölé rendelhető elméleti bázis elgondolása ellentmondana a könyv puzzle-szerű koncepciójának. Innen nézve az egyes fejezetek esettanulmányokként foghatók fel, melyek egymásra írásával és egymásba ékelésével azonban kialakul egy centrum nélküli kapcsolatrendszer, melynek főbb csomópontjait a három rész címeiben jelölt fogalmak képezik (identitás-puzzle, útvesztők, mind games stb.)

Az elméleti kombinatorika, nagyon-nagyon leegyszerűsítve, többször kidobja azt a fejleményt a *Puzzle-hatás*ban, hogy „számtalan ponton segítheti a filmes módszerek elemzése az irodalmiakértőbb elemzését”,³ és fordítva, ami arra utal, hogy a médiaelméleti kompetencia túllendülhet a szöveggént felfogott irodalom, az esztétika és a kultúr-szemiotika horizontján. Szoros kapcsolatban azzal a fejleménnyel, hogy a médiatechnológiák és az inskripció technológiák elemzése a kittleri értelemben vett rejtvényfejtésre, az információk elkapására hasonló inkább, mintsem valamilyen előzetes pozícióban lévő értelem megragadására korlátozódik. A dolgozat filmtechnikai elemzése példabírásként (pl. *Felhőatlasz*, *Fekete hattyú*, *Sherlock*), az irodalom és a vizuális médiumok kölcsönviszonyainak és eltéréseinek felnyitása szintén releváns. Ugyanakkor mindez messze elkerüli az apparátuselemzés bukta-tóit, a médiumok összevillanása és széttartása kreatív megoldások és interpretációs javaslatok sorozatával szembesíti a könyv olvasóját.

A könyv applikatív részeiben az elemzett műveket összekötő puzzle-effektus olyan mechanizmusként lepleződik le, amely nem

3 Pl. DEISLER Szilvia,
Puzzle-hatás, NAP
Kiadó,
Dunaszerdahely,
2018, 36.

4 MOLNÁR Gábor
Tamás, *A*
(tömeg)vonzás sza-
bályai.
Kommunikációs és
olvasási modellek
Sterne, Calvino és
Pynchon egy-egy
regényében, Ráció
Kiadó, Budapest,
2012, 209.

rögzített formaelv, hanem az alkalmazástól függően (újra)aktualizálódik. Ez a nyitott, antiformalista koncepció alkalmassá teszi a konstrukciót arra is, hogy a fejezetek között, az argumentáció során variálódjon és dinamizálódjon az elméleti szempontrendszer. A szerző kitűnően alkalmazza a medialitásra vonatkozó ismeretanyagot, innen nézve korszerű értelmezői technológiát működtet. Ugyanakkor a medialitás és a materialitás egyénítő funkciójára is reflektálnak az elemzések, sikeresen teszik láthatóvá a médiumok és a választott művek specifikumait, sőt adott esetben a marketing jelentőségét is (pl. a J. J. Abrams és Doug Dorst *S* című regényéhez készített, médiumkapcsolásra épülő promóciós anyagok elemzése említhető itt). Az alábbiakban néhány apróságra irányítanám rá a figyelmet.

Nem mellékelek a könyvhöz egy reprezentatív listát, hiszen a műválasztás tökéletesen indokolt. De van egy olyan mű, melyet több mint érdemesnek tartok arra, hogy legalább az említés szintjén szóba kerüljön itt. Thomas Pynchon *Gravity's Rainbow* című regényében ugyanis több narratív (vagy antinarratív) megoldás, technológiai művelet előlegezi (vagy valósítja meg) az említett médiatechnikai fordulatot. Pynchon korszakos alkotásában a háborús erőszak és a kommunikáció közötti kapcsolatokat mindenekelőtt a *filmszerűség* erősíti meg. A szöveg több helyen egyfajta imaginatív filmmé alakul, amire több példa hozható a filmes médiumra történő utalásoktól kezdve a kameraszemszög érvényesítéséig. Emellett, ahogy Molnár Gábor Tamás kitűnő könyvében fogalmaz: „A film összekapcsolása a differenciálszámítással a regény egyik olyan vonása, amely alátámaszthatja Kittler elképzelését a művészeti médiumok technológiai feltételezettségéről [...]. A szereplők maguk is úgy gondolnak el regénybeli eseményeket, mintha azok filmes jelenetek, vágások lennének [...], s helyenként hosszabb reflexiókban is fönnáll az irodalmi elbeszélés és a filmnyelv közötti párhuzam (ami természetesen egyszerre jelezheti az analógiákat és a különbségeket).”⁴ Valóban, emellett a *Súlyszivárvány*ban nem csak a motívumok transzdiszkurzív jellege figyelhető meg, hanem az is, hogy azok az „önszerveződő káosz” felcserélhető elemeivé válnak. A *Puzzle-hatás* tehát Pynchonnál is megtalálhatta volna a maga elrugaszkodási (vagy nehézkedési) pontját.

Másrészt egy utalást megér az is, hogy F. Scott Fitzgerald torzóban maradt, *Az utolsó cézár* című regényének – akkori tematikai újdonsága mellett – van legalább két olyan sajátossága, mely igazán a Pynchon körüli prózafejlemények felől nyerheti el jelentőségét. Az egyik a mű narratív technikájával, a másik a szöveg jelképzésével áll kapcsolatban. *Az utolsó cézár* elbeszélője egy hölgy, aki hol kivonul a történetből, hol pedig saját kalandjairól, gondolatairól számol be. Míg az első esetben az elszemélytelenedő nézőpont a címszereplő (Monroe Stahr filmgyáros) mindennapjairól tudósít, addig az utóbbi részek magánéleti kommentárként funkcionálnak. Az ily módon kibontakozó, több perspektívából látható panorámát eltérő médiumok szövevénye hálózza be. Az emlékezés nyomvonalát és az azt

keresztelő élménycentrikus szólamokat ugyanis folyamatosan áthatja a hollywoodi retorika, mely mindenekelőtt forgatókönyvekből és filmcítátumokból épül fel (a *Ben Hur*tól a *King Kong*ig). Vagyis Fitzgerald eljárása mintha látenszen már tartalmazná azt a poétikai lehetőséget, melyet a médiumok egymást kölcsönösen átható keverésének művészi gyakorlata fog kihasználni és reflektálni. Másrészt a mondatok szintjén is kimutatható, hogy a kijelentések értelemirányait olyan alakzatok biztosítják, melyek magából a filmnyelvből származtathatók (pl. „nagyotál”, „fénycsóvák”, „trükk”, „háttér”, „technicolor színek”, „premierplán” stb.). Ebből következően *Az utolsó cézár* nem pusztán tematikai feldolgozása a hollywoodi mítoszoknak, hanem olyan szöveg, mely tárgyával annak speciális jelhasználata alapján lép kommunikációba.

Témát váltva, a *Puzzle-hatás* a megfelelő helyen az 1980-as évekre teszi a testkép azon módosulását, amely az elemzett művek egy része szempontjából megkerülhetetlen. Valószínűleg azonban régebbi folyamatról lehet szó, mely a modernségben vette kezdetét. A gomina, a hajszelé megjelenése ugyanis már előlegez valamit ebből. Hans Ulrich Gumbrecht 1926 című könyvében számos példát hoz arra, hogy az adott időszakban a fényes felületek iránti vonzódás kiterjed a test egészére is (vö. *Gomina* c. bejegyzés az *Elrendeződések* c. fejezetben).⁵ A nők dióolajat kennek a bőrükre, alapozót használnak, hogy a test felületére írjanak vele, a fiatalok szűk, fekete bőrkabátokat hordanak és így tovább. Gumbrecht szerint, ha valaki fénylő felület alatt jelenik meg, az a test színrevitelének olyan módja, amely a rávetülő tekintetet visszaveri, ezáltal a birtokosát nézői szerepkörbe kényszeríti. A csillogó test visszaveri a fényt, ellenáll a tekintetnek, ezért kisiklik az olyan pillantások elől, melyek az értelmet keresik. Mindez olyan aktus, amely tárggyá teszi a testet, ily módon távolságot teremt test és tudat között. Ez a távolság a stilizált testek modernista kavalkádjában megnő akkor, ha a képbe bekerül a technológia. Test és tudat szétválasztása pedig az új médiumok megjelenésével az ember identitására vetül, gondoljunk például a század közepén megjelenő Turing-tesztre, vagy arra a folyamatra, melynek következtében a visszaszoruló testtapasztalat (az anyag-szerűség feloldódik a cybertérben) és a felerősödő testrepresentáció (divat-, egészség-, szépségipar stb.) egyszerre határozza meg jelenünket. (Csak zárójelben: Gumbrecht hivatkozott műve remek példája a fentebb említett kombinatorikának is.)

A labirintusról (labirintusfajtákról) szóló bevezető rész a *Puzzle-hatás*ban – természetesen – szintén számos utalással bővíthető. Ezek közül egy, az akadémiai közegben ritkábban említettire hivatkoznék. H. P. Lovecraft *Eryx falai* című novellájának helyszíne egy olyan labirintus, melynek láthatatlanok a falai, mégis materiálisak. A szereplőnek nem csak azzal kell megküzdenie, hogy eltéved a vizuálisan észlelhetetlen falak között, de azzal is, hogy a vizuális medializáció során (megpróbálja feltérképezni, feljegyzéseket készít róla) számos külső (pl. sötétedés, köd) és belső hatással (szorongás) kell megküz-

5 Hans Ulrich GUMBRECHT, 1926: *Élet az idő pere-mén*, ford. KELEMEN Pál – MEZEI Gábor, Kijarat Kiadó, Budapest, 2014, 89–94.

6 H. P. LOVECRAFT,
Eryx falai közt, ford.
GÁLVÖLGYI Judit,
Dávid Könyvkiadó,
Szeged, 1995, 153.

7 A médium anyag-
ságának és a köz-
vetített cselekmény-
nek a széttartásához
vö. H. NAGY Péter,
*Médiumközi reláci-
ók*, NAP Kiadó,
Dunaszerdahely,
2018, 119–120.

denie. Az utóbbit olyan lidércnyomásként írja le a figura, amely az álom és az ébrenlét közti zónába taszítja, miközben kénytelen „egy elfelejtett kezek által emelt láthatatlan épület láthatatlan útjait járni egy idegen bolygón”.⁶ A novella részben napló formában íródik, melynek a labirintuscsapdában való bolyongás szabja meg az „irányait”. Talán nem érdektelen, hogy közvetlenül Borges és társai előtt a labirintusjelleg és az irodalmi szimuláció közti összefonódás a populáris irodalomban is felmerült (Lovecraft a dark fantasy klasszikusa, de az említett mű sci-fi novella).

Deisler Szilvia könyvének egyik fejezetével kapcsolatban termékeny vita kezdeményezhető az *Eredet* című Nolan-film megközelítését illetően. A szerző meghagyja azt a lehetőséget, hogy a teljes történet Saito (Watanabe) emlékezetén keresztül férhető hozzá, amit a kezdő és az egyik utolsó jelenet közti eltérés indokol, és mivel az emlékezet instabil, ezért a valóság (vagy inkább a realitás) innen nézve máris megrendül. Véleményem szerint azonban a film története nem feltétlenül Saito emléke vagy álma, ahogy Cobbé (DiCaprio) és másé sem, hanem ezek váltogatása. A kezdő jelenet nem identikus ismétlése ezt nem zárja ki, inkább arról lehet szó, hogy a jelenetet más perspektívából látjuk. Fontos talán, hogy a Furcsa Hurok ugyan hierarchikus rendszer, vagyis az egyik szintjére a másikon keresztül jutunk el, de a szintek közül valamelyik simán lehet valóságos. Az álomtér összeomlása után Saito és Cobb nem mehet visszafelé, számukra a Limbo után a repülőgép utastere következik, ahol a hurok visszatér önmagába. Az Escher-tér az álom határainak kijelölésére szolgál a fikció szerint, tehát ez is lehet az egyik álomszint, azt viszont nem kell feltételeznünk, hogy ez össze van kötve Saito emlékezetével. (Így a kezdőjelenet immanensen is érthető: Saitónak azért ismerős egy másik álomból Cobb, mert évtizedeket töltött az adott álomtérben az elválásuk óta.) Ha a film ily módon ugrál az álomterek és a néző által valóságosnak hitt szint között, akkor egyrészt nagyobb üt a záró kép, másrészt az inceptió kiterjed a nézőtérre is, mivel a film sikeresen ülteti el a néző fejében azt a bizonyos mondatot: lehetséges, hogy a világod egy álom. Ez pedig már bizonyosan függetleníthető Saito tudatától.⁷

A *Puzzle-hatásban* a *Glamoráma* időkezelése kapcsán a könyv írója kifejti, hogy egy előre- és hátrautalás csak akkor működik, ha ugyanazon a narrációs szinten helyezkedik el, s ez a filmek esetében nem érvényesül, ha két filmről, két külön felvett jelenetről van szó. Itt talán egy pontosításra lenne szükség. Az ugyan igaz, hogy az előre- és hátrautalás a szerző által leírt módon működik, viszont ha két film viszonylatába helyezzük, akkor maga az utalás mégiscsak funkcionális lehet. Nézzünk egy példát. Vannak olyan filmek, melyekben furcsa kinézetű alakok felnyitják egy autó csomagtartóját, vágás, és az illetőket a csomagtartóból látjuk. Ezt a snittet úgy is nézhetjük, hogy filmes intertextus, ami legalábbis tisztelgés a *Ponyvaregény* előtt. Persze Tarantinótól függetlenül is nézhető, hiszen másik filmben szerepel, ezért inkább lehetséges vagy véletlenszerű kapcsolatként

lehetne meghatározni, melynek nem feltétele, hogy az ismétlés azonos narrációs szinten helyezkedjen el. Az elő- és az utóidejűség itt persze valóban felborulhat, de a maffiatörténetbe bevitt ironikus gesztus, melyet az extrém kamerakezelés tesz lehetővé, mégiscsak összeköti a jeleneteket. Innen nézve elgondolható két film között is a jelzett eljárás egy másik, de azzal rokonítható verziója, mely a deixisből való kilépésen alapul.

Ha már Tarantino neve fölmerült, megjegyzendő, hogy a puzzle-effektus éppenséggel az ő filmjei kapcsán is megközelíthető. Sőt, a mozaikszerűség egy olyan forgatókönyvtípusban is érvényesül, mely a teleológia helyett az elemek különféle „rakosgatására”, nem identikus újrapozícionálására épül. Olyan példák merülhetnek fel ezzel összefüggésben, mint a *Crash* (Paul Haggis), a *Magnolia* (Paul Thomas Anderson) vagy a *Mr. Nobody* (Jaco Van Dormael) stb. Ezekben a filmekben a kiszámíthatatlan, tervezhetetlen keresztezések nem pusztán a szereplők nézőpontját korlátozza, de a totális tervrajz nézők általi összeállíthatóságát is kérdéssé teszi. (Tarantino *Becstelen brigantyk* című opusa pedig azt mutatja meg, hogy a véletlenek és az összeesküvések összjátéka olyan történelmet is eredményezhet, amely nem valamilyen Nagy Terv szerint alakul, hanem egyéni döntések és elhibázott lépések sorozatán nyugszik.) Másfelől olyan darabokra is nyugodtan kitekinthetünk, mint a *Saw* (*Fűrész*, r: James Wan) című produkció, melyben a történet a Kirakós (Jigsaw) becenévre hallgató sorozatgyilkos játékaként egy kirakós összeillesztéséről szól. Az alapsztori felépítését pedig kiválóan leképezi a film képi szerkesztése és zenei aláfestése is.⁸

Végül egy kihagyhatatlan megoldás, ha a kirakós jelleg szóba kerül. A *The Usual Suspects* (*Közönséges bűnözők*, r: Bryan Singer) című kiváló filmben egy elképesztő történet bontakozik ki – Roger „Verbal” Kint elbeszélésében, akinek megformálásáért Kevin Spacey Oscar-díjat kapott – Keyser Sozéről, a kegyetlen és titokzatos alvilági figuráról. A Kintet hallgató ügynök ezt legendának tartja, és elengedi a kistílű bűnözőt, majd leesik az álla. Körülnéz ugyanis a helyiségben, és megtalálja a történet főbb elemeit szétszórva, az asztalon, a faliújságon stb. Majd Kintet látjuk, amint mozgása és arckifejezése megváltozik, ezzel is sugallva: bizony nem csak az nem zárható ki, hogy a történet igaz, de még az sem, hogy ő maga Keyser Soze. Innen nézve világos, hogy Kint azért kér kávé a kihallgatáson, hogy időt nyerjen, és összerakhassa a sztorit, újabb elemet illeszthessen a puzzle-ba. Ezzel nagy nyomaték kerül az eldöntetlenségre, a nyitottságra, vagyis a kontingens szövegköziségre, az eredet(iség)üktől megfosztott cselekményszálak intermedialitására stb., mivel Keyser Soze életműve egy ad hoc módon összeeszkábált közeg terméke, és mégis működik, tökéletesen alkalmas a megtévesztésre. Sőt mi több, arra is, hogy a szereplői identitást egyszerre bizonytalanítsa el és erősítse meg.

Ebből a néhány példából is látható, hogy a *Puzzle-hatás* számos ponton továbbírható, az elemek rakosgatásával pedig újabb konstel-

8 Vö. L. VARGA Péter, *Zene, kép és kirakó. Kampókéz/Fűrész – Újranéző. Szőrös Kő*, 2008/4., 70.

lációkba rendeződik. Emellett a könyv tulajdonképpen ott folytatható, ahol vége szakad, hiszen a *Glamoráma* kontextusaként játékba hozott *Westworld* azóta a második évaddal bővült, s a két évad közötti változtatási irányok elemzése szinte adja magát, hogy a *Puzzle-hatás* következő darabja legyen. (Vagy alkalmas erre a *True Detective* harmadik évada is, melynek már az előzetesében mi máshoz is hasonlíthatná a nyomozó saját elméjét és ezzel a lezáratlan ügyet, mint kirakóshoz.) De a jelzett kiegészítések alapján megírható volna a *Puzzle-hatás* alternatív változata is, ami ugyancsak érv lehet a kutatás folytatása mellett. Ez egyben azt is jelenti, hogy a monográfia olyan értelmezési irányvonalakat, rejtett dimenziókat ragad meg, melyek folyamatosan konstrukciós elvekként működnek az irodalom és a filmek világában (a médiumközi puzzle-effektusról mindeddig mégsem született magyar nyelven ilyen átfogó munka). A kirakós jellegnek alighanem sokféle változata fog még elkészülni, hiszen a rejtvényfejtés vagy a jelentés elkapásának médiatechnológiai kihívásai az alkotók és a fogyasztók, illetve a kultúrakutatás immár evidens problémafelvetései közé tartoznak.

Consumerist redemption / the burden of capitalism (Fogyasztói megváltás / a kapitalizmus terhe), performansz, Žagarė, Litvánia, 2017 / Fotó: Szigeti G. Csongor

HIZSNYAI ZOLTÁN

„...ahol mindenki idegen”

Gondolatfoszlányok Barak László Madách- és Forbáth-díjas verseskönyvéről

Ha Barak László költészetéről esik szó, szinte már kötelező szóba hozni verseinek közéletiségét. Lám, ezt a kötelezettséget máris letudtam, szóba hoztam én is. Bocsánat.

(Egyébként azért szabadkozom ilyen szarkazmusba mártott álságossággal, mert líráról értekezve a kordivat szerint nem számít éppen valami elegánsnak a közéletiség. Még kiindulópontként, a verstest vázaként sem. Az antikvitásban még egyáltalán nem így gondolták.)

Ennek a közéletiségnek a mibenlétéről és főleg kiterjedéséről, az általános emberi dimenziók, sőt a végső kérdések felé való tovagyűrűzéséről azonban, amennyire látom, nemigen elmélkednek az ítések. Mintha Barak László kétségtelenül rögválóságából sarjadó témái önmaguk levében rotyognának versei olvasztótégelyében, és nem nyitnának kapukat akár még az ontológiai szemlélet felé is. Pedig. De ne szaladjunk előre.

Lássuk először is a mibenléletet.

Az ernyedti lírai széptevést, a mélység látszatával házaló ravasz dekorativitást, a szimpla energiátlanságból vagy a pusztá enervált-ságból filínget eszkábáló középszerűséget a lelki finomsággal és a korszerűséggel azonosító lírai divatmodellek búvőköréből szemlélve Barak László költészete kétségtelenül túlságosan konkrét, zabolátlan és földhözragadt. Szinte már zsurnalisztikus. Beszólogató, szabad szájú, mint a publicisztikája. (Ezt csak amúgy a margóra jegyzem meg, nekem ugyanis – habár költői alkatunk diametrálisan különbözik – egyáltalán nem esik nehezemre máshonnan szemlélni.)

Szögezzük le először is, a miheztartás végett, hogy Barak verseinek néha valóban igencsak csípős szóhasználatba ágyazott közéletisége azért soha nem vesz olyan radikális irányt, mint az például Petőfinél, Adynál vagy Petri Györgynél nemegyszer tapasztalható. Ő ugyanis Petőfivel ellentétben soha nem buzdít akasztásra: „Mindenkinek barátság, kegyelem, / Csak a királyoknak nem, sohasem! / Lantom s kardom kezemből eldobom, / A hóhérságot majd én folytatom, / Ha kívülem rá ember nem akad – / Akasszátok föl a királyokat!” A regnáló miniszterelnököt se ő nevezi „bolond”-nak és „rongy”-nak valamely költeményében: „...szeressétek, / Őt is, a vad, geszti bolondot, / A gyujtogató, csóvás embert, / Úrnak, magyarnak egyként rongyot”, hanem Ady a *Rohanunk a forradalomba* című ver-

sében, gróf Tisza Istvánra téve ekként a maga korában még teljesen egyértelmű célzást. És nem ő indítja így a *Leonyid Iljics Brezsnyev emlékére* című erősen rendhagyó sírverset se: „Felfordult a ferdeajkú vén trotty”, hanem a huszadik századi magyar bölcseleti líra kimagasló alakjaként számon tartott Petri György, aki halhatatlan opusát ráadásul nem restelli így befejezni: „Nem veszi elő többé / a húgyfoltos sliccből a Nagy Októberit”.

Barak László lírájának közéleti radikalizmusa ezekhez képest, ugye, kismiska. Ami azt illeti, verseiben tartalmilag az égvilágon semmi radikalizmus sincs, a kifejezésmód tekintetében se vádolható ezzel (már ha valakinek netán illetén irányból támadna kedve vádolni), a zaftosabb obszcenitásokat inkább kerüli, sőt, a trágárságot illetően még a publicisztikájában se merészkedik olyan messzire, mint némely keresztény-konzervatív „belhoni” véleményformálók. Utóbbi műfajban azonban pengeéles megfogalmazásai miatt kétségtelenül így is nyugtalanítóan kirí a prüdségéről és tompaságáról híres szlovmagy hírlapi szövegthalmazból (bár szerencsére vannak már követői).

És van itt még egy elgondolkodtató furcsaság: Barak László a verseiben (a közhiedelemmel és a fentebb megidézett klasszikusokkal ellentétben) közvetlenül soha nem politizál. Az áthallásokkal kalkulál ugyan, viszont, jó érzékkel, nem csúszkál át a direktbe. Sűrűszövéssé, a személyes érintettség szemérmes kifejezésétől sem ódzkodó, de egzisztencialista szemléletmódba ágyazott lírai közéletiségének mindig van egy (vagy több) társadalomfilozófiai rétege.

És amire a sokszor igen gazdag rétegezethez mellett közéletiségének mibenlétével kapcsolatban a legfontosabb felhívni a figyelmet, az Barak László mindent átható humanizmusa: részvéte, féltő együttérzése, empátiája minden veszélyeztetett egzisztenciára kiterjed, a bűnösökre ugyanúgy, mint az áldozatokra. Bizonyos fokig még a legsötétebb, legvéresebb kezű bűnözők emberi méltóságára is tekintettel tud lenni, mindenesetre nem tuszkolja át őket az animálisba, hogy a Gonosz helyét egy magaszosabbnak láttatott emberiség ideáján kívül jelölje ki. Az állatiasság szerinte nyilvánvalóan emberi tulajdonság, állatnak nincs és nem is lehet hozzá köze. (*Retúr a pokolba*) Ahogyan új, *Én nem menni lakni külföld* című verseskötetének záróversében fogalmaz:

*én lenni emberbőr-kötésben
ördög/angyal
angyal/ördög*

(én?)

Mindezek után joggal merül fel a kérdés: de akkor hol is van itt a rögválóság? Versei végkifejletében már sehol. Barak soha nem ragad bele a valóság rögvösebb részébe. Legfeljebb a dobantáshoz, az elrugaszkodáshoz veszi igénybe azt, lírai énje nézőpontját azonban olyan magasan választja meg, ahonnan láthatók és láttathatók a nagyobb léptékű mintázatok is. Minél röghöz kötöttebb, profánabb az alaptémája, annál nagyobbab emel rajta. Soha nem a téma húzza le magához, ő emeli azt át az általánosba, a felülnézetibe, és amikor az ihlet engedi: az egyetemesbe.

Én nem menni lakni külföld című versgyűjteménye – számos kötetéhez, például a fentebb már szóba hozott *Retúr...*-hoz hasonlóan – egyetlen nagy kompozíció. Témája az idegenség, az elidegenedettség és az elothontalanodás. Konkrétabban az egymás számára idegen világnézetek, etnikumok és kultúrák találkozása és az otthon otthonossága és idegensége. Kibontom: az otthonainkban megjelenő idegenség, ha kisebbségként jelenik meg, fóbíát, gyűlöletet, majd agresszivitást generál, ha pedig többségi presszió-

ként érvényesül, elidegenedettséghez vezet – vagy akár az otthon (az otthonosságérzet) elvesztését is okozhatja. Ha az otthon kultúrája bármilyen szempontból is (vallási, nyelvi, politikai stb.) kisebbségbe kerül, és abba a többség beletenyerel, a kisebbségbe szorított egyén elidegenedik, otthontalanná, idegenné válik. Akár még önmaga számára is... – és nem csak akkor, ha (e)migrálni kényszerül. Tudjuk, a kényszerek halmozódása és a nyílt agresszió megjelenése végül sorstalansághoz vezet.

A könyvmű szövegeinek tagolása három plusz egy.

Az *Otthonaink melege* című ciklus – ahogy arra a kissé szarkasztikusan értendő cikluscím is utal – az otthon és az otthonosságérzet viszonylatainak gazdag, sokszínű taglása, beleértve az ezekkel kapcsolatos egzisztenciális szkepszist, sőt az otthonosságérzet pusztá jogosultságának megkérdőjelezését is. Idézem a ciklus (s egyszersmind a kötet) nyitóversének első négy és utolsó két sorát:

*Szívesebben lakom itt,
Ahová nem kell megérkezniem,
mert el sem indul/hat/ok soha.*

(...)

*Úgy őriz ez a giccs,
mint vakvéletlen a gyantába dermedt rovar.*

(...eszemben sincs elindulni)

A ciklus utolsó előtti versének már a címe is beszédes: *A kívülálló*. Ebben olvashatjuk:

*Pedig, ami körülvesz,
ami az éterből rád zuhog,
nem más,
mint az örökös kívülálló
drogként sóvárgott izgalma.
Amit a kamu hit,
az öncsaló hitetlenség,
a szüntelen bűntudat vetít.*

A *Lektúr* című cikluszáró vers valóságöröge a szexus, pontosabban a szexuális fantázia, ám Barak az éhes vágyképzetekbe se ragad bele, hanem egészen váratlanul ontológiai töltetettel ruházza fel őket. Tudatos szerkesztésre és a téma igazán nagyívű megközelítésére utal, hogy az *Otthonaink melegét* – persze az ejakulációra ráakaszkozó primér értelmezést is játékban hagyva – a szerző ide futtatja ki:

*Az sem mellékes igény,
hogy aztán úgy legyen képes elmenni,
mintha épp megérkezett volna.*

*Egyre többször agyal azon,
hogy eljöhet az idő,
amikor már csak úgy lesz majd képes megérkezni,
mintha éppen távozóban lenne.*

A *Fóbia* című ciklusban a kisebbségként megjelenő idegenség kap szót – mindkét értelemben. Egyrészt az idegenek megjelenésére reagáló otthoniak viszolygással és félelemmel teli szavait halljuk, de Barak László hangján – mintegy belső monológként – az idevetődött idegen is megszólal, és felteszi a maga egzisztenciális kérdéseit.

*Elindultál,
hogy öröklött imáidat
ne tölts meg többé vérrel senki?
Honnan tudtad volna, hogy vérben pancsol
minden Isten?*

*Elindultál,
hogy kiforgassanak,
mint egy lopott batyut?
Mint védtelenek beleit
egy tébolyult csatatéren?*

*Megváltás lehet
a pokol túloldala?
Ha már a kapujában
– a beléptetésnél! –
ellenségként motoznak meg?*

(...)

*Mégsem halhatsz bele végleg.
Akkor sem, amikor ujjaidat egyenként,
mintha mérgezett madarak tetemeit pakolnák tűzre,
gumikesztyűk nyomják
a testmeleg tintapárnába.*

(Checking)

A fent idézett vers – és ez a *Fóbia* c. ciklus néhány más darabjára is érvényes – az egyébként valóban fontos (e)migránskérdést manipulációra felhasználó mai viszonyok között kétségtelenül olvasható politikai állásfoglalásként is. Pedig valójában csak társadalomkritika, vagy talán még az sem: egy, a humánétológia tárgykörébe tartozó jelenségcsoport művészi ábrázolása.

Csányi Vilmos *Az emberi viselkedés evolúciója* című tanulmányából idézek: „A csoport szelekciót az ember esetében valószínűleg a nyelv kialakulása tette lehetővé. A nyelv egyfajta izolációs tényezőként jelentkezett, csökkentette az egyes csoportok közötti kapcsolatot, a csoporttagok vándorlását a csoportok között” (...) „Ugyancsak ennek a fejlődésnek a következménye a csoportok közötti fokozódó ellenségesség kifejlődése. A nyelvi izoláció kialakította a csoporttudatot mint egyfajta új szociális tényezőt. Azok a csoportok jutottak a legjobb területekhez, amelyeknek tagjaiban a csoportösszetartás a legnagyobb volt.”

Az evolúciós továbblépést hajdan lehetővé tevő jelenség xenofóbia formájában még ma is létezik, és bár nem összeegyeztethető sem a kereszt(y)ény erkölccsel, sem a liberális eszmékkel, meglehetősen sok honfi- és nemzetársunk mind a mai napig természete-

tes és jogos védekező reflexnek tartja. Ezért aztán, alátámasztandó a zsigeri készletet – többnyire talán nem is egészen tudatosan – egyfajta etnikai alapú, kettős mércén alapuló morált alkalmaz. (Ha valami, akkor ez az igazi erkölcsi relativizmus, ez a gumiéthosz, amelyet mindig szabadon lehet az adott nemzettestre szabni.) Az ember fejlődéstörténetének egyik ősi stádiumába ragadtunk itt bele részlegesen, hiszen – Csányi Vilmost tovább idézve – „Az evolúció ezután különösen felgyorsult, kialakultak a modern ember tulajdonságai, és a kultúra kifejlődése révén újra megváltoztak a szelekciós feltételek, előtérbe került a csoportok közötti kooperáció, amelynek eredménye a civilizáció.”

Barak László mindezt nagyon jól tudja, és nem csak hogy tudatosan érzékeli, hanem magas hőfokon át is érzi.

Ennek a tudatosságnak a legmeggyőzőbb bizonyítéka az, hogy kötetének harmadik, *Bárhol az ég alatt* című ciklusában a helyzet fordítottját is rendkívül hitelesen ábrázolja. Amikor ő külföldön az idegen.

*eiffel tornyában
jules verne (a restaurant)
kávé helyett
kényszerű ebéddel támadt ránk
(annyiba fájt
mint kéthavi fizetésem)
csillivilli volt a tetthely
hadseregnyi (benszülöttnek tűnő) személyzettel
ijedtemben rendeltem hát
deux café helyett
szimpla marhasültet
meg halat
megsúgtam közben
ebéd után
csak vízre telik ám
így a vin français elmaradt*

*megegyeztünk akkor
a pénznyelő kalandról
otthon majd szó se essék
nehogy kőgazdagnak bélyegezzék
az embert
(mint iphone-ja miatt
a szakadt idegent szokás)*

(A mi Párizsunk)

Vajon a beleérző képesség, az empátikus hajlam teszi lehetővé Barak számára az otthoni környezetében megjelenő idegenek helyzetének átélését, vagy végső soron inkább a nagyobb léptékű mintázatok tanulsága vezet az átélhető végkövetkeztetéshez, a béka-perspektívából annyira idegennek érzékelt entitásokkal való alapvető hasonlóságok érzékeléséhez? Szerintem is-is. Merthogy a fentiekben leírt, a helyzet visszaját megmutató tapasztalatban nyilvánvalóan sokkal többünknek volt már része, mint amennyien a szolidaritás érzéséig képesek volnánk eljutni, vagyis a fordított élethelyzet megtapasztalása

önmagában még nem feltétlenül jár azzal a felismeréssel, hogy az idegenségérzet lényegében ugyanazt műveli velünk idegenben, mint a nálunk megjelenő idegenekben:

*megvolt még ugyan valahol a lelkünk
csak hogy mint akárhányszor otthon
végre másként a feje tetején*

(Arrival)

És az idegen státuszban létezőknek ebből a szorongással teli lelkiállapotából bomlik ki és gyűrűzik aztán messze a szociokulturális téridőn az utolsó ciklus egyetlen versében megfogalmazott életérzés és szemléletmód.

Az *én?* című hosszúvers Domonkos István *Kormányeltörésben* című kultikus költeményének parafrázisa. Domonkos a hajdani Jugoszlávia állampolgáraként (a vele együtt) idegenbe szakadt honfitársainak részleges nyelv-, kultúra- és sorsvesztését „énekli” meg tört magyarsággal előadott költői monológjában. Barak záróopusának beszélője ellenben leszögezi (ez a sor lett a kötet cím is!), hogy ő, bizony, nem megy már el lakni sehová.

Nem megy el, de otthon se marad. Mert annyira megcsömörlött már mindentől, hogy otthona se marad.

*én nem gondolni nemzet
nem gondolni érték
úr
hatalom
attila
árpád
török uralom
habsburgok
szabadság/harc
trianon
marhavagon
én lenni kormányon törés
hasadék vitorlán
lenni szálla állam úr torkán
én leszarni szakramentumát*

Ez már az a léthelyzet, amikor a sorozatos manipulációk miatti kiábrándultsága annyira elhatalmasodik az emberen, hogy se a nemzet, se a nemzeti kisebbség tagjaként, de még egyszerű állampolgárként se képes már megélni az együvé tartozás, a kölcsönös szolidaritás otthonosságát – amikor már otthon (szülőföldjén, kultúrájában, állampolgárként) is ő az idegen.

*én szagolni rothadást évről-évre
én szorongatni magamat fonnyadó marokba
nem verni asztal
én verni dákö
nem mondani tuti
én elsírni magamnak gyávaság*

*én nem menni lakni külföld
nem érteni idegen beszéd
nem érteni himnusz
nem érteni kormány
nem érteni eltörés
agyamban lenni habverő*

Nem talál hiteles, tartalmas emberi étellel kecsegtető támpontokat sehol és semmiben. Nincs értelme már elmenni se, mert úgy érzi, bárhova is menne, lényegében ugyanaz várná, ami otthon: az otthontalanság. Valamiképp mégis élni kell. A csapdahelyzetből nem lát a maga számára más menekülési útvonalat, csak azt, amely a szinte már vegetatív szintig süllyesztett konzumléthez vezet.

*én termelni pénzmag
megúnni számár
lecserélni trabant
én akarni pejparipa béemvé kájzler
konzumálni barbibaba pörkölt hamburger valóvilág
én imádni család gyerekek unoka
szenedni asszony fűnyírás vakondok
habzsolni kocsonya madártej
én leszarni kollektív gondok
én lenni fogyasztó
spájzolni befőtt
cseresznyék barackok almapaprika
én vitatkozni papagáj
mosni csőr mosni száj*

A verscím – én? – még a kérdőjellel együtt is kicsit megtévesztő, mert nyilvánvalóan szerepversről van szó, amelyben az „egyszerű ember” kap szót. Már töri a nyelvet, hiszen a csoporttudat létrejöttét (lásd a fenti Csányi-idézetet) a nyelv kialakulása tette lehetővé; tehát ahogy a csoporttudat gyengül, a nyelv is egyre jobban megtörettetik. Idegenné válik, mint maga az ember.

De mit mond erről az otthontalanságról maga nevében a költő? Hát persze, mi mást is mondana: ezt az egész könyvet.

Mégis, mi az, ami a kötet többszöri elolvasása után is még mindig a fülemben cseng?

Vagy inkább így kérdőzöm: miért érzem magam annyira otthonosan Barak László otthontalanságában?

*mert ahol mindenki idegen
mindenki otthon van*

(Gyalog galopp-remake)

Ajánlom ezt a megrázó könyvecskét az úri olvasóközönség szíves figyelmébe – igen figyelmes olvasásra, lehetőleg kényelmes füles fotelban elterpeszkedve, az otthon melegében.

(Barak László: *Én nem menni lakni külföld. Kalligram, 2017*)

Koter Vilmos művészetéről

1 Példa erre a különleges ásványok vagy ércek bányászata, a vadállatok házikedvencekként való tartása, de talán legikonikusabb a Ming névre keresztelt 507 éves izlandi kagyló története, amelyet a tudósok akkor pusztítottak el, amikor a korát szerették volna megállapítani. A helyzet iróniájához tartozik, hogy 2013-ban, amikor az eset történt, még Ming számított a Föld legidősebb élő állatának – és ezt csak a halálával tudták pontosan megállapítani.

Koter Vilmos meglehetősen sokoldalú képzőművész. Széleskörű alkotói tevékenysége leginkább három fő alappilléren nyugszik: az installáció (amely gyakran performatív teret teremt), az intervenció, amely a köztérbe avatkozik be valamilyen módon, és a performansz. Bár önmagában a képalkotás (akár álló-, akár mozgóképről van szó) ritkán jelenik meg módszerei között, mégis erősen áthatja alkotói folyamatát. Konceptuális általában vizuálisan erőteljesen telített – formailag jól megkomponált elemekkel dolgozik – és esetenként akár még dizájnosnak is nevezhető.

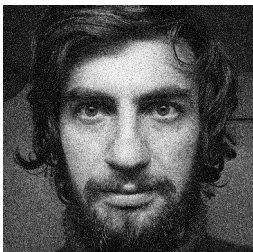
A természet „és a környezetvédelem” egyértelműen értéként szerepel Koter munkáiban, de megjelenítése túllép a didaktikus vagy nosztalgizáló megközelítésmódon, és valós helyzetek feszültségeit tárja fel. Egy facsemetét a magasba emelni (*Fa-tartó*) lehet kimondottan idealista indíttatású cselekedet, de ennél a munkánál a helyzet sokkal összetettebb és ez is adja súlyát: a gesztus önfelszámoló. A fa iránti megbecsülés jellegzetesen emberi formában van jelen – az ember a természet része, de külön is válik tőle, és hatalmi pozícióból szemléli azt; a természetessel szemben a mesterségeset, a természettel szemben pedig a kultúrát mutatja fel. Ennek a kettősségének köszönhetően pedig a természet iránti lelkesedése is gyakran destruktivitásra hajlamos.¹ A *Fa-tartó* installáció hasonló disszonanciákat rejt: a fa piederstálra emelése rávilágít arra is, hogy az ember csak úgy tudja értékelni (akár esztétikailag, akár élőlényként) a másik létformát, ha külön erre a célra készített szerkezetbe helyezi (amely a városi terek virágosládáira emlékeztet). Egyszóval saját rendszere szerint emeli ki és címkézi, miközben maga az állvány és a láda is más, kivágott fából készül... A helyzet feszültségéhez adódik az is, hogy a fa ebben a dekoratív vagy eszmei formában nem is maradhat fenn – csupán ideiglenes emlékeztető, amely a természettel való furcsa viszonyunkat rajzolja ki.

A más élőlényekkel való komplex, disszonáns viszony másik, szuggesztív példája az *Eating Animals* című performansz, amelynél már a címben elrejtett szójáték is a helyzet kettősségére utal (ford: Állatokat enni / Étkező állatok). Az állatokkal terített asztalnál való együtt étkezés antropomorfizálja azokat, így látszólag egyenlő viszonyba kerülnek a performerrel (sőt, a címnek megfelelően állíthatjuk, hogy mindkét fél állat), de az ember továbbra is hatalmi pozícióban marad: egyrészt a tenyészállat az ő környezetében (asztalról és tányérból) táplálkozik, másrészt pedig az ember mindvégig az étkezőtárs fajából készült táplálékot fogyaszt. A látszólagos partnerség nyugtalanító valóságokkal terhes.

Hasonlóan összetett módon jelenik meg a fogyasztói társadalom bírálata is a *Consumerist Redemption – the Burden of Capitalism* (Fogyasztói megváltás – a kapitalizmus terhe) című performanszban – a kritika belső nézőpontból születik, s emiatt nem veszít sem éléből, sem hatásából. A keresztthordozás teatrális folyamata meglepő módon tetőződik be: a kapitalizmus ismert termékekkel felaggatott keresztjét Koter „kálváriája” végén a város egyik központi terén hagyja, az arra járók pedig idővel mindent elvisznek róla. Ez napjaink kapitalizmusának egyik fő tulajdonságára mutat rá: csak önmaga képes magát felosztani, és korrigálni is csak az érvényben lévő rendszeren belülről lehet – az igazi áttörés mindig kérdéses.

Az *Arany szemét* köztéri intervencióban a művészi gesztus egyszerű és frappáns, és, bár az utcakövön megjelenő hamis arany tárgyak látványa rajzfilmszerűen felnagyított, hatása mégis meglepően valóságos: az ember akar-

Koter Vilmos

va-akaratlanul is odakapja a tekintetét, még akkor is, ha a festékszórós aranyozás nem kimondottan értékes, hanem inkább dekoratívvá (és *ennek köszönhetően* értékessé) teszi az ember szemében a tárgyat. Az arany szimbolikus, de az erőteljesen szürrealis látvány hatása komplex – nem csak a gazdasági vagy az esztétikai dimenzióban kérdőjelezi meg a hulladéktárgyak értékét: amint azt egy járókelő megjegyezte az akció láttán, a beavatkozás „sterilizálja” is azokat. Az anyagminőség fontos szerepet játszik a gazdátlan tárgyak megítélésében – a szervesen (nem bomló) anyagokat és a sima fémeket valahogy tisztábbnak érzékeljük. Az aranyozott tárgyak azért is lesznek vonzóbbak, mert nem hordozzák anyagi valójukban az elmúlást.

Koter Vilmos installációiban gyakran tematizálódik (akár indirekt módon is) a tér. A *Faultetés* mechanizmusa végtelenül egyszerű: az ablakra applikált, átdolgozott fotó a csikszeredai, kommunista építészeti örökségű térre való kilátást módosítja, vagyis „ülteti be” fákkal. Az intervenció az ablakon marad, játékosan fiktív dimenziót nyit, és költői tervrajzként, látványtervként vázolja fel a lehetőséget a jelen valóságában.

Egy lépéssel tovább terjed *A csók – hódolat Brâncuși-nak* című installáció: a két csókoló arc videója egymással szemközi falakon helyezkedik el, a lejátszás pedig szinkronizált, így a csók pillanatában sajátos módon aktiválódik a közöttük levő tér. A szokás erős érzelmi töltete miatt elkerülhetetlen, hogy a szemlélő ne érezze valamiféle térbeli kapcsolódást is a két fal között. Létrejön tehát a csóknak egy alternatív kapuja, amely méltó lényegi (és nem formaiakba gabalyodó) megidézése az ismert Brâncuși-műnek.

Ami pedig a tér kicsit egyértelműbb betöltését illeti, a *Mozgásémlék* azt a, még mindig megfoghatatlan, de sokkal kevésbé fiktív térélményt próbálja leképezni, amelyet mozdulataink teremtenek. A mozgás tudatos megélésén kívül egy adott, kiemelkedő jelentőségű helyszín is inspirálhat ilyen reflexiót – jelen esetben a csíksomlyói zárandokhely. Mit tarthat meg a javarészt üres, békés természeti környezet abból az óriási, tömeges vonulásból, amelyet évi egyszer befogad? A videó-performanszban a mozdulatok fokozatosan elhalványulnak, de az, hogy egyszerre több mozgásfázis is jelen van, mégis érzékelhetővé teszi a tér anyagának egyik lehetséges dimenzióját.

A nyilvános tér betöltése intervenciók formájában valósul meg – és itt az interaktivitás is nagyobb hangsúlyt kap – illetve ez képezi azt az anyagot, amivel végül a tér igazán megtelik. A *Térrajz* játékos elem, amely környezetében (főleg annak vidéki színpadi változatában) a virtualitás erejével hat: mintha digitális, akár mesterséges intelligencia által generált grafika pottyant volna a valóságba. Az intervenció eredeti változatában az elem egy utcát rekesztett el, rákényszerítve az áthaladni akarókat, hogy kapcsolatba lépjenek vele. Koter gyakran a közösség felé fordul és valamilyen interakciós helyzetet teremt, amelyben a lakosok különböző tárgyakra, elemekre vagy üzenetekre reagálnak (*A nap végén... , Bless You*), vagy játékot ajánl nekik, amelyben maguk generálhatják a tartalmat. (*Térrajz, Hangmalom*). Teljességgel közösségi projektet valósít meg *Park a Parkban* cím alatt, amelyben kísérletet tesz egy, a közösség számára nemrég visszaszerzett közterület rehabilitációjára, szimbolikus alaprajzú gyümölcsös-kertet kialakítva, és egy táblán megfogalmazott üzenet segítségével a közösség gondjaira bízva azt.

A nyilvános tér ugyanakkor a kritikára is sokféle lehetőséget kínál – bár ez Koter munkáiban általában implicit és kevésbé direkt formát ölt. A maribori térre helyezett riasztó (*Alarm for Nothing*) zavart kelt a város mindennapjaiban: a köztér beriasztása enyhén abszurd jelenség, emlékeztet a pánikkeltés politika által alkalmazott mechanizmusaira, de arra a reális veszélyre is, amikor a helyi hatóság rátelepszik a városok közttereire, azokra a felületekre, melyek a lakosság használatára szolgálnának.

Az *About Money* kritikája szintén sajátos és a mindennapokban szinte láthatatlan felületet aktivál. A projekt helyspecifikus része (bankjegyekre ragasztott üzenetek) nagyon mobilis felületet használ, a pénz ugyanis folyamatosan gazdát cserél. Annak ellenére, hogy a másik rész (a járdára ragasztott felirat-tár) valóban halottként mutatja be a pénzzel kapcsolatos igazságokat, a bankjegyekre applikált szövegek valóban hatásosak lehetnek, már csak azért is, mert lelassítják a kvázi automatikus tranzakciót, és ez valamiféle tudatoságra adhat lehetőséget.

A *Temporary Border* (Ideiglenes határ) pedig egészen kreatív és performatív teret hoz létre; az állványrendszer abszurd Senkiföldjét választ le a nyilvános tér gyalogosforgalmában, s a nonszensz helyzet okvetlenül is arra sarkallja a járókelőt, hogy elgondolkodjon a rendszerek és a határok létjogosultságán – tapasztalata átélte, aktív és affektív.

Koter Vilmos munkáiban szinte mindig egyfajta kommunikációt folytat. Néha egyoldalút, néha csak felkiáltással vagy figyelemfelkeltéssel közöl, máskor pedig provokál, felkér, inspirál, vagy egész egyszerűen fölülírja valóságunkat.

MUNKATÁRSAINK

Baka L. Patrik (1991, Brünn) prózaíró, irodalomkritikus, a Selye János Egyetem doktorandusza. Legutóbbi könyve *Kristályszilánkok* címmel 2018-ban jelent meg. Komáromban él.

Barak László (1953, Muzsla) költő, publicista. Legutóbbi, Madách- és Forbáth-díjas verskötete *Én nem menni lakni külföld* címmel 2017-ben jelent meg a Kalligram Kiadó gondozásában. Kisudvarnokon él.

Fekete Anna (1988, Komárom) költő. Bécsben él.

Hegedűs Norbert (1987, Rimaszombat) irodalomtörténész, kritikus, az Új Szó online szerkesztője. Érsekújváron él.

Hizsnyai Zoltán (1959, Rimaszombat) költő, író, szerkesztő. Kovácspatakon él.

H. Nagy Péter (1967, Budapest) irodalomtörténész, szerkesztő, Turczel-díjas tudomány népszerűsítő, a Selye János Egyetem oktatója. Legutóbbi könyve *Médiумközi relációk* címmel 2018-ban jelent meg. Érsekújváron él.

Jancsó Péter (1986, Nagykürtös) prózát ír. Óváron él.

Jung István (1989, Mór) verseket ír. A tavalyi Pegazus Pályázat vers kategóriájának második helyezettje. Kisbéren él.

L. Varga Péter (1981, Székesfehérvár) irodalomtörténész, kritikus, a *Prae* főszerkesztője, az ELTE oktatója. Legutóbbi könyve *Az értelem rácsai* címmel 2014-ben jelent meg. Budapesten él.

Mellár Dávid (1992, Dunaszerdahely), költő, író. A tavalyi Pegazus Pályázat vers kategóriájának harmadik helyezettje.

Mórotz Krisztina (1967, Kapuvár) író, költő. Dénesfán él.

Plonicky Tamás (1990, Királyhelmece) prózaíró, a Selye János Egyetem doktorandusza. A tavalyi Pegazus Pályázat próza kategóriájának második helyezettje. Budapesten él.

Rásó Attila (1986, Dunaszerdahely) verset ír, valamint cikkeket az F21.hu-nak. Versei a Tollas Rádió adásaiban is hallhatók. Könyvesbolti eladó Budapesten. Budapesten él.

Rózsa Réka (1985, Galánta) próza- és forgatókönyvíró. Pozsonyban él.

Szászi Zoltán (1964, Tornalja) költő, író, újságíró, kritikus. Tavaly Arany Opus díjban részesült *Reneszánsz hármás* című verséért. Zeherjén él.

Tóth László (1949, Budapest) költő, író, műfordító, szerkesztő. Legutóbbi verseskötete *Wittgenstein szövívője* címmel 2018-ban jelent meg. Dunaszerdahelyen él.

Tóth Lilith Viktória (1993, Nagyszelemenc) költő, prózaíró. A tavalyi Pegazus Pályázat próza kategóriájának harmadik helyezettje. Ipolyáságon él.

Ungvári-Zrínyi Kata (1987, Marosvásárhely) művészettörténész, műkritikus, fordító, kurátor. Marosvásárhelyen él.

Vida Barbara (1993, Dunaszerdahely) a Selye János Egyetem doktori hallgatója. Komáromban él.

Wawruch Róza (1991, Pozsonypüspöki) verset és prózát ír. Dunaszerdahelyen él.

Z. Németh István (1969, Komárom) költő, író, pedagógus. Tavaly Arany Opus díjban részesült *Tejfehér kód* című novellájáért. Csicsón él.

A folyóirat idei hat számát az SZMÍT ajándékba adja a tagságnak, az irodalmi szervezeteknek és a folyóirat-szerkesztőségeknek.

A Szlovákiai Magyar Írók Társasága
TÁJÉKOZTATÓJA

Megvalósult és tervezett rendezvények. Képek az Író Társaság életéből.

Összeállította: Nagy Erika
Képek: Nagy Erika

t
e
l
k
é
l
e
m

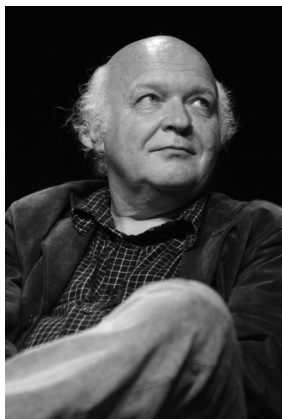
**S
T
P
O**

DÍJESŐ A XIII. ŐSZI ÍRÓFESZTIVÁLON

Párkányban szervezte meg a Szlovákiai Magyar Írók Társasága (SZMÍT) a XIII. Őszi Írófesztivált, melynek keretében Hizsnyai Zoltán, Barak László, Szalay Zoltán és Aich Péter a párkányi gimnáziumban, Juhász Katalin és Z. Németh István a helyi alapiskolában, Csóka Ferenc és Nagy Erika a kéméndi alapiskolában, Szászi Zoltán pedig a köbölküti alapiskolában beszélgettek a tanulókkal. Az SZMÍT pingpongcsapata a szokáshoz híven a gimnáziumban mérkőzött meg egymással és az iskola diákjaival. Kora este vette kezdetét a Hotel Thermál konferenciatermében az Arany Opus Díj, valamint a Turczel- és a Forbáth-díj ünnepélyes díjátadója, melyre szép számmal eljöttek az érdeklődők. Zenei betétről Szegő Csaba, a neves esztergomi dzsesszenész gondoskodott, a díjnyertes alkotásokat pedig Ollé Erik színművész olvasta fel a jó hangulatú ünnepségen.

Az SZMÍT Arany Opus Díj címmel idén 13. alkalommal írta ki a pályázatot szlovákiai magyar szerzők számára. A díj szabályzata értelmében a bírálóbizottság tagjai, Tózsér Árpád, Grendel Lajos és Csanda Gábor külön értékelték a líra és a próza kategóriát. A 23 pályázó közül 10 pályázott verssel, 13 prózával. A próza kategóriájában a zsűritagok szavazatainak összevetése után a Pozsonyi metró jeligés, *Fehér kód* című, Tózsér szerint „jól formált, esztétikailag kiértelmezett novella” mellett döntöttek, a vers kategóriában pedig a „legkevesebb jelentésbeli és formai ellentmondást tartalmazó munkát”, az Angelica salutatatio jeligéjű, *Reneszánsz hármas* című, terjedelmes verskompozíció nyerte el a díjat. Ennek értelmében Z. Németh István a próza, Szászi Zoltán pedig a líra kategóriában vehette át a pénzjutalom mellett az oklevelet, valamint Mayer Éva grafikusművész felajánlását, vagyis egy-egy képzőművészeti alkotást. Az SZMÍT választmányának döntése értelmében Forbáth-díjat vehetett át az ünnepségen Barak László, az aktuális kelet-európai problémakört boncolgató *Én nem menni lakni külföld* című verseskötvéért, amiért júniusban a legjobb magyar nyelvű alkotásnak járó Madách-díjat is átvehette. A díjazott-ról és a díjnyertes könyvről Vida Gergely, az SZMÍT választmányának tagja tolmácsolta gondolatait, aki szerint a „Barak verseiben megszólaló szubjektumok cselekvései, napi rutinjai gyakran társadalmi-kulturális adottságok, kulisszák közt gondolhatók el, bomlanak ki.” Az SZMÍT választmánya, a Tudományos és Ismeretterjesztő Irodalom Szekció vezetőségének javaslatára, munkájának elismeréseként Liszka József néprajzkutatót tüntette ki ebben az évben a Turczel Lajos-díjjal. Baka L. Patrik méltatta a díjazottat, aki úgy érezte, hogy azáltal, hogy Liszka József a díjazott, „oda-vissza hatás létesült, hisz a díj szakmai jelentősége is tovább nőtt így.” A méltató kiemelte, hogy Liszka „munkásságának fókuszában a folklóriztika elméleti problémái, tudománytörténete, az interetnikus és interkulturális kapcsolatok elemzése, a népi vallásosság és a szövegfolklor állnak.”

ELHUNYT GRENDEL LAJOS KOSSUTH-DÍJAS ÍRÓ

Súlyos betegség után 2018. december 18-án este elhunyt Grendel Lajos Kossuth-díjas író, a szlovákiai magyar irodalom egyik legjelentősebb képviselője, az SZMÍT oszlopos tagja. Április 6-án ünnepelte 70. születésnapját. Akkor barátja, pályatársa, Szászi Zoltán ezekkel a szavakkal köszöntötte:

„A pillanat meg van szerkesztve, s minden, ami volt, az mindig is létezett és most már létezni fog az időben. Míg ez a világ az a világ! Ebben vagy itt, így,

testben és lélekben, nekem te mesterként, barátként jelen. Most egyike van azoknak a ritka, mégis mélyen megélni való és életre szóló pillanatoknak, melyek egy barátság ívének adják gyűjtőpontjait.

A létnek, s e gyűjtőpontokat egy galaxis, barátságunk galaxisa ellipszisének indulásaiként én most kiserkeszték a végtelenig. Mit nekem, mit nekünk idő? Mit nekem? Mit nekünk? Ugye, kedves Grendel Lajos? Ha kell, akkor a minden találkozásunkkor tréfásan köszöntésként használt mondatunk szerint, mely az örkényi groteszkből fakad, simán négyibe vágjuk, édes jó Lajosom azt a fránya időt, vagy olyan formára, amire kedvünk telik!”

Grendel Lajostól 2018. december 27-én vettek búcsút családtagjai, barátai, író-társai a pozsonyi krematóriumban.

TISZTÚJÍTÓ KÖZGYŰLÉS

November 24-én, szombaton került sor a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának tisztújító közgyűlésére Párkányban. A tagság egyharmada jelenlétében rendkívüli közgyűlés keretében választottak új tisztségviselőket. A szavazást megelőzően a szervezet teret biztosított eszmecserére. A jelenlévőknek alkalmuk volt elmondani észrevételeiket, elvárásaikat. A 34

jelenlevő tag közül 26-an erősítették meg posztján Hodossy Gyulát, aki ez alkalommal ellenjelölt nélkül méretette meg magát. A választmány, amely a szervezet döntéshozói szerve, igencsak kiemelkedő jelentőséggel bír. A választmány hét tagjának döntései szerint működik a szervezet. Erre a posztra összességében heten jelentkeztek, így mindannyian választmányi tagok lettek. Juhász Katalin 25, Baka Patrik 24, H. Nagy Péter 24, Z. Németh István 24, Hizsnyai Zoltán 22, Szalay Zoltán 21, Szászi Zoltán pedig 19 szavazatot kapott. Az etikai bizottságba Hajtman Bélát, Csicsay Alajost és Oros Lászlót választották, ők mindannyian 32 szavazatot kaptak. Az ellenőrző bizottság tagjai az elkövetkező három évben Horváth Géza (33), Bolemant László (34) és Tóth László (34) lesz.

ANDREJ KISKA ÁLLAMFŐ KITÜNTETTE HUNČÍK PÉTER PSZICHIÁTERT

Andrej Kiska köztársasági elnök a Ľudovít Štúr-érdemrend I. fokozatával tüntette ki Hunčik Péter pszichiátert, író, közíró. A kitüntetéseket a Szlovák Filharmónia pozsonyi épületében adta át az államfő, aki beszédében hangsúlyozta, hogy olyan embereket tüntetett ki, akiknek köszönhetően Szlovákia egy szebb, jobb, bölcsebb, tisztességesebb és igazságosabb ország lett. A kitüntetettek a legjobban képviselik azokat az értékeket, amelyekre a szlovák társadalom épül.

KETTŐS KÖNYVBEMUTATÓ POZSONYBAN

2019. március 7-én a pozsonyi Artfórumban mutatták be Tóth László *Wittgensteinov hovorca* (Wittgenstein szóvivője) és Barak László *Ja neisť bývať zahraničie* című verskötetét. A szerzőkkel a kötet fordítói beszélgetettek: Tóth Lászlóval Mila és Elvira Haugová, míg Barak Lászlóval Ľubo Navrátil. Korábban mindkét kötet megjelent már magyar nyelven is. A fordításkötetek a Szlovákiai Magyar Írók Társasága gondozásában jelentek meg 2018-ban. A szerzők műveit Erik Markovič méltatta a népes közönség előtt.

